

Міністерство освіти і науки України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Національна академія правових наук України

РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

**Матеріали «круглого столу»,
присвяченого пам'яті
проф., д.ю.н., академіка НАПрН України
О. О. Погрібного**

Харків
2014

Розвиток організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі: матеріали «круглого столу», м. Харків, 13 червня 2014 р. : зб. тез наук. доп. / за ред. А. П. Гетьмана, М. В. Шульги ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. – Х. : Оберіг, 2014. – 212 с.

ISBN

«Круглий стіл» присвячено пам'яті видатного вченого-юриста, доктора юридичних наук, професора, академіка НАПрН України, заслуженого діяча науки і техніки О. О. Погрібного. Збірник матеріалів містить тези доповідей учасників, які розділені за такими напрямками, як розвиток майнових правовідносин в аграрному секторі; актуальні правові проблеми створення і функціонування фермерських та особистих селянських господарств; новели правового регулювання становища сільськогосподарських кооперативів; правове забезпечення створення і функціонування нових організаційно-правових форм аграрного виробництва; земельно-правові проблеми забезпечення господарювання в аграрному секторі; правові проблеми використання та охорони природних ресурсів в аграрному секторі. Для науковців, фахівців в галузі права, студентів юридичних вищих навчальних закладів та всіх, хто цікавиться питаннями аграрного та земельного, екологічного, цивільного права України.

ISBN

За зміст та якість матеріалів відповідальність несуть автори публікацій

*Погрібний Олексій Олексійович
(1950–2011)*

*...Щасливий той, хто вчасно висловив
учителеві свою найщирішу вдячність
(Джалол Ікрамі)*

ПОГРІБНИЙ ОЛЕКСІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ – ЛЮДИНА З ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ

Олексій Олексійович народився 17 серпня 1950 року в селі Краснопіл, Фрунзівського району, Одеської області.

У 1972 році закінчив історичний факультет Львівського державного університету ім. І.Я. Франка (нині – Львівський національний університет імені Івана Франка), у 1978 році – юридичний факультет Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова. У 1972-1976 рр. працював заступником директора. Директором школи у Любашівському районі Одеської області.

З 1976 року працював в Одеському державному університеті ім. І. І. Мечникова на посадах: заступника начальника навчального відділу, асистента, старшого викладача, доцента кафедри трудового, сільськогосподарського та природоохоронного права. У 1989-1992 рр. навчався у докторантурі Всесоюзного юридичного інституту (м. Москва). З 1992 р. по 1997 р. – доцент, професор, завідувач кафедри трудового, сільськогосподарського та природоохоронного права, декан факультету правосуддя і правової роботи у народному господарстві Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова.

З 1998 р. по 2003 р. – завідувач кафедри аграрного, земельного, екологічного права Одеської національної юридичної академії. У лютому 2003 р. прийнятий на службу до органів внутрішніх справ України на посаду проректора з наукової роботи – начальника науково-дослідного та редакційно-видавничого відділу Одеського юридичного інституту Харківського національного університету внутрішніх справ і йому присвоєно спеціальне звання полковника міліції. З вересня 2003 р. по жовтень 2005 р. – перший проректор цього Інституту. З 2005 р. по 2007 р. – перший проректор з навчальної та методичної роботи Харківського національного університету внутрішніх справ. З 2007 р. і до самої смерті працював головним вченим секретарем Національної академії правових наук України.

У 1985 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Правове регулювання оплати праці керівних працівників та спеціалістів колгоспів (на матеріалах колгоспів УРСР)» (спеціальність 12.00.06) в Московському державному університеті ім. М. В. Ломоносова, у 1992 р. – дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Правове регулювання діяльності селянських (фермерських) господарств в умовах ринку» (спеціальність 12.00.06) у Національній юридичній академії України. Вчене звання професора присвоєно у 1996 р. У 1993 р. обраний членом-кореспондентом, а у 2004 р. – дійсним членом (академіком) Академії правових наук України (нині – Національна академія правових наук України).

Безцінним є внесок О. О. Погрібного у вітчизняну науку. За час своєї плідної наукової діяльності Олексій Олексійович підготував понад 20 кандидатів наук. Коло його наукових інтересів охоплювало аграрне, земельне, екологічне, природоресурсне, адміністративне і цивільне право. Він є автором 200 наукових та навчально-методичних праць, зокрема більш як 35 монографій, навчальних посібників та підручників. Серед яких: «Правовое регулирование деятельности крестьянских (фермерских) хозяйств в условиях рынка» (1992), «Селянські господарства і оренда: Організаційно-правові питання» (1992), «Агропромисловий комплекс: правові питання» (1992), «Настільна книга сільського господаря» (1993), «Нові форми сільськогосподарського виробництва. Організаційно-правові питання» (1994), «Право власності в споживчій кооперації» (1996), «Аграрне право України» (у співавт., 1996, 1999, 2004), «Аграрное право России» (у співавт., 1996, 1998, 2000), «Земельная недвижимость: сделки, правовое регулирование» (1997), «Екологічне право України» (2001), «Природоресурсне право України» (2005), «Земельний кодекс України: Коментар» (2002, 2003, 2006), «Земельне право України» (2001, 2002, 2003, 2008), «Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення» (2008), «Науково-практичний коментар Кодексу законів про працю України» (2008), «Науково-практичний коментар Митного кодексу України» (2008), «Правова система України: історія, стан та перспективи: У 5 т. Т. 4» (у співавт., 2008), «Науково-практичний коментар Лісового кодексу України» (2009) та ін.

О. О. Погрібний брав активну участь у законотворчій діяльності, зокрема, у розробці проектів законів України, насамперед «Про селянське (фермерське) господарство», Земельного кодексу України та багатьох інших. Був членом експертної ради ВАК України з юридичних наук, членом декількох спеціалізованих вчених рад.

Заслуги Олексія Олексійовича знайшли свою високу оцінку з боку держави та уряду. У 2003 р. йому присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України». У 2005 р. він нагороджений Почесною грамотою Верховної Ради України, у 2010 р. – орденом «За заслуги» III ст. Двічі Олексій Олексійович ставав лауреатом Премії імені Ярослава Мудрого. У складі авторського колективу за видання багатотомної монографії «Правова система України: історія, стан та перспективи» його було відзначено найвищою науковою нагородою – Державною премією України в галузі науки і техніки.

25 травня 2011 року передчасно пішов із життя.

*Прилипка С. М.,
доктор юридичних наук, професор,
головний вчений секретар, академік
Національної академії правових наук України*

*Андрейцев В.І.,
завідувач кафедри цивільного і господарського права НГУ,
д.ю.н., проф., акад. НАПрН України,
державний радник юстиції III класу,
Заслужений юрист України*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ ЛЮДИНИ, ЯК НЕОБХІДНІСТЬ ІНТЕГРАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО АНТРОПОЗАХИСНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Категорія організаційно-правових форм в юриспруденції має різні юридичні значення для диференціації різних правових явищ та їх юридичної природи, основу якого утворює французький термін «organization» – упорядкування (від латинського «organum» – інструмент, знаряддя) [4].

Організація розглядається, як об'єктивне явище, притаманне усім керованим соціальним об'єктам і використовується поряд з поняттям «управління». В організаційній науці використовується термін «Тектологія», як загальна організаційна наука, введений в науковий обіг Олександром Олександровичем Богдановим – Малиновським у своїй однойменній книзі «Тектологія», виданої у 1926 році та перевиданій у 2003 році Міжнародним інститутом Олександра Богданова [3].

В юридичній літературі здебільшого використовується це словосполучення для позначення функцій управління та управлінських процесів наукової спеціальності 12.00.07 – теорії управління та адміністративного права.

Кожна галузь права відводить цьому питанню своєрідне місце як важелю, спрямованому на упорядкування відповідних процесів і процедур, що розкривають внутрішню та зовнішню побудову і функціонування відповідних правових явищ. Назва теми дискусії до певної міри, пов'язана із діяльністю творчою акад. Погрібного О.О., відзначення його здобутків в аграрній сфері, хоча коло його наукових інтересів цим не обмежується і тісно пов'язується із земельно-правовою, природноресурсовою тематикою [5]. В здобутках вченого різні організаційно-правові форми діяльності фермерського господарювання

на землі, як результат його докторського дослідження та оформлення наукової доктрини.

Проте, сучасна сільськогосподарська наука апелює й іншими організаційно-правовими формами господарювання в сільському господарстві як відповідної підгалузі економіки. В його основі – галузевий характер господарювання – рослинництва, тваринництва, виноградарство, бджільництво, вирощування технічних та лікарських культур, кормо виробництва, садівництво, рибництво тощо, яким притаманні спеціальні форми організації господарювання та структурна побудова організації праці, здійснення ефективного господарювання, фермерські господарства, асоціації (спілки), підсобні господарства, організація сільськогосподарського товарного виробництва тощо, які по різному справляють негативний вплив на довкілля, а відтак на здоров'я і життя людини.

Отже, організаційно-правові форми можуть мати місце, як за характером здійснення господарської, сільськогосподарської діяльності, рівнем її ризикованості для людини і довкілля, так і за суб'єктивним складом щодо заснування та здійснення сільськогосподарської діяльності, як виду господарювання.

Виникає питання щодо того, чи розкриває навчальний процес специфіку правового режиму такої діяльності, чи він побудований на інших засадах?

Аналіз значної частини навчально-методичних робіт свідчить, що в принципі, таких знань досконалі фахівці юридичного профілю не отримують.

Для прикладу, як побудована система аграрного права, виданого 2000 року у видавництві Юрінком Інтер, колектив авторів-корифеїв української науки за редакцією акад. Янчука В.З. Особливий інтерес представляють інститути особливої частини, викладених в II та III частинах, присвячених; зокрема:

- а) аграрні внутрішньогосподарські правовідносини;
 - право власності колективного сільськогосподарського підприємства;
 - правовий режим майна державних сільськогосподарських підприємств;
 - правові засади використання земель та інших природних ресурсів в аграрному виробництві;

- право колективного самоврядування;
- управління державним сільськогосподарським підприємством;
- правове регулювання виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств;
- правове регулювання фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств;
- правове регулювання організації та дисципліни праці в сільськогосподарських підприємствах;
- правове регулювання оплати праці в сільськогосподарських підприємствах;
- правова охорона здоров'я працівників сільськогосподарських підприємств;
- дисциплінарна й матеріальна відповідальність працівників сільськогосподарських підприємств;
- трудові спори працівників сільськогосподарських підприємств;
- правове забезпечення соціального розвитку села.

Частина третя «Аграрні господарчо-підприємницькі правовідносини»:

- суб'єкти господарчо-підприємницьких правовідносин;
- аграрно-договірні зобов'язання;
- правове регулювання реалізації сільськогосподарської продукції;
- правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів агробізнесу;
- юридичне обслуговування сільськогосподарських підприємств.

В такому контексті виконана монографія «Актуальні питання аграрного права України: теорія і практика» за ред. проф. А.М. Статівки, за виключенням розділу № 12, присвяченому правовим питанням економічного розвитку виноградарства в Україні [1], навчальний посібник проф. Бобкової А.Г. [2].

Нериторичне слідує запитання: А де ж галузі сільського господарства – основна мета сільськогосподарського права? Коментарі, як кажуть непотрібні.

Проте, зовсім інший підхід спостерігаємо у підручнику за ред. акад., проф. Погрібного О.О. Особливої частини аграрного права», побудованої відповідно і переважно до характеру господарювання у сільському господарстві, що націлює майбутніх фахівців до опанування правового регулювання галузей сільського господарства, визна-

чення правосуб'єктності осіб в цій сфері та щодо перспектив розвитку цієї галузі в Україні.

Можна заключити, що різні тенденції сприйняття механізму правового регулювання обумовлюють різні підходи щодо системи курсу, зокрема особливої частини «сільськогосподарського права», яка по суті, має визначати правові режими сільськогосподарської діяльності, як галузі національної економіки, що і доцільно привести у відповідність навчальний курс цієї галузі права.

Також важливий аспект проблеми. Більша частина сільськогосподарської діяльності відноситься до небезпечних видів діяльності, що справляють значний вплив на довкілля і порушують суб'єктивне право громадян на безпечне для життя і здоров'я, довкілля, що реалізується у безпечних, а відтак і антропозахисних правовідносинах, як складової екологічного права. Сутність цих проблем розкрита в еколого-правових дослідженнях поверхово без розкриття сутності антропозахисних правовідносин, як предмета Екологічного права з точки зору позитивного, особливо ретроспективного правового захисту людини і громадянина. Це зобов'язує еколого-правову науку акцентувати увагу на перспективність еколого-правових досліджень з точки зору правового регулювання цього суб'єктивного права в контексті конвергенції екологічного законодавства до законодавства Європейського Союзу та міжнародного права.

Список використаних джерел:

1. Актуальні питання аграрного права України: теорія і практика. За ред. д.ю.н., проф. Статівки А.М., Х., –»Фінн», – 2010. – 240 с.
2. Бобкова А.Г., Павлюченко Ю.М. Аграрне право: конспект лекцій в схемах. Донецьк. – Дом НУ. 2013. – 244 с.
3. Богданов А.А. Тектология. Всеобщая организационная наука. М., М Финансы. – 2003. – 493 с.
4. Кубко Є.Б. Нагребельний В.П. Великий енциклопедичний юридичний словник. – К., Юрид. думка. – 2007. – С. 569.
5. Погребной А.А. Источники земельного права // Земельное право Украины. Под ред. Член-кор. НАПрН Украины, А.А. Погребного, доц., И.И. Каракаша. – К., Истина. – 2002.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОНІТОРИНГУ ЗЕМЕЛЬ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА

Україна дедалі активніше заявляє про себе як аграрна держава світового значення. Одна із запорок успіху на цьому шляху – науковий супровід агровиробництва, основу розвитку якого становить використання земель сільськогосподарського призначення. І якою б не була організаційно-правова форма господарювання в аграрному секторі сучасної України, скільки існує і існуватиме планета, стільки розмова про землю залишатиметься на порядку денному.

Як відомо, слово «земля» – одне з найбільш багатозначних. Однак, в якому б значенні ми не вживали його, істиною є той незаперечний факт, що початком всього є життя землі, землі-матері, землі-годувальниці.

Здавна не було нічого більш важливого для людей, ніж робота на землі. Не було і немає обов'язку почеснішого, ніж захист своєї землі від зовнішнього ворога. Але у землі є і інші вороги, не менш підступні і невмолимі. Назвемо їх поіменно: ерозія, осолонування, заболочування, забруднення, спустелення та інші. Зазначені біди і хвороби землі не є новими. Але раніше масштаби цих бід були більш скромними. До того ж, боролися з ними зовсім непогано. Кожен, хто жив і працював на землі, від своїх предків вчився її розуміти, відчувати її потреби і болі. Людина жила в природі і природою, була близька до неї фізично і духовно. Умовою виживання був необхідний мінімальний рівень того, що сьогодні називається екологічною культурою. Без будь-яких лекцій і підручників, нормативів і нормативно-правових актів, люди знали, що не можна орати землю до урізу води і уздовж схилів, неприпустимо рубати ліс і деревну рослинність на схилах гір і в заплавах річок, злочинно полювати на птаха і звіра в певні періоди їх життя. Близькість до землі, до природи формувала в людині свого роду екологічний імператив, виховувала в ній відчуття природи, відчуття землі.

Сьогодні все в минулому: відчуття землі втрачено, а книжні знання не стали переконаннями, не втілились в навички. І до того ж, науково-технічний прогрес не став прогресом екологічним.

Треба відзначити, що сьогодні залишаються нерозв'язаними безліч земельних проблем, які не на користь розвитку агровиробництва в Україні. Серед них зокрема і проблеми приватизації земель, складнощі з державною реєстрацією договорів оренди землі, формування ринку земель тощо. Однак, на нашу думку, є проблеми, які є наскрізними в цій сфері: проблеми деградації ґрунтів, захисту їх від незбалансованого розвитку в землекористуванні і т.п. До того ж, земельно-аграрні перетворення, які відбулися в Україні, показали, що чимала частина нових власників землі або не може, або не хоче проявляти турботу про свою власність.

Зазначимо, що в Україні і у світі склалася думка про винятково багаті чорноземні ґрунти, що розповсюджені в країні, невичерпну їхню родючість. На жаль, факти свідчать про те, що ситуація із загальним станом земель та ґрунтами в державі щонайменше тривожна і заслуговує на аналіз та застосування системи адекватних заходів, у тому числі правових. Є підстави говорити про те, що протягом останніх років в Україні прийнято значну кількість законів та підзаконних нормативно-правових актів, норми яких спрямовані на посилення охорони земель та захист ґрунтів. Однак, необхідно звернути увагу на те, що їх положення щодо запровадження найважливіших заходів, пов'язаних з охороною і раціональним використанням земель та ґрунтового покриву не виконуються, зокрема:

- не розроблено низку нормативних документів, передбачених Земельним кодексом України. Це стосується моніторингу, цінних, деградованих і малопродуктивних земель, від яких залежить еколого-безпечне землекористування;
- вимоги про бонітування земель (згідно з законом про оцінку земель воно має проводитися раз на сім років. В Україні бонітування було проведено лише в 1993 році і до цього часу до виконання вимог, передбачених законодавством, держава не підійшла);
- положення про моніторинг ґрунтового покриву (відповідні постанови Кабінету Міністрів України, приймалися в 1993 році та 1998 році).

Зазначений перелік можна було б продовжити, однак більш важливо, на нашу думку, знайти шляхи вирішення наявних проблем. Перш за все, через погіршення зокрема властивостей ґрунтів в Україні виникає потреба в організації моніторингу земель. В даному разі під-

тримуємо підходи, висловлені представниками аграрної науки (академіками Національної академії аграрних наук України В. Петриченко, С. Балюком, В. Медведєвим та ін.), про те, що моніторинг земель має стати основоположним заходом, що сприятиме виправленню ситуації в Україні. Адже збереження родючості ґрунтів – неодмінна умова ефективного агровиробництва і поступового формування сталого розвитку держави.

Крім того, на сьогодні в Україні охороною земельних ресурсів, на наше переконання, не займається жодне відомство. Йдеться, перш за все, про такі відомства, як Мінагрополітики України та Держземагентство. Зокрема, для першого пріоритетним є питання отримання сільськогосподарської продукції, для другого – земельна реформа, кадастр земель, їх інвентаризація, а в майбутньому – ринок земель. А отже, зважаючи на ситуацію, яка фактично склалася, виникає також питання про доцільність створення в Україні Центру моніторингу земель. Залишається відкритим і питання, в структурі якого відомства повинен бути створений такий Центр. Видається, що відповідь на поставлені питання мають бути знайдені на підставі аналізу не лише вітчизняного, а й закордонного досвіду, а також знайдуть своє відображення в Аграрному кодексі України, Національній програмі з охорони земель, в законі про ґрунти та їхню родючість.

*Гетьман А.П.,
доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії
правових наук України*

ЩОДО РОЗРОБКИ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА ЯК ПЕРЕДУМОВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ТА АГРАРНИХ ВІДНОСИН

Залежно від екологічної ситуації та рівня знань, розуміння місця та ролі людини, людської діяльності в системі «суспільство-природа» на кожному етапі суспільного розвитку, зміст цих понять постійно змінюється. На думку Ю.О. Тихомірова у період великих перетворень з усією гостротою постають питання про нову роль

права, про оновлення і розвиток законодавства. Без їх вирішення неможливо успішно формувати правову державу. Потрібна сучасна наукова концепція, яка дозволить передбачити динаміку розвитку законодавства, співвідношення його галузей і підгалузей, визначати пріоритетні законодавчі акти на найближчу перспективу і послідовність прийняття інших законів з урахуванням потреб економіки, соціальної і політичної сфер¹.

У зв'язку із наведеним, виникає нагальна потреба розробки Концепції розвитку екологічного права та законодавства України, яка необхідна для вирішення проблем використання та охорони природних ресурсів, в т.ч. й в аграрному секторі нашої держави. Змістовною складовою такої Концепції повинні стати пропозиції стосовно вдосконалення основ екологічного законодавства як діючої так і розвиваючої нормативно-правової системи, що спирається на прогностичні оцінки і перспективні програми соціально-економічного розвитку держави; обґрунтування системної основи і принципів побудови, дії і розвитку законодавства, маючи на увазі встановлення обґрунтованих пропозицій співвідношення видів законів, законів і підзаконних актів, законів і міжнародно-правових актів, а також внутрішнього зв'язку між підрозділами системи законодавства (галузі, підгалузі, нормативно-правові комплекси і правові інститути); чітке визначення критеріїв законодавчого регулювання; розробка механізму забезпечення дії закону, його моніторинга; забезпечення функціонування законодавства по виконанню умов проведення державних реформ в економічній, соціальній, судовій, адміністративній та інших сферах; вдосконалення законодавства в напрямку розробки механізму врівноваження «викликів» глобалізаційних процесів, що можуть мати негативний характер; розробка рекомендацій щодо оптимізації процесу підготовки, прийняття й реалізації законів².

Слід зазначити, що питання розробки Концепцій розвитку законодавства в цілому та його окремих складових (окремих галузей права і законодавства), в т.ч. й екологічного, вже декілька років знаходяться в полі зору вчених-правників пострадянських держав.

¹ Тихомиров Ю.А. Общая концепция развития российского законодательства//Концепция развития российского законодательства. Изд. 3. - М. 1998. - С. 5.

² М.М. Бринчук Концепция развития экологического законодательства Российской Федерации. - Санкт- Петербург: Из-во Юрид. ин-та. 2009. - с. 3.

Проводяться дослідження щодо розробки Концепції розвитку законодавства РФ³, екологічного законодавства РФ⁴, земельного, лісового та надрового законодавства РФ⁵, екологічного законодавства республіки Казахстан⁶. В межах цих досліджень аналізуються поняття екологічного законодавства, його сучасний стан, фактори, що мають вплив на розвиток екологічного законодавства, об'єкт (об'єкти) екологічних відносин, предмет екологічного законодавства, методи правового регулювання екологічних відносин, проблеми екологізації інших галузей законодавства та співвідношення екологічного й інших галузей законодавства, розвиток екологічного законодавства в глобалізаційному контексті, принципи екологічного права. Важливого значення в цих роботах надається концепції правового закону, правилам екологічної нормотворчості, систематизації екологічного законодавства, основним напрямкам та стану розвитку екологічного законодавства, пріоритетам (послідовності) в прийнятті та доповненні актів, переліку діючих та пропонуємих нормативних правових актів екологічного спрямування, підготовці головного акту екологічного законодавства (історія питання, його значення та місце в екологічному законодавстві, головний акт екологічного законодавства в контексті кодифікації, зарубіжний досвід та зміст головного акту). В процесі розробки Концепції велика увага приділена загальній

³ Концепция развития российского законодательства /Под ред. Т.Я. Хабриевой, Ю.А. Тихомирова, Ю.П. Орловского. - М. 2004. - 858 с.

⁴ Боголюбов С.А., Панкратов И.Ф., Заславская Л.А. Концепция развития экологического законодательства // Правовая реформа: концепция развития российского законодательства. - М., 1995. - с. 153-157; Игнатъева И.А. О создании концепции развития экологического законодательства // Экологическое право России. Сборник материалов научно-практических конференций 1996-1998 / Под. ред. А.К. Голиченкова. - М. 1999. С. 216-219; Бринчук М.М. Концепция развития экологического законодательства Российской Федерации. - Санкт-Петербург, 2009. - 165 с.

⁵ Голиченков А.К., Козырь О.М. Концепция развития земельного законодательства России // Вестник МГУ. Сер. 11 Право. - 1995. № 4; Клюкин Б.Д., Теплов О.М. Концепция развития горного законодательства // Концепция развития российского законодательства. - М. 1995. - С. 156-163; Боголюбов С.А., Шуплецова Ю.И. Концепция развития лесного законодательства // Концепция развития российского законодательства. - М. 2004. - С. 815-823.

⁶ Голиченков А.К., Бринчук М.М., Новикова Е.В., Медведев С.А. Концепция формирования экологического законодательства в Республике Казахстан // Газета «Доживем до понедельника». 1996. 24 мая.

характеристиці механізму правового регулювання екологічних відносин, в межах якого розглядаються наступні питання: екологічне нормування, еколого-технічна регламентація, екологічна стандартизація, оцінка впливу на навколишнє природне середовище і екологічна експертиза, планування використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища, екологічне ліцензування, екологічні договори, екологічний аудит, економіко-правовий механізм природокористування та охорони навколишнього природного середовища, організаційно-правові заходи інформаційного забезпечення раціонального природокористування і охорони довкілля, екологічне виховання і освіта, екологічний контроль, юридична відповідальність за екологічні правопорушення.

Створення наукової Концепції розвитку екологічного права та законодавства може розглядатися в якості важливої передумови для подолання однієї із негативних рис сучасної публічної влади, пов'язаної із ігноруванням наукових розробок та рекомендацій з питань вдосконалення чинного екологічного права та законодавства. Зокрема, на сьогодні, відсутня чітка послідовність та визначеність в основних законодавчих актах, що приймаються Верховною Радою України стосовно проведення кодифікації екологічного законодавства.

Розробка Концепції повинна також стати умовою для подолання перешкод на шляху до реалізації та запровадження механізму правового супроводження національної екологічної політики в сфері забезпечення раціонального природокористування та охорони довкілля.

За думкою вчених-правознавців екологічна політика держави має уособлювати досягнення науково-технічного потенціалу, а тому має стати осмисленим і цілеспрямованим напрямом діяльності України щодо вирішення реальних екологічних проблем, орієнтованих на забезпечення екологічної безпеки, захист навколишнього природного середовища та дотримання режиму використання природних ресурсів на основі запровадження багатогранності форм права власності і права природокористування. Здійснення екологічної політики України має опиратися на основні засади та важелі соціально-економічного розвитку, тобто базуватися на реальній економіці і безумовній соціальній орієнтації. Тому в якості основних пріоритетів держава має виділяти найважливіші соціальні цінності – гарантування екологічної безпеки і захист екологічних прав людини.

*Єрмоленко В.М.,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
завідувач кафедри аграрного, земельного та
екологічного права ім. академіка В.З. Янчука*

ДО ПИТАННЯ КОЛИШНІХ «КОЛГОСПНИХ ЛІСІВ»

Не дивлячись на чергову зовнішню «турботу» держави про інтереси й тяжку долю селянства ці заходи як завжди мають половинчастий або декларативний характер. Справа в тому, що під час паювання землі значний їх масив випав з розпайованого земельного фонду. Це площі під виробничими і адміністративними будівлями, зокрема під фермами і машинно-тракторними станціями, польовими станами, природними сінокосами і пасовищами тощо. Проте найбільшу частку таких земель становлять землі під колишніми так званими «колгоспними лісами». Проблема полягає в тому, що всі перелічені землі попри зовнішню безгосподарність перебувають у чиємусь користуванні, тобто приносять дохід, який в черговий раз оминає кишені дійсних співвласників колишніх колгоспних земель. Але сьогодні мова піде саме про «колгоспні ліси» і насадження, які експлуатуються особами досить далекими від джерел їх створення.

У розділі I «Концепції реформування та розвитку лісового господарства», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2006 р. № 208-р наводяться офіційні дані про наявність у лісовому фонді близько 0,5 млн. гектарів лісів, що належали колишнім колгоспам, а також понад 0,4 млн. гектарів полезахисних лісових смуг [4]. Разом це складає 0,9 млн. га лісів, тобто майже 10% від земель лісового фонду, закритих лісовою рослинністю.

На час паювання земель КСП відповідно до Указу Президента України «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» від 8 серпня 1995 р. № 720/95 [3] було встановлено, що паюванню підлягали виключно землі сільськогосподарського призначення. Цей підхід щодо поширення процедури паювання лише на землі сільськогосподарського призначення було закріплено і в Методичних рекомендаціях щодо паювання земель, переданих у колективну власність сільсько-

господарським підприємствам і організаціям», затверджених наказом Держкомзему від 20 лютого 1996 р. [2].

Однак при детальнішому розгляді об'єкта паювання, можна побачити, що землі сільськогосподарського призначення чомусь ототожили з ріллею. Як наслідок, всі інші субкатегорії земель залишились не розпайованими. Це, насамперед, природні пасовища і сінокоси, ліси, ползахисні лісосмуги тощо.

Пояснення можна спробувати віднайти у тодішньому земельному законодавстві. Так, у чинному тоді Земельному кодексі України від 18 грудня 1990 р. № 561-ХІІ (в редакції Закону від 13 березня 1992 р. № 2196-ХІІ) [1] у ст. 47 землями сільськогосподарського призначення визнавалися землі, надані для потреб сільського господарства або призначені для цих цілей. Як бачимо, досить аморфне визначення, що потребувало додаткового тлумачення.

Так само ст. 77 цього Кодексу вказує, що землі лісового фонду могли лише надаватися у тимчасове користування колективним формам господарювання в селі для сільськогосподарських цілей. Іншими словами – це використання таких земель як природних сінокосів і пасовищ, для збирання грибів, ягід, лікарських рослин тощо. У зв'язку з цим виникає цілком закономірне питання про долю так званих «колгоспних лісів», під насадження яких відповідними постановами Ради Міністрів СРСР 1948 і 1968 років були виділені значні масиви земель сільськогосподарського призначення колгоспів, особливо в поліській зоні. На жаль, правовий режим цих земель досконало не визначено й досі. Колись колгоспні ліси перебували в користуванні колгоспів під егідою спеціально створених міжколгоспних лісгоспів. Проте із заборною колгоспів зазначені лісгоспи поступово захиріли, не витримавши конкуренції з держлісгоспами, з їх розвиненою виробничою інфраструктурою. Врешті-решт колишні колгоспні ліси під гаслом необхідності їх професійного догляду були передані на баланс держлісгоспів.

Вказане становище потребує коригування, адже держава в черговий раз поживилась за рахунок селян. Одним із виходів є не безоплатна передача лісів державі, а їх викуп. Причому сума викупу має об'єднувати як вартість землі під колгоспними лісами, так і вартість самої деревини. Ці кошти мають сплатити лісгоспи, яким передаватимуть такі ліси. Подальший механізм розподілу вказаних сум може бути

диференційованим. Гроші можуть передаватися безпосередньо селянам-власникам земельних наділів-паїв або йти на задоволення суспільних потреб у підтриманні соціальної інфраструктури села.

Список використаних джерел

6. Земельний кодекс України: Закон України від 13 березня 1992 р. – Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 25. – Ст. 354.

7. Методичні рекомендації щодо паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям: наказ Державного комітету України по земельних ресурсах від 20 лютого 1996 р. № 11 за погодженням з Міністерством сільського господарства і продовольства України та Української академії аграрних наук від 9 січня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo-law.kiev.ua/234080.html>.

8. Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям: Указ Президента України від 18 квітня 2006 р. № 208-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/720/95>.

9. Про схвалення Концепції реформування та розвитку лісового господарства: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2006 р. № 208-р // Офіційний вісник України. – 2006. – № 16. – Ст. 1207.].

Жушман В.П.,

кандидат юридичних наук, професор,

професор кафедри земельного та аграрного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

1. Починаючи з 1999 року в Україні здійснюються активні заходи щодо підвищення продуктивності аграрного сектору економіки, спрямовані на запровадження ринкових засад його функціонування. Однією із важливих складових аграрної політики був перехід до рин-

кової моделі фінансування сільгоспвиробництва шляхом відходу від системи прямої державної підтримки та створення правових засад для залучення до аграрного сектору приватних фінансових ресурсів, які б уможливили його активну трансформацію та зробили б цю галузь національного господарства прибутковою.

Відтак одним з пріоритетних джерел фінансування сільськогосподарського виробництва, без перебільшення можна назвати залучення приватних кредитних коштів, тобто кредитування сільгоспвиробників приватними фінансовими установами в межах, дозволених чинним законодавством. Однак надходження таких коштів перебуває у залежності від умов, які держава створює для учасників кредитних відносин та специфіки сільськогосподарського виробництва.

2. Як відомо, основна специфіка сільського господарства полягає в його сезонності. Внаслідок цього тут потрібно не лише більше кредитів, а й надходження їх у певні періоди з різними строками погашення. Наявність сезонного розриву між вкладенням коштів у виробничий сільськогосподарський процес та їх надходженням від реалізації виробленої сільськогосподарської продукції потребує продовження терміну погашення короткострокових кредитів. Нині в Україні сільгоспвиробників кредитують зонайбільше на півтора року, тоді як за кордоном – на п'ять і більше.

Специфічною рисою сільськогосподарського виробництва є також його висока ризиковість, що безпосередньо впливає на можливість повернення кредитів в обумовлені строки.

Наприклад, всупереч волі і сподіванням сільськогосподарських товаровиробників несподівані заморозки знищили весь врожай, у зв'язку з чим сільськогосподарське підприємство залишилося без можливості одержати кошти від його реалізації для повернення одержаного кредиту. В зв'язку з подібними ризиками та іншими обставинами кооперативні банки дуже неохоче надають кредити сільськогосподарським товаровиробникам, а якщо й надають, то під дуже високі кредитні ставки (плату) за них. Останнє в свою чергу є досить серйозною перешкодою для отримання сільськогосподарськими товаровиробниками кредитних коштів. Не менш значною перешкодою є також непомірно високі кредитні ставки. Окрім високих кредитних ставок (спостерігаються у 83 %), які є однією із основних перешкод в одержанні сільськогосподарськими товаровиробниками кредитів, слід також назвати

і відсутність застави (29 %), відсутність страхового покриття (15 %), відсутність інформації про кредитодавців, відсутність кредитної історії.

3. Розглядаючи кредитування як важливу міру фінансової допомоги сільськогосподарським товаровиробникам не можна не звернути уваги і на ціноутворення. Відомо, що порядок ціноутворення в економіці та, зокрема, в агропромисловому секторі (включаючи сукупність заходів адміністративного впливу на ціноутворення та створення механізмів товарних інтервенцій на ринку), а також запровадження або скасування податкових пільг для певних категорій виробників мають значний вплив на кредитоспроможність суб'єктів кредитних відносин в сільському господарстві. Варто зазначити, що виключення окремих статей оподаткування може істотно підвищити рівень доходів, що досить позитивно позначиться на кредитоспроможності як кредитодавців, так і позичальників. Коливання цін в залежності від певних економічних ситуацій на певні види продукції, впливаючи на рівень доходів виробників, також дає відповідь на питання про їхню кредитоспроможність і стан кредитування в цілому.

4. Однією із особливостей кредитування сільського господарства слід відмітити і запровадження цільової його форми та призначення. На наш погляд, в ринкових умовах розвитку сільського господарства цільове надання та використання кредитів (застосування кредитних ліній) є досить прийнятним.

Не відмовляючись від такої форми кредитування слід все ж удосконалити його механізм. Уявляється, такі кредити повинні надаватися і використовуватися за особливими правилами, відповідно з якими, поряд з підвищеною відповідальністю за цільове використання таких кредитів сільськогосподарськими суб'єктами господарювання, повинна передбачатися й підвищена відповідальність банків та урядових структур за повне і своєчасне надходження таких коштів до господарств. Якщо не домогтися цільового і в повному обсязі надходження та використання таких кредитів, вони, замість фінансової допомоги, перетворюються у джерела інфляційних витрат.

5. Потребує удосконалення і механізм кредитування готової продукції, особливо зерна, передбачений у Законі «Про державну підтримку сільського господарства України» [1], оскільки досвід надання товарних кредитів виправдав себе не в повній мірі і не дав очікуваних результатів. Передбачений законом вид кредитної підтримки сіль-

ськогосподарських товаровиробників не є для законодавства України новим. Можливість здійснення заставних закупівель зерна під кредити встановлена Законом України «Про зерно та ринок зерна в Україні» [2], але, як і в переважній більшості, в Україні прогресивні начала, започатковані в ньому, так і не одержали логічного завершення і застосування.

Досить вдало проблему кредитування сільськогосподарських товаровиробників через кредитування врожаю зерна вирішено в Латвії. Тут функцію кредитора взяв на себе державний концерн, що займається виробництвом хліба і продуктів з борошна. Він надає сільськогосподарським товаровиробникам пільгові кредити (2 % річних) під поставку зерна. Максимальний розмір кредиту обмежується половиною вартості зерна, яке товаровиробник зобов'язується поставити концерну. Слід би більш уважно ознайомитись з цим механізмом кредитування з метою запровадження його в Україні.

Не заперечуючи доцільність і перспективність для сільськогосподарських товаровиробників такого способу кредитування, про який говориться вище, вважаємо, що для позитивного вирішення цієї проблеми необхідні більш вагомі і відповідальні дії держави.

Список використаних джерел:

1. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 49. – Ст. 527.

2. Про зерно та ринок зерна в Україні: Закон України від 04.07.2002 р. № 37-IV // Відом. Верховн. Ради України. – 2002. – № 35. – Ст. 258.

Каракаш І.І.,

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права*

СТАНОВЛЕННЯ ОЛЕКСІЯ ОЛЕКСІЙОВИЧА ПОГРІБНОГО ЯК ЮРИСТА-НАУКОВЦЯ

Олексій Олексійович Погрібний народився 17 серпня 1950 року в с. Краснопіль Фрунзівського району Одеської області. Після закінчення Кривоозерської середньої школи у 1967 році він посу-

пив на історичний факультет Львівського державного університету ім. І. Франка за денною формою навчання. Із здобуттям історичної освіти у 1972 році молодий фахівець О.О. Погрібний відпрацював чотири роки викладачем історії та заступником директора з навчальної роботи, а з 1973 року – директором Познанської середньої школи Любашівського району Одеської області.

З метою здобуття другої вищої освіти з 1973 року по 1978 рік Олексій Олексійович навчався за заочною формою на юридичному факультеті Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова. У 1976 році він поступив на роботу в Одеський університет в якості старшого інспектора навчального відділу університету. Саме у цей час ми познайомились, здружились і товаришували до останніх часів життя Олексія Олексійовича.

Мою увагу в ньому привернуло те, що на зазначеній адміністративній посаді він помітно виділявся серед досвідчених посадовців старшого покоління своєю енергійністю, ініціативністю, дисциплінованістю, обов'язковістю та доброзичливістю. Він завжди приходив на роботу не менш ніж за півгодини з тим, щоб належно підготуватись до поточного робочого дня, спостерігати за організацією та проведенням навчального процесу тощо. Зазначені особисті якості О.О. Погрібного скоро висунули його на посаду заступника начальника навчального відділу Одеського університету. Проте він все ж таки мріяв про викладацьку, й особливо – про наукову роботу в університеті.

Після захисту дипломної роботи, присвяченої правовому регулюванню охорони водних ресурсів Чорноморського басейну (науковий керівник, професор Сурилов О.В., рецензент, ст. викладач Каракаш І.І.) та здобуття кваліфікації юриста-правознавця, Олексій Олексійович у 1979 році перейшов на роботу в якості асистента кафедри трудового, сільськогосподарського та природоохоронного права і обрав відповідну тему наукового дослідження за спеціалізацією кафедри.

Мені приємно пам'ятні часи спільної роботи на кафедрі, зокрема перші кроки становлення Олексія Олексійовича в якості викладача вищого навчального закладу, й особливо його становлення як науковця: підготовку виступів на кафедральному науковому семінарі, написання перших тез доповідей на науково-практичній конференції, редагування перших наукових статей тощо. Справа втім, що у мене вже був певний досвід такої роботи, а головне полягало у тому, що молодий викладач

і науковець не відважувався звертатись своїми «опусами» безпосередньо до свого наукового керівника і завідувача кафедри, професора І.О. Середи. Слід зазначити, що не дивлячись на те, що Іван Омелянович любив нас як своїх синів, він був надто вимогливим і не прощав «халтури» ані в навчальній, ані в науковій роботі.

Завдяки наполегливій та цілеспрямованій роботі, наприкінці 1984 року Олексій Олексійович в основному підготував кандидатську дисертацією. Проте перед її розглядом на кафедрі важко захворів науковий керівник, професор І.О. Середа. У зв'язку з цим мені разом із здобувачем О.О. Погрібним прийшлося доводити дисертаційну роботу до завершення та її підготувати до подання на захист у спеціалізованій Вченій раді Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова (за п'ять років до цього мною була захищена кандидатська дисертація у цій спецраді, на якій був присутній О.О. Погрібний, і не дивлячись на те, що він вперше прибув до Москви, ним мені тоді була надана відчутна організаційна допомога).

Захист кандидатської дисертації О.О. Погрібного на тему «Правовое регулирование оплаты труда руководящих работников и специалистов колхозов (на материалах колхозов УССР)» був призначений на 22 люте 1985 року. На прохання Олексія Олексійовича та за рішенням кафедри мені було доручено представляти наукового керівника і оголосити його відгук на засіданні спецради. У зв'язку з цим мною було на 2-3 дні раніше завершено лікування у Хмільнику Вінницької області і я виїхав до Москви. Але треба ж було такому трапитись: десь під Брянськом о четвертий ранку наш вагон загорівся, у зв'язку з чим потяг запізнився більше ніж на сім годин, про що дисертант дізнався на Київському вокзалі. Прибув я на захист за годину до початку засідання Вченої ради. Олексій зустрів мене з відвертою «дитячою» радістю як рідного з промовою про те, що він вже втратив надію на моє прибуття і звертався до професора В.В. Петрова з проханням зняти дисертацію із захисту, на що останній відреагував проханням «заспокоїтись і не панікувати».

Захист відбувся зазвичай успішно, доброзичлива і навіть весело. Можна згадати зауваження члена спецради, професора О.Д. Зайкіна, який сказав: «Дорогой Алексей Алексеевич, мы обязательно поддержим тебя и единогласно проголосуем за присуждение тебе степени кандидата наук, но не надо так громко докладывать о своих

научных достижениях». Так воно і тратилось: рішення Вченої ради щодо присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук О.О. Погрібному було одностайним. Безумовно, були щирі привітання і поздоровлення, а також скромне відзначення цієї події в секторі Ж головного корпусу Московського університету з урахуванням того, що вже був 1985 рік, рік початку «боротьби», у т. ч. з банкетами. Проте на «скромному» відзначенні, окрім офіційних опонентів професора Г.В. Чубукова і доцента В.Г. Плахути, були присутні професори М.І. Козир, І.Ф. Панкратов, В.В. Петров, Г.Є. Бистров, А.О. Рябов, Ф.М. Раянов, В.З. Янчук та багато інших провідних вчених за спеціальністю 12.00.06.

Наступний суботній день 23 лютого ми повністю присвятили відпочинку: багато ходили по вулицях і площах зимової Москви, згадували і дзвонили з переговорного пункту одеським друзям і колегам. А Олексію Олексійовичу все ще не вірилось, що захист відбувся і він вже вчений-юрист. Наприкінці дня він проводжав мене зі словами «я так хочу в Одесу, що навіть пішов би пішки». Йому дуже хотілося поділитися своїм успіхом, незнаючи про те, що основні успіхи ще попереду, але це вже інша історія для іншої публікації.

Кулинич П.Ф.,

*Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України,
зав. відділу,*

ФЕРМЕРСЬКЕ ПРАВО УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Світовий досвід свідчить, що сучасне аграрне виробництво не може базуватися на використанні лише тих організаційно-правових форм, економічне благополуччя в яких досягається завдяки «ефекту масштабу», тобто завдяки використанню великих площ сільськогосподарських земель. Вітчизняні та зарубіжні економісти, оцінюючи розвиток сільського господарства України, також ставлять під сумнів таку перевагу українських агрохолдингів як масштаб виробництва для [4]. Сучасне аграрне виробництво різних країн світу не виключає, а передбачає використання потенціалу сімейних фермерських господарств

як виробників продовольчої продукції [3, с. 108-109]. З метою приділенню національними урядами більшої уваги їх розвитку Продовольча та сільськогосподарська організація ООН оголосила 2014 рік роком сімейних фермерських господарств [2]. Все це обумовлює потребу у новому науковому погляді на стан та шляхи вдосконалення правового забезпечення розвитку фермерства в Україні у контексті сучасних тенденцій аграрного розвитку.

Діяльність фермерських господарств в Україні регулюється системою актів аграрного і земельного законодавства, основними з яких є Закон України «Про фермерське господарство» та Земельний кодекс України. Згідно з зазначеним законодавством, фермерське господарство являє собою окрему організаційно-правову форму здійснення агробізнесу виключно громадянами України. Крім того, фермерське господарство є єдиним видом юридичних осіб, які можуть бути створені (зарєєстровані) виключно за умови отримання громадянином-його засновником у власність або користування земельної ділянки сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. Отже, чинне законодавство України містить більш жорсткі вимоги до створення та діяльності фермерських господарств, ніж до створення та діяльності інших організаційно-правових форм ведення агробізнесу. Все це дає юридичні підстави як для виокремлення фермерства в системі агробізнесу в Україні, так і для виділення в системі аграрного права України окремого інституту – фермерського права. На наш погляд, виділення інституту фермерського права як підсистеми аграрного права України відкриває нові можливості для системного аналізу її структури, змісту охоплюваних нею правових норм та пошуку нових можливостей та шляхів розвитку правового регулювання фермерського господарювання.

Станом на 1 липня 2013 р. в Україні було 40,9 тис. фермерських господарств, які мали у власності або користуванні 4,4 млн. га землі. В середньому на 1 фермерське господарство припадає 109 га сільськогосподарських угідь [1]. І хоча за останні роки кількість фермерських господарств в Україні дещо зменшилась, це, на наш погляд, сталося не через внутрішні недоліки цієї організаційно-правової форми аграрного господарювання, а через прорахунки у держаній аграрній політиці України, яка будучи протягом останнього десятиліття «нейтральною»

щодо розвитку різних організаційно-правових форм сільськогосподарського виробництва, фактично сприяла агрохолдингізації аграрного сектору економіки нашої країни.

На наш погляд, система правового забезпечення виробництва продовольчої продукції в Україні створює недостатні передумови для більш повного використання приватної ініціативи громадян України у цій сфері суспільної діяльності. Вважаємо, що такі передумови можуть бути значно кращими у випадку істотного вдосконалення законодавства про фермерські господарства. Зокрема, його вдосконалення має відкрити шлях для трансформації у фермерські господарства певної частини особистих селянських господарств України, які виробляють аграрну продукцію не тільки для власного споживання, а й на продаж на ринку. З цією метою пропонуємо внести в Закон «Про фермерське господарство» зміни, які б уможливили створення та діяльність трьох видів фермерських господарств.

Перший вид фермерських господарств складають фермерські господарства у статусі спеціалізованої сільськогосподарської юридичної особи, яка має право виробляти сільськогосподарську продукцію, здійснювати її часткову (первинну) переробку та реалізацію. Створення власне такого виду фермерських господарств передбачено чинним Законом «Про фермерське господарство». Однак, далеко не всі особисті селянські господарства, господарська діяльність яких виходить за межі власного споживання виробленої ними продовольчої продукції, з різних причин (психологічних, організаційних, правових тощо) виявлять бажання набути статусу юридичної особи. Тому Законом «Про фермерське господарство» слід, на нашу думку передбачити можливість створення фермерських господарств без статусу юридичної особи. Якщо членами господарства будуть два чи більше членів сім'ї, то воно може бути створене на основі договору про створення та діяльність фермерського господарства, який за своєю юридичною природою являтиме спеціалізований для потреб такої діяльності передбачений Цивільним кодексом України договір про спільну діяльність. Нарешті, якщо власником особистого селянського господарства, який виявив перейти у статус суб'єкта агробізнесу, є один громадянин України, то він повинен мати право зареєструвати третій вид фермерського господарства – зі статусом суб'єкта аграрного товарного господарювання без створення юридичної особи.

Список використаних джерел:

1. В руках українських фермерів зосереджено 4,4 млн. га землі // Інтернет-ресурс. Режим доступу: <http://latifundist.com/novosti/42081-v-rukah-ukrainskih-fermerov-sosredotocheno-44-mln-ga-zemli>.
2. ФАО объявила 2014 год Международным годом семейных фермерских хозяйств. Інтернет-ресурс. Режим доступу: <http://latifundist.com/novosti/44850-fao-obyavila-2014-god-mezhdunarodnym-godom-semejnyh-fermerskih-hozyajstv>.
3. Brookfield, Harold. Family Farms Are Still Around: Time to Invert the Old Agrarian Question//Geography Compass, 2008. - № 2/1. – P. 108–126. – P. 108-109.
4. Deininger K., Nizalov D., Singh S.K. Are Mega-Farms the Future of Global Agriculture? Exploring the Farm Size-Productivity Relationship for Large Commercial Farms in Ukraine. World Bank Policy Research Working Paper 6544. – New-York, 2013. – 37 p.

Мірошніченко А.М.

*зав. кафедри земельного та аграрного права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
професор*

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРАВ НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ

Розвиток певних організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі можливий лише у разі можливості швидко набувати право на земельні ділянки на титулах, що були б адекватні потребам суб'єкта. Велика кількість зайвих обмежень істотно збільшує юридичні ризики при використанні земельних ділянок навіть у тих випадках, коли використання землі начебто не підпадає під такі обмеження.

Викладене зумовлює необхідність зміни законодавства, що встановлює систему прав на земельні ділянки. Основні зміни необхідно внести до норм, які встановлюють режим права власності, права оренди та права постійного користування земельними ділянками.

Право власності. Земельний кодекс України (ЗКУ) не виправдано обмежує можливість використання земельних ділянок на праві власності

сті іноземцями, іноземними юридичними особами та навіть юридичними особами України (ст.81, 82 ЗКУ), встановлюючи не лише перелік земельних ділянок, якими можна володіти, але і коло підстав, на яких ці земельні ділянки можна набувати, при цьому встановлюючи мораторій на відчуження певних земель сільськогосподарського призначення.

Такий підхід є шкідливим. Припущення про те, що якісь суб'єкти будуть використовувати земельні ділянки краще, а якісь – гірше, не обгрунтованим. Принциповим має бути те, як саме використовується земельна ділянка, а не хто її використовує. Обмеження коли потенційних власників землі перешкоджає інвестуванню в економіку України, негативно впливає на ціну земельних ділянок, а отже – і на соціальне становище їх теперішніх власників (переважно селян). Неможливість набути земельну ділянку у власність призводить до хижацького користування нею – як приклад достатньо навести практику вирощування в Україні соняшника та ріпаку. Неможливість набути землю на праві власності не дозволяє сільськогосподарським виробникам залучати кредити під заставу землі, що перешкоджає модернізації сільськогосподарського виробництва. А докорінні поліпшення самих земельних ділянок, що перебувають на праві користування, з економічної точки зору є недоцільними.

Для усунення описаних недоліків у правовому регулюванні слід виключити ст.ст.81, 82, а також п.п.14 та 15 розділу X ЗКУ.

Право постійного користування. Т.зв. право постійного користування є набагато вужчим за обсягом від права власності та права господарського відання та права оперативного управління, оскільки не включає в себе розпорядження майном. При цьому можливість використання земель на праві власності державним та комунальним юридичним особам недоступна (ч.1 ст.82 ЗКУ, яка зазвичай тлумачиться консервативно). Це створює абсолютно неприйнятну ситуацію, за якої державні та комунальні підприємства не можуть нормально вести господарську діяльність, не маючи можливості розпорядитися своєю земельною ділянкою. Надлишкові площі не можна продати, здати в оренду, не можна і набути необхідні земельні ділянки у власність, заставити земельну ділянку для отримання кредиту тощо. Розривається правовий режим земельної ділянки та розташованих на ній будівель і споруд. Виникають потворні явища, спрямовані на позаправовий вихід із ситуації – приховане відчуження або надання в оренду

земельних ділянок, що використовуються на праві постійного користування, шляхом укладення «інвестиційних договорів», договорів про спільну діяльність, «спільний обробіток», договорів щодо розміщеного на ділянці нерухомого майна (включно з «заасфальтованими майданчиками») тощо. Виходом із ситуації є трансформація права постійного користування у право власності відповідної юридичної особи.

Відмова від права постійного користування земельними ділянками вимагатиме відмови від конструкції постійного користування лісами (постійного лісокористування), оскільки воно невіддільно пов'язане із правом постійного землекористування. Всі функції, що покладаються сьогодні на постійних лісокористувачів, вони можуть здійснювати як власники лісів. Форма власності на ліси не повинна впливати на обсяг прав і обов'язків щодо раціонального використання, охорони та відтворення лісів.

Право оренди. Існуюче правове регулювання відносин із оренди землі є надмірним (необґрунтовано велика кількість істотних умов договору (11!), численні формальності при його укладенні, необхідність державної реєстрації права оренди тощо), воно істотно ускладнює користування земельними ділянками, робить нестійким становище сторін договору, стримує розвиток економіки. Надмірне регулювання стимулює корупцію, породжує численні спори. Право оренди зараз є речовим, у той час як в більшості розвинених країн воно є зобов'язальним правом і, як таке, не підлягає реєстрації.

Правила про оренду землі сформульовані таким чином, що будь-яка зобов'язальна конструкція з використання земельної ділянки ризикує бути кваліфікована як оренда землі з усіма наслідками – вимогою реєстрації права, необхідності 11 істотних умов договору, розробки технічної документації із землеустрою тощо.

Зважаючи на те, що сторони можуть встановити емфітевзис та суперфіцій як речові права користування земельною ділянкою, що нічим не відрізняється з економічної точки зору від оренди землі в існуючому «речовому» вигляді, видається доцільним скасувати всі норми, які перетворюють оренду землі на речове право (це Закон України «Про оренду землі», ст.93 ЗКУ, деякі положення Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»). Відносини із оренди землі мають регулюватися загальними положеннями про найм Цивільного кодексу України.

Носік В.В.,
КНУ імені Тараса Шевченка,
професор кафедри земельного та аграрного права
д.ю.н., член-кор. НАПрН України

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ТОВАРНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

В сучасній доктрині аграрного права України вагомий внесок у наукове дослідження розвитку організаційно-правових форм господарювання у аграрному секторі зробив відомий в Україні і за її межами доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України О.О. Погрібний. Як виразний послідовник своїх вчителів і вчених з колгоспного, сільськогосподарського, аграрного права – М.І. Козиря, І.О. Середи, В.Л. Мунтяна, В.І. Семчика, Ю.С. Шемшученка, Ю.О. Вовка, В.К. Попова, Н.І. Титової, І.М. Миронця, В.З Янчука, В.С. Шелестова та інших відомих представників аграрно-правової науки О.О. Погрібний став одним фундаторів української наукової школи аграрного права після проголошення у 1991 році незалежності нашої держави. У своїй монографії «Правове регулювання діяльності селянських (фермерських) господарств та захищеній у Московському юридичному інституті у 1992 році за такою ж темою докторській дисертації О.О. Погрібний одним з перших серед вчених аграрно-правового профілю після розпаду радянської держави на початку 90-х років ХХ сторіччя провів фундаментальний науковий пошук методологічних, теоретичних і прикладних проблем формування і здійснення господарської діяльності селянських (фермерських) господарств.

Наукова спадщина О.О. Погрібного залишається актуальною для подальших наукових досліджень і охоплює практично всі основні інститути українського аграрного права, серед яких особливе місце займають теоретичні і практичні проблеми правового становища суб'єктів аграрних правовідносин, висловлені вченим ідеї, сформульовані положення, зроблені висновки і рекомендації щодо сучасного стану, тенденцій, перспектив правового регулювання аграрних відносин у ринкових умовах розвитку сільського господарства,

соціальної сфери села, всього аграрного сектору економіки з урахуванням світових економічних та державно-правових інтеграційних процесів і явищ.

Сучасні потреби у проведенні таких наукових досліджень обумовлені об'єктивними і суб'єктивними чинниками, серед яких можна виокремити наступні: земельна і аграрна реформи не завершені; продовжує діяти мораторій на вчинення угод із землями сільськогосподарського призначення; законодавчі засади і механізм консолідації сільськогосподарських земель не визначені; рівноправність форм власності на землю не забезпечує рівноправної конкуренції у здійсненні господарської діяльності різних організаційно-правових форм; законодавчі обмеження у доступу до існуючої в державі інфраструктури аграрного ринку і участі у зовнішніх аграрних ринках; оренда розпайованих сільськогосподарських угідь у правовому виразі є можливою, допустимою і законодавчо захищеною, а в економічному і соціальному проявах є регресивним, а не прогресивним явищем і створює передумови для провів латифундизму, занепаду соціальної сфери села; формування оптових ринків сільськогосподарської продукції і відсутність розвинутої кооперативної системи у сільському господарстві та поєднаних з ним галузях агропромислового виробництва; гарантоване Конституцією України право власності на землю для громадян і юридичних осіб практично не може бути реалізоване через відсутність вільних від прав інших осіб сільськогосподарських земель; відсутність для кваліфікованої молоді юридичних гарантій доступу до таких земель для створення фермерських господарств чи інших організаційно-правових форм господарювання у сільській місцевості; членство України у СОТ; асоційоване членство України у ЄС, гармонізація і адаптація аграрного законодавства до права СОТ і ЄС, тощо.

Названі проблеми є ні чим іншим, як соціальними викликами, на які мають дати відповіді передусім вчені у галузі аграрного права, оскільки у правовій системі України жодна з національних галузевих правових наук, крім науки аграрного права, сьогодні не займається науковим пошуком вирішення існуючих проблем щодо визначення і законодавчого забезпечення найбільш оптимальних організаційно-правових форм ведення конкурентоспроможного на внутріш-

ньому і зовнішніх аграрних ринках товарного сільськогосподарського виробництва для забезпечення прогресивного економічного розвитку і продовольчої безпеки Українського народу.

У чинному цивільному, аграрному, господарському законодавстві України закріплена досить широка палітра можливих і допустимих організаційно-правових форм сільськогосподарських товаровиробників, які можуть бути створені і здійснювати господарську діяльність з виробництва продукції і сировини рослинництва і тваринництва, лісового господарства, рибництва, у сфері обслуговування сільськогосподарських товаровиробників і які в теорії аграрного права класифікуються на кооперативні, корпоративні і приватні суб'єкти аграрного підприємництва.

Після проведеного у 1999-2000 роках прискореного реформування аграрного сектора економіки на базі розпайованих земель колективних сільськогосподарських підприємств в Україні було створено і нині функціонують десятки тисяч сільськогосподарських товаровиробників кооперативного, корпоративного і приватного типу переважно на основі оренди розпайованих сільськогосподарських, серед яких за кількістю переважають фермерські господарства, приватно-орендні підприємства, сільськогосподарські товариства з обмеженою відповідальністю, сільськогосподарські кооперативи, сільськогосподарські акціонерні товариства тощо. Водночас набуває поширення тенденція створення агрохолдингів, які створюються на основі концентрації землі переважно на умовах оренди, акціонуванням нерухомого майна, засобів виробництва, результатів людської праці і знань та формування акціонерного капіталу на значних площах сільськогосподарських угідь від 100 до 700 тис. га на території одного чи декількох адміністративно-територіальних одиниць. При цьому практично не застосовується чинне антимонопольне законодавство щодо таких утворень. З огляду на існуючі різні за векторами тенденції у сфері сільського господарства вбачається за доцільне у доктрині аграрного права провести науковий пошук найоптимальніших організаційно-правових форм ведення конкурентоспроможного товарного сільськогосподарського виробництва на нових методологічних, теоретичних і правових засадах прогресивного економічного розвитку суспільства.

Сидор В.Д.,
*Чернівецький факультет Національного
університету «Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедру цивільно-правових дисциплін*

СПОГАДИ ПРО ВЧИТЕЛЯ

*Посередній учитель викладає.
Хороший вчитель пояснює.
Видатний вчитель показує.
Великий учитель надихає.*
Вільям Уорд

Наше життя складається з безлічі миттєвостей, на своєму шляху щодня ми зустрічаємо десятки і сотні людей. Деякі зустрічі не залишають жодного відбитку в нашій пам'яті, але є й такі, що здатні змінити плін життя. Саме такою доленосною зустріччю стало для мене у вересні 2002 р. знайомство з професором Олексієм Олексійовичем Погрібним. Під час проходження практики в магістратурі Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича я усвідомила, що моїм покликанням повинна стати не адвокатська практика, до якої я себе готувала останні 5 років, а педагогічна діяльність. Купивши квиток до Одеси, я поїхала назустріч невідомому, адже не мала жодної протекції чи попередньої домовленості. Блукаючи коридорами академії, я зупинилась біля кафедри аграрного, земельного та екологічного права. Постукала, відчинила двері кабінету і завмерла... Тіє ж миті, як я зазирнула до кабінету, потік вітру з відкритого вікна здійняв у повітря і закружляв стопки паперів, над якими працював за своїм робочим столом завідувач кафедру. Я розгублено стояла і дивилась на цей листопад, аж доки не здогадалась закрити двері до кабінету, символічно закриваючи для себе двері у світ науки. Проте суворий голос з кабінету запросив мене зайти. Збираючи з підлоги розсіпані документи, я розказувала Олексію Олексійовичу про свої студентські дослідницькі проекти та мрії займатися науково-педагогічною діяльністю. І він у мене повірив... Сьогодні я дуже вдячна йому на ту вагому роль, яку він відіграв в моїй науковій біографії.

Без перебільшення я вважаю, що в професійному плані Олексій Олексійович став для мене похресним батьком. Коли на захисті моєї кандидатської дисертації професор Погрібний пообіцяв членам спецради Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, що незабаром вони стануть свідками захисту моєї докторської дисертації, то я вже знала, що не маю права підвести його очікування. Шкода, він цього вже не побачив...

Особисто для мене Олексій Олексійович є людиною, яка визначила, сформувала і сфокусувала мою професійну стежку. Дякую долі за те, що мала честь бути знайомою з цією неординарною особистістю. Він є для мене тим орієнтиром, з яким прагну порівнювати свої скромні зусилля в науковій і академічній сферах. Я завжди пам'ятатиму Олексія Олексійовича, як щирю і безмежно добру людину. Характерними рисами його характеру були цілеспрямованість, людяність, вірність своїм науковим ідеям, мудрість у взаємовідносинах з людьми і величезний оптимізм, що допомагав йому долати складнощі в його непростому житті. Глибина і широкий спектр наукових праць професора Погрібного ще довго служитимуть джерелом нових досліджень для молодих вчених. Зустріч з такими людьми в силу масштабу їх особистості обов'язково змінює щось в нас самих. А тому, доки ми живемо, вони живуть в нас, в наших думках і вчинках.

*Статівка А.М.,
доктор юридичних наук, професор
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ НАЛЕЖНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ

Проведення аграрної реформи зумовило структурні перетворення в сільському господарстві, в тому числі появу нових суб'єктів господарювання – сільськогосподарських товаровиробників, належне функціонування яких, враховуючи специфіку аграрного виробництва, можливе лише при здійсненні ефективних заходів державної підтримки.

Правовою основою реалізації державної підтримки сільсько-господарських товаровиробників є Закон України від 25 червня 2004 р. «Про державну підтримку сільського господарства України», який визначає основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення.

Однак у вищенаведеному нормативному акті відсутнє легальне визначення поняття державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, що для її здійснення має важливе значення.

На сьогодні сутність державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників полягає у необхідності створення умов для забезпечення ефективного стимулювання функціонування сільськогосподарських товаровиробників, виробництва ними якісної аграрної продукції та сировини, задоволення потреб населення та переробної промисловості в його продукції, високої мотивації праці сільськогосподарських працівників, ціноутворення, фінансових і кредитних відносин, формування матеріально-технічної бази сільського господарства, соціальних проблем села тощо.

Правове регулювання державної підтримки вітчизняних аграрних товаровиробників має за мету реалізацію двох основних функцій. По-перше, це забезпечення продовольчої безпеки. Мається на увазі забезпечення населення продуктами харчування за рахунок власних ресурсів. По-друге, це створення гарантій для сільськогосподарських товаровиробників, еквівалентної вартості матеріально-технічних засобів виробництва, технологічних процесів збереження якості землі (як засобу виробництва) у порівнянні із вартістю кінцевого продукту.

Між тим, варто зазначити, що однією із умов вступу України до СОТ було врегулювання заходів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників відповідно до вимог СОТ, оскільки, згідно з Додатком 2 до Угоди про сільське господарство всі заходи щодо державної підтримки сільського господарства умовно поділяються на три групи, так звані «скриньки»: «зелена», «блакитна» і «жовта».

До «зеленої скриньки» належать заходи, не спрямовані на підтримку обсягів виробництва та цін виробників, отже, не порушують принципів справедливої конкуренції. Держава, що є членом СОТ, має

право фінансувати заходи “зеленої скриньки” в будь-якому обсязі залежно від можливостей свого бюджету. Фінансування заходів “блакитної скриньки” також не підпадає під зменшення, оскільки вони спрямовані на обмеження перевиробництва (скорочення поголів’я худоби, посівних площ тощо).

До “жовтої скриньки”, належать заходи внутрішньої підтримки, що справляють викривлюючий вплив на торгівлю і виробництво. Ці заходи стали найбільш дискусійним питанням при вступі України до СОТ, оскільки підпадають під зобов’язання про скорочення, незважаючи на те, що для вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників вони є найбільш суттєвою допомогою.

Водночас рівень внутрішньої державної підтримки вимірюється агрегованим показником підтримки (АПП). Для виконання зобов’язань, які беруть на себе країни-члени СОТ відносно скорочення АПП Угода визначає різні показники, які застосовуються для розрахунку виміру внутрішньої підтримки. Початковий рівень зобов’язань протягом періоду виконання Угоди називається щорічним і кінцевим рівнем виконання зобов’язань – максимальний рівень базового загального АПП, дозволений в останній рік виконання Угоди. Річні рівні виконання зобов’язань визначають максимально дозволений рівні загального АПП у відповідні роки протягом періоду виконання Угоди. Угодою встановлена верхня межа АПП, яку уряди країн-членів СОТ можуть надавати національним виробникам. Крім того, Угодою передбачено, що країни-члени СОТ мають скоротити рівень АПП на обумовлений відсоток. Держави-члени не можуть надавати внутрішню підтримку зверх рівня, що вказаний в їх зобов’язаннях.

Відповідно до домовленостей стосовно державної підтримки сільського господарства, досягнутих під час переговорів, після вступу до СОТ, Україна має можливість ефективно субсидувати сільське господарство в межах бюджетних програм спрямованих, зокрема, на розвиток тваринництва, рослинництва, здешевлення вартості кредитів, формування державного продовольчого резерву Аграрним фондом. Крім того, Україна зберегла право застосувати спеціальний режим оподаткування ПДВ для сільськогосподарських товаровиробників шляхом акумуляції, що в умовах нестачі вільних бюджетних коштів є вагомим та дієвим механізмом непрямой підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

Проте згідно домовленостей, прийнятих у рамках СОТ, Україна повинна не перевищувати домовлений річний сукупний вимір підтримки (СВП), який акумулює в собі окремі «жовті» програми (підтримка, що викривлює торгівлю) і становить відповідно до зобов'язань України 3 млрд. 43 млн.

Таким чином, на сьогодні залишається актуальною реалізація всіх заходів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників з метою їх належного функціонування, підвищення рівня аграрного виробництва та забезпечення продовольчої безпеки нашої держави. Тому нагальною є проблема уніфікації та узгодження вітчизняного законодавства зі стандартами СОТ з урахуванням вітчизняних реалій.

Уркевич В.Ю.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
професор кафедри земельного та аграрного права*

АКТУАЛЬНІ ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ

20 листопада 2012 року Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» за № 5495-VI Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 р., № 469/97-ВР було викладено у новій редакції. Оскільки сільськогосподарські кооперативи як суб'єкти аграрного господарювання не можуть (за окремими виключеннями) здійснювати свою діяльність без використання відповідних земельних ділянок, то у даній доповіді зупинимося на актуальних земельно-правових проблемах функціонування названих учасників аграрних правовідносин.

Відмітимо, що у чинній редакції Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» (далі – Закон) існує декілька приписів щодо земельних ділянок сільськогосподарських кооперативів. Так, передусім його ст. 2 вказує, що діяльність сільськогосподарських кооперативів базується, серед іншого, і на нормах Земельного кодексу України. Відразу ж зауважимо, що вказаний Кодекс згадує названих суб'єктів лише у п. 8 розділу X «Перехідні положення», де вказано, що члени сільськогосподарських кооперативів, які на час набрання чинності

цим Кодексом не приватизували земельні ділянки шляхом оформлення права на земельну частку (пай), мають право на їх приватизацію в порядку, встановленому ст. ст. 25 та 118 Кодексу. Інших приписів, що безпосередньо стосуються сільськогосподарських кооперативів, у Земельному кодексі України немає.

Пунктом 3 ст. 9 Закону визначено, що право власності на землю та право користування земельною ділянкою набуваються сільськогосподарським обслуговуючим кооперативом відповідно до Земельного кодексу України та зберігаються за ним у разі входження до складу кооперативного об'єднання. Тобто цей припис фактично відсилає до Земельного кодексу України, згідно ст. 82 якої юридичні особи можуть набувати у власність земельні ділянки для здійснення підприємницької діяльності у разі: а) придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами; б) внесення земельних ділянок її засновниками до статутного капіталу; в) прийняття спадщини; г) виникнення інших підстав, передбачених законом. Звідси можна заключити, що жодних особливостей формування земельного масиву сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів національне земельне законодавство не встановлює.

Дещо по-іншому урегульовано питання набуття у власність земельних ділянок сільськогосподарськими виробничими кооперативами. Стаття 14 Закону встановлює, що право власності на землю може набуватися таким виробничим кооперативом шляхом внесення до пайового фонду земельних ділянок його членами, а також придбання земельних ділянок за договорами купівлі-продажу, дарування, міни, іншими правочинами. При цьому, право власності на землю та право користування земельною ділянкою набуваються сільськогосподарським виробничим кооперативом відповідно до Земельного кодексу України. Знов-таки, як вже вказувалося, у названому Кодексі якісь спеціальні норми щодо підстав та порядку набуття у власність земельних ділянок сільськогосподарськими (у тому числі й виробничими) кооперативами відсутні. Не вирішеними як на рівні названого Кодексу, так і розглядуваного Закону, залишаються питання документального оформлення передачі до пайового фонду земельних ділянок його членами, цільового призначення та місцезнаходження таких ділянок, їх розміру та вартості, отримання сільськогосподарським кооперативом відповідного правовстановлюючого (правопосвідчувального) документа на такі землі.

Слід окремо зазначити, що законодавець зробив спробу врегулювати відносини щодо повернення земельних ділянок членам сільськогосподарського кооперативу. Так, згідно ст. 16 Закону, у разі виходу, виключення з кооперативу чи ліквідації кооперативу фізична чи юридична особа, яка внесла свій майновий пай у кооператив у формі земельної ділянки, отримує свій майновий пай виключно у формі земельної ділянки, тобто в натурі (на місцевості). У разі ліквідації кооперативу майновий пай у формі земельної ділянки не може бути використаний для виплати заробітної плати працівникам, виконання зобов'язань перед бюджетом, банками та іншими кредиторами. Наведені приписи також породжують багато запитань.

Так, Закон не встановлює юридичної підстави (відповідної угоди, правочину) повернення такої земельної ділянки сільськогосподарським кооперативом, порядку оформлення її приймання-передачі від кооперативу його колишньому члену. Більше того, відсутні відповіді на питання щодо характеристик земельної ділянки, що повертається (її місцезнаходження, цільове призначення, розмір, вартість).

З аналізу законодавчого припису про те, що у разі ліквідації кооперативу майновий пай у формі земельної ділянки не може бути використаний для виплати заробітної плати працівникам, виконання зобов'язань перед бюджетом, банками та іншими кредиторами, можна заключити, що така ділянка має повертатися членам кооперативу, які свого часу робили відповідні пайові внески. Проте не виключається ситуація, коли на момент ліквідації сільськогосподарського кооперативу таких земельних ділянок у кооперативу вже просто не буде, як і відповідних членів кооперативу в його складі (їх членство буде припинено раніше ліквідації кооперативу з якихось підстав). На питання що робити із такими земельними ділянками, переданими свого часу як пайові внески, законодавство відповіді не дає.

Викладене дозволяє підсумувати, що чинна редакція Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» неспроможна забезпечити належну правову регламентацію земельних відносин, що складаються при функціонуванні сільськогосподарських кооперативів. Така ситуація не може бути визнана задовільною, оскільки не стимулює формування земельних масивів сільськогосподарських кооперативів, у тому числі й за рахунок земель їх членів.

Шульга М.В.,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОБІГУ ЗАБУДОВАНИХ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК

В сучасних умовах питання щодо обігу земель та прав на них актуалізується. Воно стосується не тільки земель сільськогосподарського призначення, а й інших земель, зокрема земельних ділянок, призначених для містобудівних потреб, та забудованих земель. Ринок нерухомості і зокрема забудованих земель стимулює розвиток багатьох галузей економіки держави. Його розвиток пов'язаний з лібералізацією та розумним правовим регулюванням.

Проблема формування обігу забудованих земель нерозривно пов'язана з проблемою функціонування нерухомості взагалі. Мова йде, зокрема, про зв'язок земельного та містобудівного законодавства, реалізацію правових приписів щодо зонування земель у межах населених пунктів, обліку об'єктів нерухомого майна, а також інституційного забезпечення перетворень.

Безперечно, що обіг земель різних категорій має характеризуватися притаманними йому специфічними рисами. У зв'язку з цим особливої уваги потребує включення до обігу земельних ділянок, які використовуються під забудову або вже забудовані об'єктами нерухомості.

Як відомо, важливим елементом стимулювання ринку забудованих земельних ділянок та прав на них повинно стати значне спрощення процедури виникнення права на забудову земельних ділянок та зміни цільового призначення земельних ділянок. В цьому напрямку законодавцем внесені певні зміни до чинного законодавства. Так, згідно зі ст. 20 ЗК України в редакції від 02.07.2013 р. зміна цільового призначення земельних ділянок державної, комунальної або приватної власності здійснюється за проектами землеустрою щодо їх відведення. Даною нормою також встановлено, що види використання земельної ділянки в межах певної категорії земель (крім земель сільськогосподарського призначення та земель оборони) визначаються їх власником або користувачем самостійно в межах вимог, встановлених законом до

використання земель цієї категорії, з урахуванням містобудівної документації та документації із землеустрою.

Практичне спрощення земельних процедур, пов'язаних із забудовою земельних ділянок, може бути пов'язане з відмовою від індивідуальних дозволів, які сьогодні отримує особа «в ручному режимі», та переходом до зонування територій. Йдеться, зокрема, про розробку таких загальних правил, наявність яких не вимагає індивідуального розгляду або зміни цільового призначення земельної ділянки. Відповідна ділянка вже розташована в певній зоні, і її цільове призначення визначено зарані в плані зонування земель.

Принципові положення щодо зонування земель у межах населених пунктів закріплені ст. 180 ЗК України. Сутність зонування земель полягає в тому, що при його здійсненні згідно з наведеною нормою встановлюються вимоги щодо допустимих видів забудови та іншого використання земельних ділянок у межах окремих зон. Викладене актуалізує прискорення прийняття спеціального закону, який має детально та всебічно врегулювати відносини щодо зонування земель у межах населених пунктів.

У процесі сучасного реформування земельних відносин у межах населених пунктів мають бути забезпечені інтереси головних учасників цих відносин - власників будинків, будівель і споруд, приватних власників земельних ділянок; добросовісних набувачів нерухомості; інвесторів (забудовників), які вкладають грошові кошти в будівництво, а також держави та територіальних громад.

Проблема забезпечення інтересів власників будинків, будівель та споруд може бути вирішена шляхом формування правової конструкції єдиного об'єкта нерухомості на основі права на земельну ділянку. Саме в цьому випадку буде чітко визначена доля земельних поліпшень, тобто зміни якісних характеристик земельної ділянки внаслідок розташування в її межах будинків, будівель, споруд, об'єктів інженерної інфраструктури, багаторічних насаджень та ін., а також внаслідок господарської діяльності або проведення певного виду робіт.

З метою захисту прав власників будинків, будівель і споруд було б доцільним передати забудовані земельні ділянки, що перебувають у державній чи комунальній власності, власникам розміщених на них об'єктів нерухомості.

Забезпечення інтересів інвесторів (забудовників) пов'язане із запровадженням у практику більш простої та зрозумілої системи про-

ходження інвесторами відповідних етапів погодження і отримання дозвільної документації на реалізацію інвестиційних проектів. Це має усунути існуючі перешкоди на шляху інвестицій у вітчизняну економіку та дозволить скоротити тривалість підготовчого етапу інвестиційного процесу, пов'язаного з використанням землі під забудову.

В даному випадку йдеться про активізацію використання процедур земельних торгів по наданню в користування чи передачі у власність сформованих земельних ділянок інвесторам; забезпечення можливості отримання інвесторами довгострокових прав на сформовані земельні ділянки до початку розробки проектної документації; реалізацію принципу «єдиного вікна» стосовно різних видів державної експертизи, яку за дорученням інвестора має проводити відповідний уповноважений орган, та ін.

Важливим інструментом забезпечення інтересів держави і територіальних громад виступає реформування системи платежів за землею та іншу нерухомість. В результаті такого реформування має бути реалізований принцип єдності земельних ділянок і нерозривно пов'язаних з ним інших об'єктів нерухомості. Розроблення та реалізація єдиних правил плати за ці об'єкти повинно стимулювати ефективне використання землі та об'єктів нерухомості.

Окремої уваги потребує економічне стимулювання інвестицій у будівництво шляхом зниження розміру орендної плати за використання земельних ділянок під забудову, що перебувають у державній або комунальній власності, а також земельного податку в межах нормативних строків будівництва і їх підвищення при порушенні цих строків.

*Анісімова Г.В.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., доцент кафедри екологічного права*

ПРАВОВІ ФОРМИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Відповідно до ст. 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» використання природних ресурсів в Україні здійснюється в порядку загального і спеціального використання остан-

ніх. У порядку їх спеціального використання громадянам, підприємствам, установам та організаціям надаються у володіння, користування або оренду природні ресурси на підставі спеціальних дозволів, зареєстрованих у встановленому порядку, за плату для здійснення виробничої та іншої діяльності, а у випадках, передбачених законодавством України, – на пільгових умовах [1; 1991. – № 41. – Ст. 546]. Доречно було б привернути увагу й на концесійні договори й виокремити їх особливості.

В Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року, затвердженої законом України від 21 грудня 2010 р. за № 2818-VI, закріплено, що забезпечення екологічно збалансованого природокористування пов'язано зі Всесвітньою Конференцією ООН з питань навколишнього природного середовища і розвитку, яка ухвалила декларацію та визнала концепцію сталого розвитку домінуючою ідеологією цивілізації у XXI столітті. Відповідно до цієї концепції сталий соціально-економічний розвиток будь-якої країни означає функціонування її господарського комплексу, за якого одночасно задовольняються зростаючі матеріальні й духовні потреби населення, забезпечується раціональне й екологічно безпечне господарювання і високоєфективне збалансоване використання природних ресурсів, створюються сприятливі умови для здоров'я людини, збереження й відтворення навколишнього природного середовища та природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва [8; 2011 – № 3. – Ст. 158].

В умовах сьогодення проблеми вдосконалення реалізації договірного права оренди природних ресурсів вимагають сучасних оновлених науково-теоретичних підходів формулювання пропозицій з удосконалення чинного законодавства України і практики його застосування. Тенденції у правозастосовній практиці сприяють або, навпаки, заважають розвитку орендних правовідносин у галузі екології. Вагому роль у цьому процесі, безумовно, відіграватиме історичний і зарубіжний досвід правового регулювання оренди природних ресурсів.

Проблемами правового регулювання таких відносин у галузях екологічного, земельного й аграрного права займалися багато науковців [Див.: 2–4, 7–14]. Найбільш дослідженим є питання оренди земельних ділянок. Науково-теоретичним підґрунтям для цього послужили публікації у сфері теорії, цивільного й господарського права.

Як зазначає А.К. Соколова в підручнику з «Екологічного права» в оренду передаються: земельні ділянки, лісові ділянки, водні об'єкти (їх частини), водні біологічні ресурси, а також мисливські угіддя [5, с. 128], а в монографічному дослідженні вона додає до них об'єкти рослинного світу [11, с. 216-235] із зауваженням, що до цього це питання докладно не висвітлювалося, за винятком аналізу договорів окремих складників рослинного світу (наприклад, лісів) [11, с. 223]. З точки зору М.В. Краснової, об'єктами оренди природних ресурсів (дещо у звуженому обсязі) можуть виступати визначені в законах природні ресурси: земельні ділянки (ст. 3 Закону України «Про оренду землі»; водні об'єкти (їх частини) (ст. 51 Водного кодексу України); лісові ділянки (ст. 18 Лісового кодексу України); мисливські угіддя (статті 21, 22, 24 Закону України «Про мисливське господарство та полювання»); рибогосподарські водні об'єкти (їх частини) (Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних ресурсів») [6, с. 126]. Доречно звернути увагу й на ст. 14 Закону України від 18 вересня 2012 р., № 5293-VI «Про аквакультуру», що регламентує особливості умов здійснення аквакультури та надання рибогосподарського водного об'єкта (його частини), рибогосподарської технологічної водойми, акваторії (водного простору) внутрішніх морських вод, територіального моря, а також акваторії (водного простору) виключної (морської) економічної зони України в користування на умовах оренди для цілей аквакультури.

З набранням чинності Закону України «Про аквакультуру», відповідно до якого з 1 липня 2013 р. ст. 51 ВК України набула нові редакції, становище, безумовно, поліпшується. У цій статті не застосовується поділ водних об'єктів на об'єкти загальнодержавного й місцевого значення, завдяки чому визначався їх правовий режим, процедура надання й узгодження питань щодо їх надання в користування. Розширено перелік потреб і вимог для придбання в орендне користування водних об'єктів. Зберігається заборона на передачу орендарем права на оренду останніх іншим суб'єктам господарювання тощо. Законодавець зближує, так би мовити, «юридичну долю» водних об'єктів і земель водного фонду: водні об'єкти надаються у користування за договором оренди земель водного фонду на земельних торгах у комплексі із земельною ділянкою; на умовах оренди органами, на яких покладено функцію розпорядження земельними ділянками під водою (вод-

ним простором) згідно з повноваженнями, визначеними ЗК України й відповідно до договору оренди, погодженого з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері водного господарства. При цьому надання водних об'єктів у користування на умовах оренди здійснюється за наявності паспорта на конкретний водний об'єкт. Позитивним вважаємо затвердження постановою Кабінету Міністрів від 29 травня 2013 р., № 420 Типового договору оренди водних об'єктів [8; 2013. – № 47. – Ст. 1692].

Ґрунтового наукового дослідження потребує питання про можливість оренди лісових ділянок, яку науковці вважають доцільним і перспективним. У ЛК України взагалі не згадується про орендні правовідносини, але й укладення договорів оренди не заборонено. Наприклад, на практиці застосовується частіше Примірний договір довгострокового користування лісами, затверджений Мінагрополітики відповідно до вимог статті 18 ЛК. Така оренда також притаманна білоруському й російському законодавству, правда, з певними особливостями, пов'язаними з правовим режимом ділянок лісового фонду в Білорусі та лісових ділянок у РФ.

Особливу увагу варто звернути на вдосконаленню конкурентних засад щодо укладення договорів оренди природних ресурсів, сприяння розробленню чітких й прозорих істотних умов таких договорів.

Загальні положення про оренду як договір майнового найму визначені в ЦК України. Хоча ЦК й перелічує умови для здійснення угод з природними об'єктами, поряд із цим все ще існує низка суперечливих, чітко не вирішених на законодавчому рівні питання. Приміром ч. 2 ст. 792 ЦК України є відсильною, орієнтує на спеціальні нормативні акти, що впорядковують відносини щодо оренди земельних ділянок; це ЗК України, Закон України «Про оренду землі» [1; 1998. – № 46. – Ст. 280] та ін. Відповідно до ст. 3 цього Закону об'єктами оренди є земельні ділянки, що перебувають у власності громадян, юридичних осіб, комунальній або державній власності (в редакції від 5 листопада 2009 р.). Згідно з ч. 1 ст. 792 ЦК досі залишається чинною норма, відповідно за якою договором найму (оренди) земельної ділянки наймодавець зобов'язується передати наймачеві земельну ділянку на встановлений договором строк у володіння та користування за плату. Земельна ділянка може передаватись у найм разом з насадженнями, будівлями, спорудами, водоймами, які знаходяться на ній, або без них.

Договору оренди належить стати вагомим інструментом правового регламентування використання природних об'єктів, забезпечення права загального природокористування для громадян, сприяння адаптації вітчизняного екологічного законодавства до європейського.

Список використаних джерел:

1. Відомості Верховної Ради України.
2. Геталова М. А. Договорные отношения в области охраны окружающей среды [Текст]: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук: 12.00.06 / М. А. Геталова. – М., 2002. – 24 с.
3. Гетьман А. П., Краснова М. В. Розділ 1.8. Наукова доктрина договірного екологічного права України // Правова доктрина України: моногр. [Текст]. – [У 5-ти т. – Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права] / [Ю. С. Шемшученко, А. П. Гетьман, В. І. Андрейцев та ін.]; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – Х.: Право, 2013. – С. 269-291.
4. Договір як універсальна правова конструкція [Текст]: монографія / А. П. Гетьман [та ін.]; за ред. А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. – Х.: Право, 2012. – 432 с.
5. Екологічне право [Текст]: підруч. / за ред. А. П. Гетьмана. – Х.: Право, 2013. – 432 с.
6. Краснова М. В. Договори в екологічному праві України [Текст]: навч. посіб. / М. В. Краснова. – К.: Алерта, 2012. – 216 с.
7. Мороз Л. Н. Улучшение природных ресурсов: договорные отношения [Текст] / Л. Н. Мороз. – Минск, 1994. – 72 с.
8. Офіційний вісник України.
9. Погрібний О. О. Селянські господарства і оренда: організаційно-правові питання / О. О. Погрібний. – К.: Урожай, 1992. – 192 с.
10. Соколова А. К. Договори на користування природними ресурсами [Текст]: дис.... канд. юрид. наук / Соколова Алла Костянтинівна. – Х., 1993. – 18 с.
11. Соколова А. К.. Флористичне право України: проблеми формування та розвитку [Текст]: монографія / А. К. Соколова. – Х.: Право, 2009. – 288 с.
12. Суров А. Ф. Лицензионно-договорные основы природопользования и охраны окружающей среды [Текст]: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук: 12.00.06 / А. Ф. Суров. – М., 1999. – 29 с.

13. Хаустов Д. В. Публично-правовые договоры как особый инструмент государственного регулирования природопользования [Текст]: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук: 12.00.06 / Д. В. Хаустов. – М., 2003. – 25 с.

14. Шульга М. В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях: монография [Текст] / М. В. Шульга. – Харьков: Консум, 1998. – 224 с.

Багай Н.О.,

*Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника,
доцент кафедри трудового, екологічного та аграрного права*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Формування окремого законодавчого інституту державної підтримки сільського господарства України було зумовлене пріоритетами сучасної державної аграрної політики та об'єктивними потребами забезпечення продовольчої безпеки держави. Ще в минулому столітті О.О.Погрібний та В.І.Семчик справедливо акцентували увагу на необхідності спрямування аграрної політики держави на підтримку різноманітних форм господарювання на селі [6, с.79-80].

Першим нормативно-правовим актом вищої юридичної сили, який визначав базові завдання щодо державної підтримки сільського господарства став Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17 жовтня 1990 року. Характерною рисою цього нормативно-правового акта стало зміщення акцентів у реалізації заходів державної підтримки в бік соціальної сфери села.

У 2001 році був прийнятий Закон України «Про стимулювання розвитку сільського господарства України на період 2001-2004 років», яким уперше визначалися на законодавчому рівні економічні методи підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. Із прийняттям цього Закону в аграрно-правовій науці пов'язують початок другого етапу розвитку законодавства про державну підтримку сільського господарства України [5, с.5].

Сьогодні основним нормативно-правовим актом аграрного законодавства України, що регулює відносини державної підтримки сільського господарства, є Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 року. Цей Закон визначає не лише цілі та завдання державного регулювання сільського господарства, але й містить законодавчі положення, спрямовані на підтримку сфери сільськогосподарського виробництва. Ним визначено основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки держави. На думку вчених, цей Закон «починаючи з самої його назви, «пронизаний» протекціоністською державною ідеологією» [2, с. 6].

Законом України від «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18 жовтня 2005 р. серед основних пріоритетів аграрної політики передбачена державна підтримка суб'єктів аграрного сектору шляхом концентрації державних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку, формування сприятливої цінової, фінансово-кредитної, страхової, податкової та бюджетної політики, забезпечення раціональних внутрішньогалузевих і міжгалузевих економічних відносин.

Поряд із згаданими законодавчими актами діють і інші нормативно-правові акти аграрного законодавства, якими передбачені окремі заходи з державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників (акти, присвячені правовому статусу виробників сільськогосподарської продукції, акти з питань здійснення окремих видів виробничо-господарської діяльності в сільському господарстві тощо). Важливі заходи економічного стимулювання сільськогосподарських товаровиробників передбачаються й актами господарського, податкового та інших галузей законодавства.

Окремо необхідно відмітити важливе значення Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», із прийняттям якого, як справедливо зауважив А.М. Стагівка, було «зроблено ще один крок до вдосконалення правового регулювання відносин із страхування сільськогосподарської продукції та надання державної допомоги аграрним товаровиробникам у названій сфері» [3,с.15].

Слід погодитися з І.П. Сафоновим, що норми, закріплені в Законах України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років», «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», становлять комплексний інститут правового регулювання державної підтримки сільського господарства такої галузі права, як аграрне право України [5, с.6].

Як вірно відзначають учені, «в сучасних умовах одним із основних і важливих аспектів ідеології аграрної політики держави стала переорієнтація програм підтримки сільського господарства на програми комплексного розвитку сільських територій» [1, с. 48]. Тому майбутній розвиток законодавства про державну підтримку сільського господарства України в умовах євроінтеграції повинен базуватися на принципах Спільної аграрної політики [4, с. 49-50], що передбачає поступове скорочення прямих субсидій сільськогосподарським товаровиробникам та пріоритет фінансування програм розвитку сільських територій і природоохоронних заходів у сільському господарстві.

Список використаних джерел:

1. Актуальні питання аграрного права України: теорія і практика / Статівка А.М., Уркевич В.Ю., Корнієнко В.М. та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. А.М.Статівки. – Х.: Вид-во «ФІНН», 2010. – 240 с.
2. Науково-практичний коментар до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» / В.М.Єрмоленко, А.М.Статівка, В.Ю.Уркевич; за заг. ред. А.М.Статівки // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2005. – 10. – 352 с.
3. Науково-практичний коментар Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» / Гетьман А.П., Жушман В.П., Корнієнко В.М. та ін.; за ред. А.М.Статівки. – Х.: Юрайт, 2013. – 432 с.
4. Осташко Т.О. Сільське господарство в умовах СОТ і ЄС / Т.О.Осташко. – К.: Інститут сільського розвитку, 2005. – 70 с.
5. Сафонов І.П. Правова регламентація державної підтримки аграрних товаровиробників: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.06 / І.П.Сафонов; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. – Х., 2007. – 20 с.

6. Семчик В.І., Погрібний О.О. Нові аспекти організації сільськогосподарського виробництва / В.І.Семчик, О.О.Погрібний // Правова держава. – 1993. – Вип.4. – С.73-80.

Батигіна О.М.,
*к.ю.н., доцент кафедри приватного права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ПРАВА ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

З часів реформування аграрного сектору України найпоширенішою формою землекористування при веденні сільськогосподарської виробничої діяльності є використання земельних ділянок сільськогосподарськими товаровиробниками на умовах оренди. Однією із сучасних проблем використання земельних ділянок на умовах оренди є правове регулювання державної реєстрації права оренди земельних ділянок.

Метою цієї роботи є визначення та аналіз правил державної реєстрації права оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення.

Право оренди земельної ділянки опосередковується укладеним договором, який відповідно до ст. 20 Закону України «Про оренду землі» від 06.10.1998 р. № 161-XIV підлягає обов'язковій державній реєстрації. У свою чергу у ст. 125 Земельного кодексу України зазначено, що право оренди земельної ділянки виникає з моменту державної реєстрації цього права. Таким чином, факт реєстрації договору оренди землі сільськогосподарського призначення – необхідна умова визначення законності землекористування сільськогосподарських товаровиробників [1, с. 34].

Але перш ніж здійснити таку реєстрацію відповідно до абз. 6 п. 4 «Порядку державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. № 868 потрібно здійснити державну реєстрацію права власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення, крім випадків, коли державна реєстрація речового права, що є похідним

від права власності, проводиться одночасно з державною реєстрацією права власності, а також коли державна реєстрація права власності проведена до 1 січня 2013 р. відповідно до законодавства, що діяло на момент його виникнення.

Реєстрацію права власності на новостворену земельну ділянку можна здійснювати або безпосередньо звернувшись до реєстраційної служби або через державного кадастрового реєстратора, який провів реєстрацію такої земельної ділянки.

Подібні правила містяться у ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 01.07.2004 р. № 1952-IV, де зазначено, що право оренди земельної ділянки є похідним і реєструється тільки після державної реєстрації права власності на таке майно. Але з цього правила є виключення (ст. 4-1 закону) і стосується воно земель державної та комунальної власності, які передаються в оренду. Особливістю державної реєстрації права оренди на земельні ділянки державної та комунальної власності є те що, органи виконавчої влади або органів місцевого самоврядування можуть прийняти рішення про передачу земельних ділянок в оренду без здійснення державної реєстрації права держави чи територіальної громади на такі земельні ділянки. За відсутності державної реєстрації права власності держави чи територіальної громади на зазначені земельні ділянки, відповідний орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування зобов'язаний одночасно подати до органу державної реєстрації прав чи державному кадастровому реєстратору відповідну заяву про державну реєстрацію права власності держави чи територіальної громади на зазначені земельні ділянки.

Відповідно до п.20 Порядку ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.10.2011 р. № 1141 для проведення державної реєстрації виникнення права власності на земельну ділянку державний реєстратор вносить відомості до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, серед яких і цільове призначення земельної ділянки.

Після проведення державної реєстрації права власності на земельну ділянку, окрім вищевказаних виключень, можна вести мову, про наступний етап - проведення державної реєстрації права оренди.

Державна реєстрація права оренди проводиться на підставі заяви власника, орендаря, уповноваженої ними особи або державного када-

стрового реєстратора у випадках, державної реєстрації права оренди земельної ділянки державної чи комунальної власності за письмовою заявою правонабувача (ст. 16 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 01.07.2004 р. № 1952-IV).

Керуючись вищевикладеним, можна зробити наступні висновки:

1. Державна реєстрація права оренди земельної ділянки сільськогосподарського призначення може бути проведена або разом або після державної реєстрації права власності на таку земельну ділянку.
2. Право оренди земельної ділянки виникає з моменту державної реєстрації цього права.
3. Державна реєстрація договорів оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення надає юридичні гарантії щодо фактичного використання земельних ділянок у сільськогосподарській виробничій діяльності.

Список використаних джерел:

1. Литвінець В. Проблеми реєстрації договорів оренди землі: теперішні та майбутні / В. Литвінець // Пропозиція. – 2012. – № 10. – стр. 34-36.

Бейкун А.Л.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії правового забезпечення військ (сил)
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського*

ЕКОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ПРОЕКТУ АГРАРНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Ідеї необхідності кодифікації аграрного законодавства обговорюються серед наукового суспільства юристів-аграрників вже майже на протязі двох десятиріч. Проте, за окремими винятками, проблема зводилась до констатації необхідності прийняття кодексу та висвітлення

ряду передумов. Винятком з цього правила можна було вважати два-три проекти, зокрема, проект Аграрного (Сільськогосподарського) кодексу, що був розроблений авторським колективом під головуванням В.З. Янчука [1, С. 11-16]. Проте, у всіх без винятку проектів наголос був зроблений на правосуб'єктність різних організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі. І, на жаль, всі вони являли собою більш-менш вдалу компіляцію сукупності чинних на той час законів України: «Про власність», «Про підприємства в Україні, «Про підприємництво», а також галузевих актів законодавства з питань підприємницької діяльності в аграрному секторі, зокрема, законів «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про селянське (фермерське) господарство» тощо. Але з прийняттям Господарського кодексу та введенням у дію оновленого Цивільного кодексу, це питання взагалі було знято. Мотивацією слугувало те, що питання господарської діяльності в аграрному секторі більш-менш повно врегульовані зазначеними нормативно-правовими актами, а суб'єкти господарювання як в аграрному секторі, так і в інших галузях, мають однакові організаційно-правові форми (за винятком, хіба що, фермерського господарства). Отже, проект Господарського кодексу був і пріоритетним, і майже автентичним за змістом (в частині визначення та регулювання діяльності господарюючих суб'єктів різних організаційно-правових форм) з аналогічними положеннями проекту Аграрного кодексу. Тому цілком закономірно, що у зв'язку з його прийняттям про проект Аграрного кодексу на певний час просто забули (дійсно, не «городити» ж цілий кодекс заради тільки фермерського господарства та деяких інших організаційно-правових форм, притаманних лише аграрному сектору). Можливо, така апатія законотворців зумовлювалась, не в останню чергу, відсутністю поглядів на будь-яку іншу конструктивну модель зазначеного кодифікованого акту [2, 3].

У зв'язку з сучасними, відродженими перспективами кодифікації аграрного законодавства існують труднощі і об'єктивного характеру. Як відомо, аграрне законодавство є, з одного боку, найбільш динамічною галуззю національного законодавства, оскільки предмет правового регулювання складають динамічні суспільні відносини, а з іншого - такою, що врегульована безсистемно. Фактор безсистемності опосередковується, зокрема, тим, що правового регулювання потребують багатоаспектні відносини, у тому числі і ті, яких до аграрних можна віднести досить умовно (наприклад, правове регулювання

інвестиційної діяльності в аграрному секторі). Варто врахувати і те, що надмірна динамічність нормативної бази опосередковується, у тому числі, і хронічною необхідністю вдосконалення управлінської структури Міністерства аграрної політики та продовольства України і його регіональних (місцевих) структурних підрозділів (як раніше: Міністерства сільського господарства та продовольства, Міністерства агропромислового комплексу, Міністерства аграрної політики) [4, С. 118]. Реформування управлінської структури аграрного сектору держави йшло поряд із організаційними реформами самої галузі, які, до того ж, були перманентними. Все це, природно, позначилось і на надмірній кількості галузевих нормативно-правових актів різного рівня юридичної «ваги». Однак, як свідчить статистика, переважна більшість з них є підзаконними. Аграрні ж закони, яких більше сотні, є замістом переважно декларативними [5]. Крім того, значна кількість їх була прийнята або у перші роки існування незалежної держави, або на протязі «аграрно-законодавчого буму» 1999-2003 років, природно, з врахуванням тих суспільно-економічних відносин, які склалися на час їх прийняття. Особливістю аграрного законодавства є ще й те (крім, само-собою зрозумілої внутрішньої суперечливості), що нормативно-правові акти, насамперед, закони, які втратили сенс de-facto, просто перестають «помічати». Отже, відсутність кодифікованого акту для будь-якої галузі не вада сама по собі, проте аграрне законодавство потребує його, як здається, найбільше. Що ж стосується оновленої структурної моделі майбутнього кодексу, то вона майже «лежить на поверхні»: виключно (або переважно) аграрним законодавством охоплюється регулювання відносин у тваринництві, рослинництві (в тому числі лісовому насінництві та вирощуванні наркотичної сировини для фармацевтичних і інших промислових потреб), племінній справі, ветеринарній медицині, бджільництві, виробництві рибної продукції тощо. Природно, що ці підгалузі аграрного права врегульовані більш-менш (або, навіть, цілком) досконалими законами та іншими нормативно-правовими актами. Разом з тим, кодифікація зазначеного нормативного масиву, як вбачається, не потребуватиме заперечень.

Крім того, як вбачається, окремою змістовною частиною майбутнього кодексу слід ввести правове забезпечення екологічної політики держави в аграрному секторі (або, краще – в агропромисловому виробництві). Беззаперечно, насамперед, нагальною є потреба здійснити теоретичне моделювання та узагальнення методологічно-правової

концепції впровадження наукових засад екологічної політики у сферу агропромислового виробництва, яка (політика) може бути визначена як цілісний організаційно-правовий комплекс заходів уповноважених державних органів, господарюючих в аграрному секторі суб'єктів різних організаційно-правових форм та форм власності, громадських об'єднань та громадян по забезпеченню екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища у процесі функціонування галузевих суб'єктів.

Окремим аспектом слід виділити необхідність розробки правового механізму набуття у власність земель та позбавлення цього титулу господарюючих суб'єктів з точки зору збалансованості природокористування. Взагалі, як вбачається, проблематика розвитку інституту захисту права власності на природні ресурси суб'єктів господарювання в аграрній сфері повинна бути відображена у кодексі досить змістовно.

Отже, не можна вважати прийнятною ситуацію, при якій відсутні комплексні та структуровані механізми регулювання базових відносин в аграрній сфері.

Список використаних джерел:

1. Аграрне законодавство України / за ред. В.В. Янчука - К.: Юрінком. - 1996. - Вип. 1. - С. 11-16.

2. Тернівський Т. Чи можна продовольчу безпеку держави забезпечити лопатою та граблями? / Тарас Тернівський // Агробізнес сьогодні. – 2014. - № 1-2 (272-273). [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/2012-12-28-14-20-29/2023-2014-02-17-10-37-52.html>

3. Кубай Т. Всім назад у колгосп, чи нова формула сільгоспкооперативу / Тіна Кубай / Агробізнес сьогодні. – 2013. - № 6 (253). [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/2011-05-11-22-05-40/1524-2013-04-17-09-14-09.html>

4. Бейкун А. Управлінсько-правові аспекти формування та розвитку державної природноресурсової політики / А.Л. Бейкун // Право України. - 2006. - № 10. - С. 115-119.

5. Підтримка сільськогосподарських товаровиробників: новели правового регулювання / Агробізнес сьогодні. – 2012. - № 4 (227). [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/2011-05-11-22-05-40/900-2012-03-02-13-20-15.html>

*Буракова А.М.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
здобувач кафедри земельного та аграрного права*

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕЯКІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВ

Визнання недійсними рішень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування – один із самостійних способів захисту прав громадян та юридичних осіб на земельні ділянки, які закріплені ст. 152 Земельного кодексу України.

Юридичною формою цих рішень виступає акт державного чи іншого органу. Йдеться, зокрема, про офіційний письмовий документ, який, по-перше, породжує певні правові наслідки для названих осіб, по-друге, він спрямований на регламентацію земельних суспільних відносин, по-третє, має обов'язковий характер для суб'єктів цих відносин.

Залежно від компетенції органу, який прийняв такий документ, і характеру та обсягу відносин, що врегульовано ним, акти поділяються на нормативні і такі, що не мають нормативного характеру, тобто індивідуальні.

Нормативний акт – це прийнятий уповноваженим державним чи іншим органом у межах його компетенції офіційний письмовий документ, який встановлює, змінює чи скасовує норми права, носить загальний чи локальний характер та застосовується неодноразово і стосується необмеженого кола осіб. Що ж до актів ненормативного характеру (індивідуальних актів), то вони породжують права і обов'язки тільки у того конкретного суб'єкта (чи визначеного ними певного кола суб'єктів), якому вони адресовані.

Форми, найменування і порядок прийняття актів державними чи іншими органами (далі – акти) залежать від місця даного органу в системі відповідних органів та його компетенції і регламентуються Конституцією України, відповідними законами України та положенням (статутом) про такий орган. Тобто, рішення, яким порушуються земельні права, може існувати тільки у письмовій формі.

Таким чином, у даному випадку суб'єктивне земельне право вважається порушеним з моменту видання відповідним державним чи іншим органом певного письмового рішення.

Наявність рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, наприклад, про надання земельної ділянки в оренду чинним земельним законодавством визначається лише в якості обов'язкової передумови подальшого укладення договору оренди земельної ділянки. Оскільки після підписання договору оренди земельної ділянки правовідносини між сторонами регламентовано саме таким договором, то лише у разі встановлення незаконності (недійсності) рішення органу місцевого самоврядування чи органу виконавчої влади щодо надання земельної ділянки в оренду, зацікавлена особа має право звернутися з відповідним позовом про визнання договору оренди недійсним саме з цих підстав.

Позов про визнання недійсним (незаконним) правового акта, що порушує, скажімо, право власності на земельну ділянку, визначається ст. 393 Цивільного кодексу України. Правовий акт органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, який не відповідає законіві і порушує права власника земельної ділянки, за позовом власника майна визнається судом незаконним та скасовується. Власник земельної ділянки, права якого порушені внаслідок видання названого правового акта, має право вимагати відновлення того становища, яке існувало до видання цього акта. У разі неможливості відновлення попереднього становища власник має право на відшкодування майнової та моральної шкоди.

Поряд з визнанням судами недійсними рішень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування в судовій практиці зустрічаються випадки, коли суди визнають недійсними, наприклад, державні акти на право власності на землю.

Вимога про визнання державного акта про право власності на землю недійсним заявляється, частіше за все, як спосіб відновлення права з наслідками, передбаченими законодавством, а тому вирішення цього питання є похідним від встановлення права власності (права користування) спірною ділянкою. Отже, при визнанні недійсним рішення, розпорядження, угоди тощо, на підставі якого було видано акт, останній підлягає поверненню органу, що видав його, у зв'язку з чим визнання акта незаконним у судовому порядку не вимагається. Оцінка цих обставин повинна міститися не в резолютивній, а в мотивувальній частині рішення суду.

Ч. 2 ст. 152 Земельного кодексу України вказує, що власники та землекористувачі користуються захистом не лише від порушень, пов'язаних із позбавленням права володіння (у цих випадках способом захисту традиційно вважається т. з. віндикаційний позов – вимога про витребування майна з чужого незаконного володіння – ст. 212 Земельного кодексу України, а також ст. ст. 387, 388 Цивільного кодексу України), а й від порушень, не пов'язаних з позбавленням володіння (спосіб захисту – т. з. негаторний позов, вимога про усунення перешкод у здійсненні права власності – ст. 391 Цивільного кодексу України).

Слід наголосити, що фізична неможливість переміщення земельної ділянки у просторі унеможлиблює, на мою думку, позбавлення власника правомочності володіння земельною ділянкою. Навіть самовільне зайняття земельної ділянки слід розглядати лише як створення певних перешкод, обмеження для здійснення права власності (а отже – триваюче порушення, щодо якого не застосовуються строки позовної давності). Розрізняють фактичні обмеження (наприклад, здійснення на земельній ділянці робіт, що унеможлиблюють користування нею) та юридичні (незаконне прийняття рішень, що обмежують право власності). Втім, позбавити права володіння можна, лише позбавивши особу титулу в цілому. Таким чином, неволодіючих власників земельних ділянок в принципі бути не може. Отже, не може бути і ситуації, в якій право власника слід захищати за допомогою віндикації. Конструкція вказаної правової норми, з якої випливає наявність порушень, пов'язаних із позбавленням власника чи користувача права володіння, є, на мою думку, недосконалою.

На розвиток положень щодо способу захисту земельних прав, який аналізується, Земельний кодекс України встановлює відповідальність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за порушення права власності на землю (ст. 154) та за видання актів, які порушують права власників земельних ділянок (ст. 155).

Ст. 154 Земельного кодексу України забороняє органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування втручатись у здійснення власником повноважень щодо володіння, користування і розпорядження належною йому земельною ділянкою або встановлювати непередбачені законодавчими актами додаткові обов'язки чи обмеження. На ці органи закон покладає відповідальність за шкоду, заподіяну їх неправомірним втручанням у здійснення власником повноважень щодо володіння, користування і розпорядження земельною ділянкою.

У свою чергу ст. 155 Земельного кодексу України встановлено, що збитки, завдані власником земельних ділянок внаслідок визнання актів, якими порушуються права особи щодо володіння, користування чи розпорядження, що визнаються судами недійсними, підлягають відшкодуванню в повному обсязі органом, який видав акт.

Аналіз судової практики свідчить, що названі статті Земельного кодексу України не мають широкого застосування на практиці (матеріальні та моральні збитки носіям земельних прав, як правило, не відшкодовуються), тому вказані правові норми мають здебільшого декларативний характер.

Слід зазначити що, неправомірне втручання у здійснення власником земельної ділянки своїх повноважень повною мірою стосується і землекористувачів (орендарів). Права останніх, передбачено рядом нормативних актів, зокрема Земельним кодексом України, Законом України «Про оренду землі», Законом України «Про фермерське господарство» та ін. Завдана шкода, власникам земельних ділянок чи землекористувачам повинна бути відшкодована незалежно від наявності вини відповідних органів та їх посадових осіб. В цьому випадку визначальне значення має встановлення причинно-наслідкового зв'язку між прийнятим рішенням та завданням шкоди.

Рішення державних чи інших органів, якими встановлюються додаткові обов'язки суб'єктів земельних прав чи обмеження цих прав, що не відповідають діючому законодавству, теж мають визнаватися недійсними.

Бурцев О.В.,

*здобувач кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕЖОВІ ЗЕМЕЛЬНІ СПОРИ

Серед усієї сукупності земельних спорів самостійне місце займають спори щодо меж земельних ділянок – межові спори.

Оскільки йдеться про межі земельних ділянок, щодо яких можуть виникати спори, слід визначитись, що означає термін «межі».

Як впливає з Інструкції про встановлення (відновлення) меж земельних ділянок в натурі (на місцевості) та їх закріплення межо-

вими знаками від 18.05.2010 р. № 376 [1], межа земельної ділянки – це сукупність ліній, що утворюють замкнений контур і розмежують земельні ділянки.

Окрім меж земельної ділянки Земельний кодекс України (гл. 29) вживає словосполучення «межі адміністративно-територіальних одиниць», які встановлюються в порядку та відповідно до закону. Згідно зі ст. 173 Земельного кодексу України межа району, села, селища, міста, району у місті – це умовна замкнена лінія на поверхні землі, що відокремлює територію району, села, селища, міста, району у місті від інших територій.

В чинному земельному законодавстві йдеться і про межі окремих категорій земель України. Так, п. 2.2. Інструкції про встановлення (відновлення) меж земельних ділянок в натурі (на місцевості) та їх закріплення межовими знаками передбачено, що документація із землеустрою щодо встановлення меж житлової та громадської забудови розробляється у складі генерального плану населеного пункту, проєктів розподілу території і є основою для встановлення меж земельних ділянок в натурі (на місцевості). Отже в даному випадку мова йде про розмежування категорій земель.

Межові спори можуть виникати перш за все у процесі погодження меж земельної ділянки із суміжними власниками та землекористувачами.

Таке погодження здійснюється, зокрема, при проведенні кадастрових зйомок. Відповідно до ст. 198 ЗК України кадастровими зйомками вважається комплекс робіт, що виконуються для визначення та відновлення меж земельних ділянок. Зазвичай кадастрові зйомки проводяться з метою відновлення меж земельних ділянок, що вже перебувають у власності чи в користуванні конкретної особи. Проведення таких зйомок в сучасних умовах практикується найчастіше в процесі підготовки матеріалів для приватизації або отримання в оренду відповідної земельної ділянки.

Необхідність проведення кадастрових зйомок обумовлена тим, що згідно з раніше діючим законодавством правопосвідчувальні документи на право власності чи користування земельною ділянкою в більшості випадків не містили опису точних її меж. Крім того слід мати на увазі, що значна частина, наприклад, землекористувачів, зокрема громадян, які проживають у сільській місцевості, взагалі не мали правопосвідчувальних документів на земельні ділянки. Тому на сьогодні-

нішній день часто виникає ситуація, коли особа реалізує на законних підставах наявне в неї право користування земельною ділянкою, проте встановити межі земельної ділянки навіть відповідно до правопосвідчувальних документів неможливо. Саме для встановлення таких меж і проводяться кадастрові зйомки. Результати проведення кадастрових зйомок оформлюються складанням технічного звіту.

Сам порядок погодження меж при проведенні кадастрових зйомок законодавчо, на жаль, не визначений. У зв'язку з цим непоодинокими є випадки, коли суміжні землевласники та землекористувачі відмовляються погоджувати межі або взагалі ухиляються від цього. У таких випадках набула поширення практика звернення зацікавленої особи з позовом до суміжного землевласника чи землекористувача про зобов'язання погодити межі. Суди зазвичай задовольняють відповідні позови, виходячи з того, що необхідно захистити суб'єктивні земельні права особи, яка вимагає погодити межі його земельної ділянки. В цьому випадку йдеться про захист земельних прав громадянина, які можуть бути порушені або не визнаються суміжними особами.

Значну питому вагу складають спори щодо меж земельних ділянок, які перебувають у власності і користуванні громадян. Спори щодо володіння, користування та розпорядження земельною ділянкою можуть виникати при реалізації власником земельної ділянки своїх повноважень щодо належної йому земельної ділянки або її меж. При цьому слід мати на увазі, що, як слушно підкреслюється в земельно-правовій літературі, словосполучення «спори щодо меж земельних ділянок» не містить чіткого змісту. У зв'язку з цим конкретний спір при бажанні може бути витлумачений у двох варіантах: і як суперечка щодо меж земельних ділянок, і як спір з приводу володіння та користування земельною ділянкою. У першому випадку такі спори можуть вирішуватися органами місцевого самоврядування, у другому – віднесені до виключної компетенції судів.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції про встановлення (відновлення) меж земельних ділянок в натурі (на місцевості) та їх закріплення межовими знаками : наказ Державного комітету України із земельних ресурсів від 18.05.2010 р. № 376 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 46. – Ст. 1519.

Бусуйок Д.В.,
відділ проблем аграрного, земельного та екологічного права
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,
старший науковий співробітник

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ЯК ЗАСОБУ ЗДІЙСНЕННЯ МОНІТОРИНГУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Здійснення органами виконавчої влади функції моніторингу земель сільськогосподарського призначення на засадах влади та підпорядкування не виключає можливості правового регулювання відносин між органами виконавчої влади та володільцями землі щодо моніторингу цієї категорії земель виходячи з засад публічно-приватного партнерства. У цьому випадку публічно-приватне партнерство може відбуватися під час проведення агрохімічної паспортизації земельної ділянки (поля) та агрохімічного обстеження.

Наказом Міністерства сільського господарства і продовольства України від 30 лютого 1993 року № 321 «Про порядок оплати робіт, що виконуються проектно-розвідувальними станціями хімізації сільського господарства» було затверджено: види та порядок оплати робіт, що мали виконуватись проектно-розвідувальними станціями хімізації сільського господарства; положення про агрохімічний паспорт поля та земельної ділянки; форма агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки.

Закон України від 2 березня 1995 року № 86/95 – ВР «Про пестициди і агрохімікати» передбачив, що застосування пестицидів і агрохімікатів відбувається з урахуванням попереднього агрохімічного обстеження ґрунтів, даних агрохімічного паспорта земельної ділянки (поля). У законі наводиться визначення агрохімічного паспорта земельної ділянки (поля) та агрохімічного обстеження.

Указом Президента України від 2 грудня 1995 року № 1118/95 «Про суцільну агрохімічну паспортизацію земель сільськогосподарського призначення» було запроваджено суцільну агрохімічну паспортизацію всіх земель сільськогосподарського призначення на території України. Суцільна агрохімічна паспортизація передбачила проведення агрохімічного обстеження земель сільськогосподарського призначення та видачу агрохімічних паспортів полів.

У Законі України від 19 червня 2003 року № 962 – IV «Про охорону земель» передбачено проведення моніторингу ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення. Моніторинг ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення включає: агрохімічне обстеження ґрунтів; контроль змін якісного стану ґрунтів; агрохімічну паспортизацію земельних ділянок.

Міністерство аграрної політики України своїм Наказом від 26 лютого 2004 року № 383/8982 затверджує «Положення про моніторинг ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення». Згідно цього Наказу моніторинг ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення здійснюється шляхом ґрунтово-агрохімічного та еколого-меліоративного (суцільних і вибіркового) обстежень ґрунтів, агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення.

У Наказі Міністерства аграрної політики та продовольства України від 11 жовтня 2011 року № 536 «Про затвердження Порядку ведення агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки» визнані такими, що втратили чинність положення про агрохімічний паспорт поля, земельної ділянки, а також агрохімічний паспорт поля, земельної ділянки, передбачені у Наказі Міністерства сільського господарства і продовольства України від 30 лютого 1993 року № 321 «Про порядок оплати робіт, що виконуються проектно-розвідувальними станціями хімізації сільського господарства» та затверджений Порядок ведення агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки, а також нова форма агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки.

Публічно-приватне партнерство під час складання агрохімічного паспорта поля (земельної ділянки) та проведення агрохімічного обстеження може відбуватись на підставі договору про моніторинг земель сільськогосподарського призначення. Предметом цього договору можуть бути питання співробітництва між органами виконавчої влади та володільцями земельних ділянок щодо проведення моніторингу цієї категорії земель.

Незважаючи на важливе значення публічно-приватного партнерства під час здійснення моніторингу земель сільськогосподарського призначення його правове регулювання належним чином не здійснюється. Ми вважаємо, що з метою усунення наявних недоліків доцільно запровадити правове регулювання публічно-приватного партнерства під час здійснення моніторингу цієї категорії земель.

Положення про публічно-приватне партнерство під час здійснення моніторингу земель сільськогосподарського призначення мають знайти своє закріплення у Законі України «Про моніторинг земель». Цей Закон має передбачити: 1) перелік суб'єктів публічно-приватного партнерства під час здійснення моніторингу земель, - органи виконавчої влади, власники земельної ділянки, землекористувачі, землеволоділці; 2) способи оформлення публічно-приватного партнерства під час здійснення моніторингу земель, - укладення договору про моніторинг земель; 3) випадки публічно-приватного партнерства під час здійснення моніторингу земель сільськогосподарського призначення, - складання агрохімічного паспорта поля (земельної ділянки), проведення агрохімічного обстеження. Вищевикладене сприятиме удосконаленню правового регулювання моніторингу земель сільськогосподарського призначення.

Вацшиш М.Я.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка
доцент кафедри трудового, аграрного та екологічного права*

ЮРИДИЧНІ ОЗНАКИ ОПТОВИХ РИНКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Правове регулювання організації та функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні має, в основному, позитивну динаміку і створює для них режим найбільшого сприяння. Недоліком правового статусу оптових ринків сільськогосподарської продукції є невизначення організаційно-правової форми, в якій утворюються ці суб'єкти.

Оптовий ринок сільськогосподарської продукції належить до групи суб'єктів сфери обслуговування сільськогосподарського виробництва, оскільки покликаний, насамперед, сприяти сільськогосподарським товаровиробникам у реалізації ними сільськогосподарської продукції. Однак правові засади організації оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні значною мірою нагадують організаційно-правові форми державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

Постановою КМУ від 29 вересня 2010 р. був затверджений Порядок використання коштів Стабілізаційного фонду для надання фінансової підтримки для створення оптових ринків сільськогосподарської продукції. Бюджетні кошти виділяються на безповоротній основі для компенсації витрат на будівництво об'єктів інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, комунікацій, викупу земельних ділянок, впровадження системи інформаційного забезпечення тощо. За рахунок коштів державного бюджету передбачається повне або часткове відшкодування витрат на зберігання та складування сільськогосподарської продукції в межах інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції впродовж періоду становлення оптового ринку сільськогосподарської продукції.

Спеціальним Законом України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» від 25 червня 2009 р. визначено, що оптовим ринком сільськогосподарської продукції є юридична особа, предметом діяльності якої є надання послуг, що забезпечують здійснення оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією, і якій на конкурсній основі Міністерством аграрної політики і продовольства України надано статус оптового ринку сільськогосподарської продукції. Тим самим законодавець визначив наступні юридичні ознаки оптового ринку сільськогосподарської продукції:

- 1) *необхідність державної реєстрації як юридичної особи;*
- 2) *предметом діяльності є надання комплексу послуг у сфері оптової торгівлі сільськогосподарської продукції;*
- 3) *на конкурсній основі за встановленою процедурою отримання статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції.*

Оптові ринки вже давно успішно функціонують і добре зарекомендували себе у країнах Західної Європи, США, Японії. До завдань оптового ринку сільськогосподарської продукції входить надання підприємствам торгівлі та сільськогосподарським товаровиробникам торговельного місця, створення умов для первинної переробки та передпродажної підготовки продукції, забезпечення ринковою інформацією, транспортне обслуговування та паркування. Б.В.Губський зазначає, що в цих країнах у організаційно-правовому плані оптові ринки сільськогосподарської продукції можуть створюватися у формі акціонерних товариств з провідною роллю держави, акціонерних товариств з провідною роллю приватних підприємств, кооперативами, приватними ринками однієї чи двох компаній.

Законом України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» віддається перевага у створенні *кооперативних оптових ринків сільськогосподарської продукції*, що створюються сільськогосподарськими товаровиробниками для продажу власновиробленої сільськогосподарської продукції. Очевидно, що йдеться про обслуговуючий збутовий сільськогосподарський кооператив. Подібні норми щодо підтримки діяльності оптових сільськогосподарських ринків, як кооперативних підприємств, що продовжують технологічний ланцюг виробництва і збуту сільськогосподарської продукції, були передбачені Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року. Однак необхідно пам'ятати, що обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи є неприбутковими суб'єктами господарювання, засновниками яких є не менш ніж три сільськогосподарські товаровиробники, а сфера їхньої діяльності є досить обмежена законодавчою вимогою обслуговування власних господарських потреб.

Також оптові ринки сільськогосподарської продукції можуть створюватися у формі *підприємницького товариства*, що надає *маркетингові, транспортні, рекламні, інформаційні та інші послуги на договірних засадах і постійній основі*, тобто предмет його діяльності є досить різноманітним. Оптові продовольчі ринки відіграють важливу роль у ціноутворенні, оскільки середні ціни на групи продовольчих товарів і сільськогосподарську продукцію враховуються і поза межами оптового ринку сільськогосподарської продукції, зокрема при встановленні ринкової ціни на аграрних біржах. Сформована мережа оптових ринків сільськогосподарської продукції у всіх областях України сприяє вирівнюванню цін між регіонами.

Функціонально оптові ринки сільськогосподарської продукції *використовують землі сільськогосподарського призначення як просто-ротно-операційний базис*, тобто територіальну основу своєї діяльності.

Таким чином, оптовий ринок сільськогосподарської продукції – це юридична особи, що створюється у організаційно-правовій формі господарського товариства чи обслуговуючого сільськогосподарського кооперативу на земельних ділянках сільськогосподарського призначення, яка на постійній основі забезпечує здійснення оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією обмеженого терміну зберігання і на договірних засадах надає різноманітні маркетингові, транспортні, рекламні, інформаційні та інші послуги, сприяючи формуванню відповідної цінової політики.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ ҐРУНТІВ В УКРАЇНІ

Проблема моніторингу навколишнього природного середовища є актуальною проблемою глобального характеру. На значенні моніторингу ґрунтів вперше було наголошено 1972 року на першій Міжнародній екологічній конференції у Стокгольмі. Тоді було обґрунтовано необхідність принципово нового підходу до контролю за станом природних ресурсів і ґрунтів як їхньої важливої складової. Важливість моніторингу ґрунтів зумовлена тим, що без стеження за станом ґрунтів і ґрунтового покриву неможливе успішне управління ними. З цією метою необхідно перейти від переважно локальних одноразових спостережень, які не дають адекватної оцінки загального стану ґрунтів, до систематичного просторово-часового оцінювання. Теоретична необхідність такого переходу полягає в тому, що ґрунти і ґрунтовий покрив зникаються в просторі і в часі, отож для їхнього коректного контролю потрібні відповідні просторово-часові методи. Інтенсифікація господарської діяльності, що спричинила великі масштаби зростання механічного та хімічного навантаження на ґрунти, і тим самим спричинила розвиток деградаційних процесів. Як вказував професор О.О. Погрібний, моніторинг земель є складовою частиною моніторингу за станом навколишнього природного середовища і представляє собою систему спостереження за станом земельного фонду, в тому числі земель, розташованих в зонах радіоактивного забруднення [1, с. 153].

У структурі земельного фонду України значні площі займають ґрунти з незадовільними властивостями, що охоплені деградаційними процесами і мають низький рівень природної родючості. Загальна площа сільськогосподарських угідь, які зазнали згубного впливу водної ерозії, становить 13,3 млн. га, у тому числі 10,6 млн. га орних земель. Вітрової ерозії систематично зазнають понад 6 млн. га орних земель, а в роки з пиловими бурями – до 20 млн. га. Середньо- і сильносолонцюваті ґрунти займають 0,5 млн га сільськогосподарських угідь, а засолені – 1,7 млн. га. Окрім того, 1,9 млн. га сільськогосподарських угідь займають перезволожені, а 1,8 млн. га – заболочені ґрунти,

0,6 млн. га – це кам'яністі ґрунти. Ґрунти з підвищеною кислотністю становлять 9,6 млн. га сільськогосподарських угідь, з яких на середньо- і сильнокислі припадає 4,4 млн. га [2, с. 10].

З метою запобігання шкоді навколишньому середовищу світове співтовариство в сучасних умовах розробляє відповідні правові заходи, враховуючи при цьому і можливість попередити небезпеку збитків для здоров'я людини та власності, що можуть бути заподіяні небезпечними видами діяльності, насамперед, пов'язаними з поводженням з небезпечними відходами чи речовинами, з іншими шкідливими впливами. Щодо цього беруть до уваги положення про так зване „м'яке” рекомендаційне право, принцип 13 Декларації з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992), відповідно до якого держави повинні розробляти міжнародні та національні правові документи, що стосуються відповідальності та компенсації жертвам забруднення навколишнього природного середовища та інших екологічних збитків. Це один із найважливіших принципів, покладених в основу Концепції сталого розвитку, схваленої на конференції ООН з питань охорони навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро, суть якої полягає в адекватному задоволенні потреб теперішніх і майбутніх поколінь за умови раціонального використання природних ресурсів [3, с. 139].

Водночас, незважаючи на переконливі докази необхідності моніторингу ґрунтів, останній не став пріоритетною роботою в Україні. Очевидні прогалини має концепція моніторингу, не розроблені принципи формування сітки спостережень, відсутні базові картографічні матеріали, що мали би бути покладені в основу ґрунтово-географічної інформаційної системи, не погоджені програми спостережень. Слід зазначити, що проблема моніторингу ґрунтів ще не стала важливим державним і міждержавним, континентальним, глобальним завданням, яким вона повинна бути. Облік кількості ґрунтових ресурсів, їхньої якості, картографічні матеріали в основному базуються на застарілих даних великомасштабного обстеження більш ніж 40-річної давності. Це також стосується і земельної реформи, при проведенні якої фактично повністю було проігноровано сучасний стан ґрунтів, їхня еродованість, перещільнення, підкислення, осолонцювання, забруднення тощо [4, с. 6].

Для виправлення стану справ з управління ґрунтовими ресурсами України пропонується на базі існуючих центральних і регіональних підрозділів міністерств і відомств створити єдину ґрунтово-земельну службу з метою опрацювання і впровадження сталого й ефективного

землекористування, вирішення ключових завдань з охорони і використання ґрунтів і ґрунтового покриву. Законодавчою базою правового забезпечення моніторингу ґрунтів в Україні має стати Закон України „Про ґрунти та їх родючість”, який встановлює та визначає основні принципи державної політики, правові засади діяльності органів державної влади, юридичних і фізичних осіб з метою раціонального та дбайливого використання ґрунтів, збереження їхнього стану, якості та родючості, захисту ґрунтів від негативних природних і антропогенних впливів.

Список використаних джерел:

1. Аграрное, земельное и экологическое право Украины. Общие части учебных курсов: [учеб.пос.] / Под ред. д.ю.н., проф. Погребного А.А. и к.ю.н., доц. Каракаша И.И. – Х.: «Одиссей», 2001. – 400 с.
2. Балюк С.А. Управління ґрунтово-земельними ресурсами–державну підтримку / С.А. Балюк, В.В. Медведєв, М.М. Мірошніченко // Вісник аграрної науки. – 2009. – № 4. – С. 10–12.
3. Краснова М. В. Правові засади формування інституту відповідальності за шкоду, заподіяну порушенням вимог міжнародного та європейського екологічного законодавства / М. В. Краснова // Наукові записки. – 2006. – Т. 53. Юридичні науки. – С. 138–144.
4. Медведєв В. В. Моніторинг почв України. Концепція, попередні результати, задачі / В. В. Медведєв. – Х.: ПФ „Антиква”, 2002. – 428 с.

*Гайдаржи Х.А.,
аспірантка кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИЧО- ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ В УКРАЇНІ

Правове регулювання сільськогосподарських (далі – с/г) кооперативів, в зв'язку із їх важливою роллю в АПК України, вивчалось багатьма вітчизняними науковцями, серед яких слід виокремити професора О. О. Погребного, який в своїх працях називав кооперативи «громадськими

організаціями виробничого і невиробничого призначення з метою задоволення економічних, соціальних і культурних інтересів» [1, с. 138]. Нормативно-правова база та соціально-економічні умови розвитку с/г кооперативів значно еволюціонували в результаті прийняття нової редакції Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», що робить актуальними наукові дослідження правового становища даних юридичних осіб. Особливої уваги заслуговують правові питання функціонування нестандартних кооперативних організацій.

Законодавство України досить однозначно проводить межу між с/г виробничими (СВК) та с/г обслуговуючими кооперативами (СОК). По-перше, вони відрізняються основною метою діяльності: СВК має за мету одержання прибутку, тоді як СОК – зменшення витрат та/або збільшення доходів членів кооперативу. По-друге, членами СВК можуть бути лише фізичні особи, членами СОК – як фізичні, так і юридичні особи. По-третє, члени СВК зобов'язані приймати особисту трудову участь у діяльності кооперативу, члени СОК – участь у господарській діяльності шляхом збуту продукції через кооператив, закупівлю техніки, користування технологічними послугами кооперативу. Навіть вказані три відмінності дозволяють констатувати досить глибоку різницю між аналізованими типами с/г кооперативів. З огляду на це значний науковий та практичний інтерес викликає існування в Україні юридичної особи, що має назву *Сільськогосподарський виробничо-обслуговуючий кооператив «Слобожанський»*, який зареєстрований у с. Осинове, Новопокровського району Луганської області. Значення організаційно-правової форми у назві юридичної особи покликане інформувати усіх третіх осіб про основні характеристики даного суб'єкту. У випадку із СВОК «Слобожанський» інформаційний код дещо деформований та не дає змогу ідентифікувати однозначно правові ознаки, притаманні цій особі. В зв'язку із цим, необхідним є додатковий аналіз правової моделі, що втілена у СВОК.

СВОК «Слобожанський» створено в 2000 році, а в 2003 році проведено реорганізацію юридичної особи шляхом приєднання КСП ім. Ілліча, набуття статусу його правонаступника. Для того, щоб дослідити правові характеристики СВОК слід визначитись по основним питанням:

- *мета його діяльності*: «одержання прибутку та задоволення економічних та соціальних потреб членів кооперативу»; зареєстровано як

суб'єкта підприємницької діяльності. Сформована таким чином мета діяльності вказує на відношення до с/г виробничих кооперативів;

- *вид діяльності*: виробництво с/г продукції, її переробка, а саме: наразі СВОК займається досить широким спектром с/г робіт – від вирощування зернових та технічних культур до ведення тваринництва. Не важко помітити, що в зв'язку із тим, що СВОК «Слобожанський» веде самостійну виробничу діяльність, він проявляє характерну ознаку с/г виробничого кооперативу;

- *члени*: СВОК представляє собою «об'єднання фізичних осіб».

Відповідно до чіткого формулювання ст. 9 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», якою закріплено непідприємницький статус с/г обслуговуючих кооперативів, комерційність СВОК «Слобожанський» не дозволяє йому називатись обслуговуючим.

Таким чином дана юридична особа не може залишатись у подвійному статусі: і виробничого, і обслуговуючого кооперативу, – так як це суперечить оновленому кооперативному законодавству. На наш погляд, поєднання в одній особі двох різних типів кооперативів є цікавим експериментом, який однак не відповідає встановленим правовим моделям, що запропоновані чинним законодавством. Підприємницькі та непідприємницькі організації в українській правовій системі мають різні правові становища та знаходяться у різних правових площинах. Їх штучне поєднання ховає в собі безліч потенційних проблемних питань, що особливо рельєфно виявляються в податковому полі. Якщо попередня редакція Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» робила можливим існування такого суб'єкту як сільськогосподарський виробничо-господарський кооператив, з огляду на дозвіл обслуговуючим кооперативам діяти на комерційній основі; то чинна редакція ставить такого гібридного суб'єкта поза рамки Закону.

В результаті дослідження правового становища Сільськогосподарського виробничо-обслуговуючого кооперативу «Слобожанський» можна зробити висновок щодо фактичного існування с/г кооперативів, які не охоплені чинним законодавством. Таке положення, на наш погляд, є передумовою для подальшого наукового пошуку в напрямі розробки нових кооперативних організаційно-правових форм господарювання, які б оптимально задовольняли потреби свої членів.

Список використаних джерел:

1. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – Х.: Право, 2008. – Т. 4: Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права. – 2008. – 480 с.

*Гафурова О.В.,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
доцент кафедри аграрного земельного та
екологічного права ім. академіка В.З. Янчука*

ЩОДО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ВИРОБНИЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

Після прийняття Цивільного та Господарського кодексів України, а також Закону України “Про кооперацію”, у науковій літературі було поставлено “питання про доцільність існування в системі нормативних актів, які регулюють діяльність кооперативів, Закону “Про сільськогосподарську кооперацію” [4, с. 152] з посиланням на ту обставину, що в Законі України “Про кооперацію” не виділено такого виду кооперативів як сільськогосподарські. Нажаль, подальший розвиток законодавства в даній сфері підтверджує цю позицію. Так, діюча редакція Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» «звужила межі механізму аграрно-правового регулювання, надавши пріоритет господарсько-правовому регулюванню» [2, с. 20]. Тепер даний Закон складається з 16 статей, тоді як його стара редакція містила 38 статей. Крім того, загальні принципи, поняття та норми утворення, забезпечення функціонування, управління та ліквідації сільськогосподарського кооперативу і кооперативних об’єднань, контроль за їх діяльністю, права та обов’язки їх членів, формування майна, фондів, цін і тарифів на продукцію та послуги, а також трудові відносини у таких кооперативах та об’єднаннях регулюються Законом України «Про кооперацію» (п. 2 ст. 2 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію»).

Не дивлячись на те, що в новій редакції даного Закону виокремлено розділи, присвячені окремим типам сільськогосподарських кооперативів, чітко відслідковується тенденція щодо нівелювання ролі виробничих кооперативів, на що неодноразово зверталася увага науковців. Так, на думку професора В.Ю. Уркевича, положення даного Закону спрямовані на «повне занедбання кооперації виробничої» [5, с. 81]; професор В.М. Єрмоленко зазначає, що «...відбулося практичне пере-профілювання сільськогосподарської кооперації з безпосереднього виробництва сільськогосподарської продукції на обслуговування сільськогосподарської діяльності» [2, с. 20]. На практиці знищення сільськогосподарської виробничої кооперації триває вже більше десяти років. Так, у 2000 році Міністерством аграрної політики України, прийняло рішення про примусову ліквідацію сільськогосподарських виробничих кооперативів (п. 1 Організаційних заходів щодо поглиблення реформування аграрного сектору економіки в осінньо-зимовий період 2000-2001 років, затверджених наказом Міністерства аграрної політики України від 28 вересня 2000 р.). Положення зазначеного документу порушували ряд нормативних приписів. Зокрема, право громадян на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (ст. 42 Конституцію України), право сільськогосподарських товаровиробників на вільний вибір форм власності і напрямів трудової та господарської діяльності (ст. 15 Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві»), а також принцип невтручання органів виконавчої влади у вибір форм господарювання та господарську діяльність суб'єктів підприємництва (ч. 3 ст. 2 Закону України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років». Зважаючи на вищезазначене, цей наказ підлягав скасуванню, у частині, що суперечила чинному законодавству та порушувала вказані права громадян. Тим не менш, процес ліквідації сільськогосподарських виробничих кооперативів так і не був зупинений. Крім того, негативне ставлення законодавця до розвитку сільськогосподарської виробничої кооперації опосередковано проявляється і у прийнятті нормативно-правових актів, спрямованих виключно на підтримку інших типів сільськогосподарських кооперативів, зокрема обслуговуючих.

Таким чином, сучасний стан законодавства про сільськогосподарську кооперацію свідчить про те, що сільськогосподарські виробничі

кооперативи не тільки залишаються поза межами державної підтримки, а й взагалі не мають права на існування. Зазначений підхід є неприпустимим і таким, що негативно впливатиме на подальший розвиток не тільки сільськогосподарського виробництва, а й соціальної сфери села. Адже, саме для цих суб'єктів господарювання характерною є яскраво виражена соціальна спрямованість. Так, сільськогосподарські виробничі кооперативи забезпечують селян роботою, одним з їх головних завдань залишається “розвиток трудової та соціальної активності членів, зростання їх матеріального добробуту, культурного рівня та професійної майстерності” [1, с. 26]. Крім того, такі кооперативи зобов'язані дбати про вирішення соціальних проблем села, адже одним з важливих міжнародних принципів кооперації є піклування про суспільство, тобто “одночасно із зосередженням уваги на задоволенні потреб і побажань своїх членів, кооперативи працюють на розвиток тих громад, які їх оточують” [3, с. 300]. Враховуючи вищезазначене, необхідним, на наш погляд, є забезпечення на законодавчому рівні сприятливих умов для діяльності зазначених суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел:

1. Демьяненко В.В. Крестьянские производственные кооперативы. Правовые вопросы создания и деятельности. – Саратов: Саратов. гос. акад. права Мин. образ. РФ., 2001. – 119 с.
2. Єрмоленко В.М. Проблемні новації сучасного аграрного законодавства // Сучасні досягнення наук земельного, аграрного та екологічного права: Збірник матеріалів круглого столу (24 травня 2013р.) / за ред. Шульги М.В., Саннікова Д.В. – 2013. – Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національна академія правових наук України. – С.19- 20.
3. Кооперативне право: Підручник для студентів вузів / За ред. В.І. Семчика. – К: Ін Юре, 1998. - 332 с.
4. Кучеренко І.М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: Монографія. – К.: ДП Юрид. вид-во “Аста”, 2004. – 328 с.
5. Уркевич В.Ю. Новели правового регулювання сільськогосподарської кооперації в Україні. – Науковий вісник НАУ. – 2013. - № 182. - Ч.1. – С. 73-82.

Гордєєв В.І.,
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ АКВАКУЛЬТУРИ НА УМОВАХ ОРЕНДИ

Відповідно до Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, яка затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р., з метою розвитку галузей аграрного сектору економіки державою передбачена пріоритетна підтримка рибництва шляхом розвитку аквакультури на водних об'єктах загального державного та місцевого значення. Виробництво продукції аквакультури є перспективним напрямком розвитку рибництва. На даний час створені сприятливі умови для її розвитку.

Правовою основою здійснення аквакультури є спеціальний Закон України від 18 вересня 2012 р. «Про аквакультуру», який набирає чинності з 1 липня 2013 року. Аквакультура (рибництво) це сільськогосподарська діяльність із штучного розведення, утримання та вирощування об'єктів аквакультури у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції (продукції аквакультури) та її реалізації, виробництва кормів, відтворення біоресурсів, ведення селекційно - племінної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх біорізноманіття, а також надання рекреаційних послуг.

Основними об'єктами здійснення аквакультури є рибогосподарський водний об'єкт (його частина) та рибогосподарська технологічна водойма. Використання вказаних об'єктів для цілей аквакультури здійснюється на умовах оренди. Між тим оренда цих об'єктів має свої особливості.

Водний об'єкт для цілей аквакультури надається в користування на умовах оренди юридичній чи фізичній особі відповідно до Водного кодексу України. Перелік рибогосподарських водних об'єктів (їх частин) для здійснення аквакультури, порядок, строки надання їх у користування затверджуються Державним агентством рибного господарства України.

Відповідно до ст. 51 ВК України водні об'єкти надаються у користування за договором оренди земель водного фонду на земельних торгах у комплексі із земельною ділянкою. Орендодавцями є органи, що здійснюють розпорядження земельними ділянками під водою (водним простором) згідно із ЗК України. Надання водного об'єкту в користування за договором оренди здійснюється на підставі Типового договору оренди водних об'єктів, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29 травня 2013 р. № 420.

Сплата орендної плати за водний об'єкт не звільняє від сплати орендної плати за земельну ділянку під цим об'єктом. Розмір плати розраховується на підставі Методики визначення розміру плати за надані в оренду водні об'єкти, яка затверджена наказом Мінприроди України від 28 травня 2013 р. №236. Крім того, обов'язковою умовою укладання договору оренди є розроблення паспорта водного об'єкту відповідно до наказу Мінприроди України від 18 березня 2013 р. №99. Одночасно водні об'єкти надаються в користування на умовах оренди без обмеження права загального водокористування, крім випадків, визначених законом.

Закон «Про аквакультуру» передбачає можливість надання на умовах оренди і частини рибогосподарського водного об'єкту. В цьому випадку мета використання частини водного об'єкту є обмежена – лише для розміщення плавучих рибницьких садків. Особливістю оренди частини водного об'єкту є те, що відведення земельної ділянки водного фонду під водою (водним простором) та встановлення її меж у природі не здійснюються. Окремо дозволяється надання в користування на умовах оренди акваторії (водного простору) внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України. Надання таких об'єктів здійснюється виключно Кабінетом Міністрів України. В свою чергу суб'єкти, які оформили право оренди акваторії (водного простору) внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України, мають право на отримання на умовах оренди земельних ділянок прибережних захисних смуг, смуг відведення без проведення земельних аукціонів.

Законом «Про аквакультуру» вперше закріплюється нове поняття – «рибогосподарська технологічна водойма» та особливості її використання для цілей аквакультури. Рибогосподарська технологічна водойма – це штучно створена водойма спеціального технологічного

призначення, що визначається технічним проектом та/ або паспортом, яка наповнюється штучно за допомогою гідротехнічних споруд і пристроїв. Порядок розроблення паспорта рибогосподарської технологічної водойми затверджений наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 16 грудня 2013 р. № 742. Крім того, відповідно до ст. 8. Закону «Про аквакультуру» наказом Мінагрополітики України від 30 січня 2013 р. № 45 затверджені Зони аквакультури (рибництва) та рибопродуктивності по регіонах України.

Технологічна водойма надається для цілей аквакультури юридичній чи фізичній особі органом, який здійснює розпорядження земельною ділянкою під водою (водним простором) відповідно до ЗК України за договором оренди землі (земель водного фонду). Таким чином, об'єктом користування на умовах оренди рибогосподарської технологічної водойми виступає земельна ділянка під водою, в межах якої здійснюється аквакультура, та вода (водний простір), які в комплексі одночасно надаються в користування одній і тій самій юридичній чи фізичній особі. Передача в оренду земельних ділянок, що перебувають у державній або комунальній власності, здійснюється за результатами проведення земельних торгів, крім випадків, встановлених частинами 2, 3 ст. 134 ЗК України. Договір оренди технологічної водойми укладається відповідно до Типового договору оренди землі, який був затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2004 р. №220.

Плата за користування складається з орендної плати за використання відповідної земельної ділянки та орендної плати за рибогосподарську технологічну водойму. Розмір плати за використання технологічної водойми визначається на підставі Методики визначення розміру плати за використання на умовах оренди частини рибогосподарського водного об'єкта, рибогосподарської технологічної водойми, яка затверджена наказом Мінагрополітики України від 14 січня 2014 р. № 11.

Таким чином, в теперішній час нормативно-правова база для укладання договорів оренди рибогосподарських водних об'єктів (його частин) та рибогосподарських технологічних водойм для цілей аквакультури розроблена. Проте процедура обов'язкового проведення земельних торгів (аукціонів) значно ускладнює процес передачі водних об'єктів та рибогосподарських технологічних водойм в користування на умовах оренди для здійснення рибництва.

ЕКОЛОГО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ОХОРОНИ ВОДНИХ БІОРЕСУРСІВ

Правова охорона водних біоресурсів здійснюється шляхом встановлення у законодавстві обов'язкової для всіх міри належної й необхідної поведінки людей стосовно останніх, а також наслідків, що настають при відхиленні від встановленого законом еталону поведінки.

Зміст правової охорони водних біоресурсів об'єднує чотири обов'язкові елементи: а) визначений законом перелік водних біоресурсів, що підлягають охороні; б) сукупність попереджувальних, заборонних, відтворювальних, каральних і заохочувальних правових норм; в) відповідальність за порушення екологічного законодавства й засоби відшкодування шкоди; г) контроль за станом водних біоресурсів.

Така охорона водних біоресурсів органічно поєднана з іншими способами охорони навколишнього природного середовища в цілому. Ця спільність проявляється в тому, що право, яке закріплює у своїх нормах досягнення науково-технічного прогресу, матеріальні, фінансові, організаційні й ідеологічні заходи держави по охороні довкілля, надає їм загальнообов'язкової юридичної сили. Водночас екологічні правила, що містяться у нормах права, досягають своєї мети лише за наявності їх наукового обґрунтування, забезпечення їх виконання необхідними економічними й матеріально-технічними засобами, організаційною роботою, вихованням відповідного екологічного світогляду.

Сукупність правових норм і правовідносин, що їм відповідають виконують функцію правового регулювання охорони водних біоресурсів, створюють її еколого-правовий механізм, який є одним з елементів у системі управління якістю як довкілля в цілому, так і складової частини – водних біоресурсів. Структура еколого-правового механізму цієї охорони складається з таких частин:

- екологічні норми і правовідносини, що їм відповідають і виконують функції базових екологічних вимог, звернених до всіх користувачів;
- екологізовані норми господарського законодавства, які виконують функції конкретизації еколого-правових вимог екологічного

законодавства стосовно планування, проектування, будівництва, реконструкції й експлуатації виробничо-господарських об'єктів і комплексів;

- екологізовані норми адміністративного, цивільного, кримінального, трудового, інших галузей законодавства і правовідносини, що їм відповідають і виконують функції закріплення матеріальних, організаційних і правових гарантій дотримання еколого-правових норм;

- еколого-правові відносини, виникаючи в результаті поєднання всіх складників еколого-правового механізму охорони водних біоресурсів зокрема та навколишнього природного середовища в цілому.

Структура еколого-правового механізму показує, що у сфері охорони водних біоресурсів діє комплекс юридичних норм, які належать до різних галузей права. Так, норми державного права регулюють діяльність органів державної влади з охорони та використання водних біоресурсів. Адміністративне право своїми нормами регламентує роботу органів управління у галузі використання водних біоресурсів і охоронного контролю, а також заходи адміністративного запобігання й адміністративної відповідальності за порушення законодавства про охорону та використання водних біоресурсів. Цивільне право реалізує екологічні вимоги в галузі планування, проектування, капітального будівництва й відшкодування шкоди, спричиненої порушенням законодавства про охорону та використання водних біоресурсів. Кримінальне право виконує природоохоронну функцію шляхом закріплення складу екологічних злочинів. Трудове право містить норми, що передбачають як заходи матеріального стимулювання за виконання планів і заходів щодо охорони водних біоресурсів, так і засоби дисциплінарного впливу на посадових осіб та окремих працівників за порушення законів про охорону водних біоресурсів

Наявність комплексу юридичних норм надає правовій охороні водних біоресурсів міжгалузевого, міждисциплінарного характеру. Провідну роль у цьому комплексі відіграють екологічні норми, що виконують головну функцію зі встановлення єдиних правил охорони водних біоресурсів.

Однак, з плином часу, використанням досягнень науково-технічного прогресу, новітніх технологій, заходи й методи, завдяки яким відбувається охорона вказаних об'єктів потребують деяких доповнень і вдосконалення на законодавчому рівні.

ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНІ ПРАВА У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Традиційно у складі цивільно-правових відносин виокремлюють зобов'язальні та речові. Питання про особливості зобов'язальних правовідносин бере свій початок у проблемі дуалізму цивільного права, тобто його поділу на речове і зобов'язальне. У зв'язку з цим особливості зобов'язальних правовідносин закономірно виявляти у порівнянні їх із речовими.

Загалом норми зобов'язального права регулюють, як відомо, відносини майнового обороту, що виникають при переході матеріальних та інших благ в економічній формі товару від однієї особи до іншої. Йдеться, зокрема, про договірні відносини, пов'язані з передачею майна від однієї особи до іншої у власність або у користування, виконанням робіт та наданням послуг тощо. Крім договірних відносин, зобов'язальне право регулює відносини, що виникають, зокрема, із односторонніх правомірних дій, заподіяння шкоди, безпідставного збагачення та ін.

Водночас речовими правами вважаються права, що забезпечують задоволення інтересів власника шляхом безпосереднього впливу на річ, яка перебуває у сфері його господарювання. Речові права прийнято поділяти на дві групи: 1) першу групу становлять права на свої речі (до їх числа відноситься передовсім право власності); 2) друга група – це права на чужі речі – сервітути, емфітевзис, права забудови (суперфіцій), застава тощо.

Основна ж відмінність речового від зобов'язального права полягає в їх об'єкті. Так, об'єктом речового права завжди виступає річ, зобов'язального права – дія, право вимоги здійснювати певні дії.

Речові правовідносини вважаються абсолютними. Власник речових прав у процесі їхнього здійснення вступає в правові відносини з усіма навколишніми особами. Зобов'язальні ж відносини носять відносний характер. Вони виникають відносно до конкретно певних осіб. Переважна більшість речових прав строком не обмежена. Всі зобов'язально-правові відносини – це тимчасові відносини, розраховані на певний строк.

Викладене стосується і земельного права. Земельно-правова доктрина теж розрізняє речові та зобов'язальні права у сфері земельних відносин. Включення земельних ділянок та прав на них до ринкового обігу, розширення договірних форм використання землі та реалізація обмежених земельних прав суттєво актуалізувало проблему існування та співвідношення речових та зобов'язальних прав.

Традиційно використання земельної ділянки на умовах оренди розглядається в якості зобов'язального права, оскільки його реалізація здійснюється на договірних засадах. Проте з огляду на перелік суттєвих умов, за наявності яких може бути укладений договір оренди земельної ділянки зводить нанівець такий хід.

Окремої уваги заслуговує стаття 97 Земельного кодексу України, яка має назву «Обов'язки підприємств, установ та організацій, що проводять розвідувальні роботи», передбачає можливість проведення таких робіт лише спеціалізованими юридичними особами. Даною нормою встановлено, що підставою для проведення розвідувальних робіт виступає відповідна угода з власником землі або погодження із землекористувачем.

Аналізуючи положення даної статті, можна зробити висновок про те, що закон не чітко визначає, яке ж право має тут місце (зобов'язальне чи речове). З цього приводу в літературі зроблено слушний висновок про те, що в даному випадку фактично йдеться про існування зобов'язального права використання земельних ділянок для проведення розвідувальних робіт. Як зазначають, А.М. Мірошниченко, Р.І. Марусенко, що тимчасове зайняття земельної ділянки для проведення розвідувальних робіт є зобов'язальним правом невиключного строкового володіння та користування земельною ділянкою для проведення цих робіт.

Така позиція є обґрунтованою. В сучасних умовах тимчасове використання земельної ділянки потребує уточнення прав та обов'язків сторін, правових наслідків їх відповідальності та інше. А це можливо лише в результаті укладення відповідного договору.

Різновидом тимчасового використання земельної ділянки є її оренда, в цьому випадку укладається відповідний договір. У випадку тимчасового зайняття (використання) земельної ділянки для геолого-розвідувальних робіт – це питання теж може бути вирішено на договірній основі, тим більше, що у статті 97 Земельного кодексу України йдеться про угоду.

*Ігнатенко І. В.,
аспірант кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗМІНИ ДОЗВОЛЕНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК

Згідно із законом земельна ділянка підлягає використанню відповідно до встановленого для неї цільовим призначенням (категорією земель) і дозволеним використанням. Проте досить часто виникає намір і навіть необхідність у використанні ділянки іншим способом, причому як в публічних (наприклад, розширення меж населеного пункту), так і в приватних інтересах (наприклад, економічна недоцільність використання земельної ділянки зі складу земель сільськогосподарського призначення). Нерідко публічні та приватні інтереси збігаються: видається, що будівництво заводу на земельній ділянці зі складу земель сільськогосподарського призначення, довгий час не використовуваний для сільськогосподарського виробництва, в переважній більшості випадків вигідно не тільки власнику такої ділянки, але також органам влади і місцевому населенню.

У таких випадках слід змінити категорію земель та/або дозволене використання земельної ділянки. Так, якщо заплановане використання земельної ділянки допустимо в рамках однієї категорії земель, то достатньо змінити дозволене використання земельної ділянки: наприклад, в населеному пункті з «для розміщення офісного центру» на «для розміщення кінотеатру». Якщо ж новий спосіб використання ділянки значною мірою відрізняється від існуючого, потрібно змінити не тільки дозволене використання, але і категорійність земель. Як приклад, вже наводився намір будівництва промислового об'єкту на сільськогосподарських землях: у цій ситуації категорія земель сільськогосподарського призначення і дозволене використання земельної ділянки «для сільськогосподарського виробництва» змінюється на категорію земель промисловості і дозволене використання «для розміщення заводу з виробництва металоконструкцій». Можлива також зміна категорії земель, але при цьому дозволене використання залишається попереднім і не суперечить новій категорії. Це часто відбувається при переведенні земель або земельних ділянок у категорію земель житлової та громадської забудови.

Розглянемо більш детально ситуацію при зміні дозволеного використання земельних ділянок без переведення їх в іншу категорію. Для цілей визначення правових основ зміни дозволеного використання земельних ділянок об'єднаємо їх умовно у дві групи: а) земельні ділянки, для яких дозволене використання встановлюється і змінюється в рамках містобудівних регламентів, тобто в плані зонування території; б) земельні ділянки, на які містобудівний регламент не поширюється або для них не встановлюється.

Більш цікавим видається перший варіант, в якому зосереджені земельні ділянки, для яких дозволене використання встановлюється і змінюється в межах містобудівних регламентів. Одна із складових частин плану зонування території – містобудівні регламенти, а в них, у свою чергу, встановлюються види дозволеного використання земельних ділянок і об'єктів капітального будівництва.

Так, переважний і супутній вид використання території – обираються власниками (користувачами) земельних ділянок і об'єктів капітального будівництва, самостійно без додаткових дозволів та погоджень. У плані зонування території закріплена, мабуть, основна перевага зонування: дозволене використання встановлюється для всієї території населеного пункту, що дає можливість реалізувати принцип сталого та раціонального розвитку території для забезпечення сприятливих умов життєдіяльності людини. Відомо, що план зонування території поширюється на будь-які землі, що перебувають в межах населеного пункту. Крім того, зонування земель істотно спрощує і впорядковує узгодження інтересів влади, територіальної громади, місцевого населення, власників і користувачів земельних ділянок.

Законодавство України не передбачає вимог до мінімальної або максимальної кількості переважних і супутніх видів дозволеного використання для певної функціональної зони, залишаючи це питання на розсуд органів місцевого самоврядування. Видається, що загальне правило має полягати у встановленні максимально широкого переліку переважних і супутніх видів дозволеного використання. Це дозволить власникам (користувачам) земельних ділянок самостійно і вільно, без додаткових адміністративних бар'єрів, визначати параметри своєї активності при використанні земельної ділянки.

Припустимо і інший підхід: встановлення, наприклад, всього лише двох переважних видів дозволеного використання (одного фактичного

і другого, який певною мірою відрізняється від нього). Вважаємо, що істотне обмеження кількості переважних і супутніх видів дозволеного використання вихолощує ідею зонування земель і суперечить його цілям. Безумовно, в деяких ситуаціях такий підхід може бути виправданий: наприклад, населений пункт не зацікавлений у збереженні екологічно шкідливого виробництва в його центрі. У цьому випадку в містобудівному регламенті для функціональної зони, в межах якої знаходиться відповідна ділянка, встановлюється єдиний вид дозволеного використання, що відрізняється від існуючого (розміщення, наприклад, суспільно-ділових будівель).

Вибір власником (користувачем) земельної ділянки одного з переважних і супутніх видів дозволеного використання повинен бути належним чином оформлений. Це пов'язано з тим, що зміна дозволеного використання земельних ділянок здатна вплинути на зміну кадастрової вартості земельної ділянки, зміну розміру орендної плати за використання земельної ділянки, а також зміну розміру земельного податку. У зв'язку з цим важлива організація інформаційного обміну між органом, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно та угод з ним, та органами державної влади і органами місцевого самоврядування, уповноваженими на розпорядження земельними ділянками, а також податковими органами.

В свою чергу, для вибору допустимого виду використання території необхідно отримати спеціальне погодження з відповідними підрозділами органів виконавчої влади та територіальними спеціально – уповноваженими органами центральних органів виконавчої влади, а також розробником містобудівної документації.

Імовірною видається також ситуація, коли бажане дозволене використання ділянки не закріплене містобудівним регламентом для даної функціональної зони. У цьому випадку закон передбачає можливість внесення змін до плану зонування території. В цьому випадку йдеться про встановлення нового (наприклад, переважного) виду дозволеного використання.

Інакше кажучи, якщо стосовно конкретної території затверджено план її зонування, то можна вважати, що відносини щодо зміни дозволеного використання земельних ділянок достатньою мірою врегульовані. На жаль, повноцінних планів зонування території в Україні затверджено поки що небагато.

**БАНКРУТСТВО ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ:
ЗАКОН ОНОВЛЕНО – ДЕФЕКТИ ЗАЛИШИЛИСЯ**

Підвищений ризик господарської діяльності у сфері АПК внаслідок залежності від погодно-кліматичних умов, сезонність, використання живих організмів у процесі виробництва сільськогосподарської продукції зумовлюють необхідність врахування зазначених та інших особливостей сільськогосподарського виробництва при відновленні платоспроможності чи визнанні банкрутами суб'єктів аграрного господарювання. З 19 січня 2013 р. набула чинності нова редакція Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” від 22 червня 2011 р. (далі – Закон), у якій окрема стаття 93 присвячена особливостям правового регулювання банкрутства фермерських господарств (далі – ФГ). Аналіз приписів вказаної статті свідчить, що незважаючи на істотне оновлення Закону, у ньому не враховані зауваження та пропозиції аграрно-правової науки щодо усунення дефектів правового регулювання банкрутства ФГ.

1. Відповідно до ч. 1 ст. 93 Закону *підставою для визнання фермерського господарства банкрутом (виділено мною – Т. К.) є його неспроможність задовольнити протягом шести місяців після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт вимоги кредиторів за грошовими зобов'язаннями та/або зобов'язання щодо сплати податків і зборів, страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування, повернення невикористаних коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.* Разом з тим, системний аналіз положень законодавства про банкрутство дає підстави зробити висновок про те, що в п. 1 ст. 93 Закону мова йде не про підстави визнання ФГ банкрутом, а про підстави порушення справи про його банкрутство.

2. У ч. 2 ст. 93 Закону передбачено, що *заява підприємця – голови фермерського господарства (виділено мною – Т. К.) про порушення справи про банкрутство подається до господарського суду за наявності*

письмової згоди всіх членів ФГ. Проте таке формулювання не узгоджується з положеннями Закону України “Про фермерське господарство”, відповідно до якого суб’єктом підприємницької діяльності є ФГ як юридична особа, а не голова такого господарства. Крім цього, в законодавстві не передбачено механізму отримання згоди всіх членів ФГ, форми, в якій має бути висловлена така згода, тощо. Не врегульованим залишається питання ініціювання головою ФГ справи про банкрутство такого господарства при наявності заперечень з боку одного або декількох його членів.

3. Приписами ч. 9 ст. 93 Закону встановлено, що у разі визнання господарським судом ФГ банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, до складу ліквідаційної маси такого господарства включаються нерухоме майно, яке *перебуває у спільній власності членів фермерського господарства (виділено мною – Т. К.)*. Наведений припис не враховує правової природи ФГ як самостійної юридичної особи та суперечить ряду норм Закону України “Про фермерське господарство” від 19 червня 2003 р., відповідно до ст. 21 якого ФГ несе відповідальність за своїми зобов’язаннями у межах майна, яке є його власністю.

4. Земельна ділянка, на яку звертається стягнення у процесі банкрутства ФГ, має бути оцінена згідно з вимогами чинного законодавства. У ст. 43 Закону передбачено, що майно, яке підлягає реалізації у ліквідаційній процедурі, оцінюється ліквідатором. Під час продажу майна банкрута на аукціоні вартість майна, що визначається ліквідатором, є початковою вартістю. Водночас земельним законодавством встановлені спеціальні вимоги до оцінювачів земельних ділянок. На основі аналізу зазначених норм земельного законодавства можна зробити висновок, що ліквідатор не має права здійснювати оцінку земельних ділянок, на які накладається стягнення за боргами ФГ – банкрута, а повинен залучати оцінювачів для здійснення такої оцінки.

5. Аналіз приписів чинного законодавства дає підстави зробити висновок, що процедура накладення стягнення на земельні ділянки у процесі банкрутства ФГ врегульована суперечливо. Зокрема, окремі норми щодо порядку проведення земельних аукціонів містяться у статтях 134-139 ЗК України, а також у статтях 49-76 Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”. При цьому зазначені законодавчі акти по-різному

визначають порядок проведення земельного аукціону, осіб, які мають право проводити такі аукціони, порядок оформлення результатів земельного аукціону тощо.

6. З метою забезпечення збереження цільового призначення майна ФГ в Законі доцільно було б передбачити можливість продажу цілісного майнового комплексу ФГ – банкрута. Згідно з вимогами чинного законодавства такий продаж можливий лише на закритих торгах громадянам України, які мають право на створення ФГ, або юридичним особам України для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

Таким чином, при викладенні у новій редакції Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” не враховано положень чинного аграрного, цивільного, господарського та земельного законодавства, що зумовлює необхідність внесення до нього змін та доповнень з метою більш чіткого врегулювання процедури відновлення платоспроможності або банкрутства зазначених господарств, а також узгодження його приписів із нормами Цивільного, Господарського та Земельного кодексів України, а також Закону України “Про фермерське господарство”.

*Ковальчук Т.Г.,
доцент, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри екологічного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ТА ІНШИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В сучасних умовах ведення сільськогосподарського виробництва та підтримки Україною концепції сталого розвитку, правове регулювання використання та охорони природних ресурсів в аграрному секторі економіки має здійснюватись з урахуванням таких принципів охорони навколишнього природного середовища як: 1) пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних

стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської діяльності; 2) екологізації матеріального виробництва на основі комплексності рішень у питаннях охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлюваних природних ресурсів [2].

Правовідносини у сфері використання та охорони земель та інших природних ресурсів в аграрному секторі економіки мають комплексний і багатоаспектний характер, що проявляється у їх взаємозв'язку з правовідносинами щодо охорони навколишнього природного середовища в аграрному секторі, забезпечення якості та безпечності продукції рослинництва та тваринництва, правового регулювання екологічної безпеки у зазначеній сфері.

Названі відносини досліджувались як окремо, так і з точки зору їх взаємодії на рівні дисертаційних та монографічних досліджень, розділів підручників та навчальних посібників, окремих наукових статей такими українськими та зарубіжними вченими - представниками різних науково-правничих шкіл аграрного, земельного, екологічного, природоресурсного права, як В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, А.Г. Бобкова, В.Л. Бредіхіна, М.М. Бринчук, С.І. Бугера, В.В. Вербицький, А.П. Гетьман, В.М. Єрмоленко, І.І. Каракаш, В.С. Кайдашов, Т.О. Коваленко, Т.Г. Ковальчук, К.А. Кондратьєва, О.М. Козир, О.С. Колбасов, М.В. Краснова, П.Ф. Кулинич, В.І. Лебідь, Н.Р. Малишева, А.М. Мірошніченко, В.Л. Мунтян, В.В. Носік, О.О. Погрібний, В.Н. Петрина, В.В. Петров, К.Б. Сакаджи, В.І. Семчик, О.В. Скурко, А.М. Статівка, Л.В. Струтинська-Струк, В.Ю. Уркевич, Л.Ф. Усманова, Ш.Х. Файзієв, М.О. Фролов, Ю.С. Шемшученко, М.В.Шульга, Р.С. Ярандайкін та інші.

Зазначені вчені розглядали різні аспекти правовідносини у сфері використання та охорони земель та інших природних ресурсів в аграрному секторі, зокрема: 1) з точки зору характеристики їх суб'єктно-об'єктного складу, змісту, підстав виникнення зміни та припинення; 2) організаційно-правового забезпечення використання земель та інших природних ресурсів в аграрному виробництві; 3) як гарантії вирощування якісної та екологічно безпечної продукції рослинництва та тваринництва тощо.

Розглядаючи проблеми правового регулювання зазначених відносин доцільно зазначити наступне. Діяльність у сфері виробництва

продукції рослинництва та тваринництва об'єктивно пов'язана як із використанням земель сільськогосподарського призначення як основного засобу виробництва у сільському господарстві та складовою навколишнього природного середовища, так і лісів, надр, вод, які в свою чергу знаходяться в постійному взаємозв'язку та виконують економічну, екологічну, соціальну та інші функції. Однак проблемою правового регулювання відносин у зазначеній сфері є те, що вимоги щодо використання та охорони зазначених природних ресурсів, а також вимоги щодо охорони атмосферного повітря, об'єктів тваринного та рослинного світу від негативного впливу сільськогосподарської діяльності «розкидані» та містяться як в різних поресурсових кодексах та законах, так і законодавстві щодо охорони навколишнього природного середовища та забезпеченні екологічної безпеки.

Таким чином, використання та охорона природних ресурсів в аграрному секторі та виконувани ними функції є передумовою формування нового комплексного об'єкта правового регулювання, як об'єкта права власності, користування, управління, відтворення та охорони. Враховуючи виділення ландшафтів як об'єктів правової охорони, зазначений комплексний об'єкт доцільно розглядати як сільськогосподарський ландшафт (ландшафт, що використовується для мети сільськогосподарського виробництва, що формується та функціонує під його впливом [3]) або агроландшафт (сільськогосподарський територіальний комплекс, що включає взаємопов'язану сукупність земель сільськогосподарського призначення та біологічно з ними пов'язаних інших природних ресурсів у сполученні з технічно-антропогенними елементами, що виконують ресурсовідновлювані, середовищеформуючі та життєвозахисні функції) [1, с.154].

Отже, враховуючи формування агроландшафту як комплексного об'єкта правового регулювання, а також взаємозв'язок правовідносини у сфері використання та охорони земель та інших природних ресурсів в аграрному секторі економіки з відносинами щодо правового регулювання охорони навколишнього природного середовища в аграрному секторі, правового регулювання якості та безпечності продукції рослинництва та тваринництва, правового регулювання екологічної безпеки у зазначеній сфері виникає доцільність їх нового комплексного правового регулювання та формування нового інституту в системі екологічного права України.

Список використаних джерел:

1. Андрейцев В.І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики: монографія /В.І. Андрейцев. – Д.:Національний гірничий університет, 2011. –373 с.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. –Ст.546.
3. Межгосударственный стандарт. ГОСТ 17.8.02-88. Охрана природы. Ландшафты. Классификация [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.gosthelp.ru/text/GOST1781_0288Oxranaprirody.html

Ковач Д.Л.,

аспірант кафедри земельного та аграрного права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОФОРМЛЕННЯ ПРАВ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ

Проведення в Україні земельної реформи зумовлює необхідність теоретичного осмислення ряду проблем виникнення прав на земельну ділянку. В Земельному кодексі України зафіксовано різноманітні способи набуття прав на землю, зокрема набуття права власності, права користування, сервітутних та інших земельних прав. Кожний спосіб складається з окремих логічно послідовних стадій (кроків), згідно з якими відбувається документальне оформлення вчинених особою, землевпорядними організаціями та органами державної влади і місцевого самоврядування дій правового та організаційного характеру.

Самостійне місце серед цих стадій займає державна реєстрація земельних ділянок та прав на них. В умовах сьогодення проблема виникнення земельних прав набуває теоретичної ваги і практичного значення, оскільки за період незалежності в Україні діяли три Земельні кодекси, які містили норми, що закріплювали різні умови щодо формування земельних ділянок та державної реєстрації прав на них.

В 2013 році процедура реєстрації прав на земельні ділянки зазнала певних змін. Насамперед це стосується Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та Закону України «Про державний земельний кадастр». Новелою в чинному законодавстві України є те, що при формуванні земельних ділянок та реєстрації прав на них здійснюється ведення двох реєстрів, а саме: формування земельних ділянок фіксуватиметься в Державному земельному кадастрі, а реєстрація прав на земельні ділянки – у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень.

Відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» підставою для оформлення прав на землю виступає реєстрація земельної ділянки у Державному земельному кадастрі та присвоєння їй кадастрового номера. Факт оформлення права власності на земельну ділянку підтверджується внесенням відповідного запису до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, а також отриманням документа, що підтверджує проведення державної реєстрації права на земельну ділянку.

Перелік документів, які свідчать про завершення оформлення права власності на земельну ділянку, та, відповідно, виникнення права власності на неї у певної особи, визначений Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». Згідно зі ст. 18 Закону, основним документом, який підтверджує факт виникнення права власності при здійсненні державної реєстрації прав на нерухоме майно (факт проведення державної реєстрації права власності), є свідоцтво про право власності на нерухоме майно. Однак таке свідоцтво видається не у всіх випадках здійснення державної реєстрації прав. Тому Законом «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» передбачена видача іншого документа, який підтверджує наявність у особи права власності чи іншого права на земельну ділянку, будівлі і споруди, – витягу з Державного реєстру прав. Як встановлено у ст. 28 Закону, витяг із Державного реєстру прав на підставі заяви мають право отримувати: 1) власник нерухомого майна або уповноважена ним особа; 2) особа, яка має речове право на чуже нерухоме майно, або уповноважена нею особа; 3) спадкоємець (правонаступник – для юридичної особи) або уповноважена ним особа.

Проте за своєю юридичною природою свідоцтво про право власності на нерухоме майно та витяг із Державного реєстру прав не висту-

пають аналогами державних актів на право власності на земельну ділянку, оскільки є не первісними, а похідними документами. Відповідно до ст. 1 Закону «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» лише державна реєстрація речових прав на нерухоме майно є офіційним визнанням і підтвердженням державою фактів виникнення, переходу або припинення прав на нерухоме майно, а також обтяження таких прав шляхом внесення відповідного запису до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Більше того, у ч. 3 ст. 3 цього Закону встановлено, що права на нерухоме майно та їх обтяження, які підлягають державній реєстрації відповідно до цього Закону, виникають з моменту такої реєстрації. Їх виникнення Закон не пов'язує з отриманням певних документів. Отже, вищезазначені документи слід розглядати як документи, що посвідчують не право власності чи інше право на нерухоме майно, а як документи, що посвідчують факт державної реєстрації таких прав у Державному реєстрі прав.

Як відомо, кожному власнику земельної ділянки належать три правомочності: володіння, користування та розпорядження нею.

Лише власник земельної ділянки з моменту державної реєстрації прав на неї може повною мірою реалізувати названі правомочності. Він або самостійно реалізує ці правомочності, або ж надає у встановленому порядку правомочності володіння та користування іншій особі, залишаючи за собою правомочність розпорядження.

Корнієнко В. М.,

*к.ю.н., доцент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА: ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Органічне сільське господарство – новітній метод господарювання, один зі способів підприємництва, підтримки екологічної, економічної, медико-біологічної сфер життєдіяльності суспільства. Його застосування в найбільш розвинених країнах світу вимагає міжнародного регулювання для поширення в інших країнах з метою формування міжнародного і регіонального ринків органічної продукції в світі.

В різних світових державах з цього приводу проводяться наукові дослідження. Україна теж не стоїть осторонь цих проблем тому, що в нашій державі почали застосовуватись міжнародні стандарти при експортній торгівлі органічною продукцією з іншими державами.

Органічне сільське господарство - це такий спосіб ведення сільського господарства, в основі якого знаходяться дбайливе та ощадливе ставлення до навколишнього середовища, природних ресурсів, постачання на аграрний ринок екологічно чистої харчової продукції, сільськогосподарської сировини без застосування синтетичних речовин при вирощуванні сільськогосподарської продукції. Означена проблема зараз стоїть особливо гостро через те, що аграрні товаровиробники масово, в необмеженій кількості використовують хімічні речовини при вирощуванні продукції рослинного та тваринного походження, завдаючи загрозу як навколишньому природному середовищу, так і здоров'ю людей-споживачів зазначеної продукції.

Початком розвитку органічного сільського господарства в світі вважається середина 20 років ХХ століття. Саме тоді провідний австрійський філософ Рудольф Штейнер запропонував свій винахід - теорію антропософії, згідно з якою людина є частиною всесвіту і має жити в гармонії з оточуючим її світом, а саме селянин повинен бути охоронцем природного балансу, підтримуючи та охороняючи такий ланцюжок: здорові тварини харчуються здоровими рослинами, здорові рослини ростуть на здоровому ґрунті, а здоровий ґрунт залежить від здорових тварин. Таку пропозицію підтримали аграрні товаровиробники категорично відмовившись від застосування хімічних речовин при виробництві сільськогосподарської продукції [1, с. 57-58].

Подальшому розвитку та становленню міжнародного регулювання органічного сільського господарства сприяла Організація Об'єднаних Націй, а саме Організація з сільського господарства та продовольства; на останню покладені функції щодо збирання, розподілу інформації про харчування в усіх країнах світу, охорону та збереження природних ресурсів, розповсюдження міжнародних стандартів серед аграрних товаровиробників світу. Важливу роль у впровадженні в соціальну практику вищезазначеного процесу відіграє Всесвітня організація охорони здоров'я, яка створила в 1963 році Спеціальну Комісію по розробці вимог до конкретних видів харчової продукції.

В 1971-1972 роках у Франції (Версаль) була створена міжнародна Федерація Руху за органічне сільське господарство, членами якої є більше 100 країн світу. Саме федерація сформувала перші базові стандарти щодо виробництва, переробки, маркування, продажу органічно виробленої сільськогосподарської продукції.

Значне місце в торгівлі органічними продуктами належить міжнародній Цільовій групі щодо гармонізації і еквівалентності стандартів в органічному сільському господарстві, Центру міжнародної торгівлі, Світовій організації торгівлі [2].

Серед лідерів, що виробляють органічну сільськогосподарську продукцію слід назвати Австралію, Аргентину, Китай, Іспанію, Італію та Німеччину.

Наша країна ще тільки починає розвиток органічного сільськогосподарського виробництва. В зв'язку з цим необхідно розробити єдину програму розвитку органічного сільськогосподарського виробництва в Україні, а для належного правового регулювання прийняти комплексний нормативних акт такого напрямку.

Список використаних джерел:

1. Берлач Н. А. Можливості участі України в процесі міжнародної співпраці у сфері розвитку ринку органічного сільського господарства // <http://vuzlib.com/content/view/1454/13>
2. Гуменюк Г. Д., Баджурак О. В., Люшенко О. К. Органічне виробництво в світі – історія розвитку та сучасний стан // Біоресурси і природокористування, – Том 2, № 3-4, – 2010, – С. 56-62

Корнієнко Г.С.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
доцент кафедри земельного та аграрного права*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЧЛЕНСТВА У ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ

Фермерські господарства як організаційно-правова форма господарювання в аграрному секторі економіки України почали створюватися у 1991 році на основі прийнятого Закону України «Про

селянське (фермерське) господарство» [1]. Даний Закон містив багато суперечливих норм, які стосувалися правового режиму майна, правових форм використання землі, встановлення членських відносин у фермерському господарстві. Законодавець неодноразово намагався усунути недоліки цього Закону, а згодом, у 2003 році, був прийнятий Закон України «Про фермерське господарство» [2]. Окрім зміненої назви організаційно-правової форми цей Закон закріпив, що фермерське господарство діє на підставі Статуту, а з 2009 року у ст. 3 визначено коло осіб, які є родичами і можуть бути членами фермерського господарства. При цьому слід звернути увагу, на те що до 2003 року в Україні вже було створено близько 40 тис. селянських (фермерських) господарств, які діяли на підставі норм старого Закону. Зауважимо, що у ньому не було закріплено, що Статут має містити положення про членів фермерського господарства, а також визначати, яка доля майна буде належати цим особам у разі виходу з господарства. На жаль, Закон України «Про фермерське господарство» не містить норми, яка закріплювала б, що діяльність селянських (фермерських) господарств регулюється нормами цього Закону та зобов'язала б існуючі господарства привести норми Статутів у відповідність до нього. Недосконалість фермерського законодавства призводить до того, що більшість Статутів фермерських господарств не врегульовують членських, майнових відносин.

Згідно зі ст. 3 Закону «Про фермерське господарство» членами фермерського господарства можуть бути члени сім'ї та родичі голови і далі наводиться широкий перелік таких осіб (батьки, діти, баба, дід, прабаба, прадід, правнуки, рідні та двоюрідні брати, сестри та ін.). За ст. 7 п. 5 Закону члени фермерського господарства мають право безоплатно отримати у приватну власність земельну ділянку для ведення фермерського господарства. Отже, із цієї норми випливає: чим більше буде членів фермерського господарства, тим більший розмір земельної ділянки сільськогосподарського призначення можна отримати безоплатно у приватну власність. Однак Закон не регламентує, яким чином контролюється наявність родинного зв'язку особи, яка отримує безкоштовно земельну ділянку сільськогосподарського призначення для ведення фермерського господарства. Зазначимо, що широкий перелік осіб, яких законодавець відносить до членів сім'ї та родичів голови фермерського господарства з'явився у ст. 3 Закону

у 2009 році, а до цього такої норми не існувало. Унаслідок цього на практиці часто зустрічаються ситуації коли до складу членів фермерського господарства входять особи, які не відповідають вимогам чинного Закону.

Норми Закону не містять чітких приписів щодо процедури набуття права членства у фермерському господарстві. Зокрема, Закон не регулює питання порядку вступу до складу членів фермерського господарства, їх прав та обов'язків, порядку виходу зі складу членів та правових наслідків цього, тому зазначені питання повинні обов'язково бути врегульованими нормами Статуту. Отже Статут має закріплювати правила виникнення і припинення членства. Чітке їх визначення має значення, тому що при виникненні членства особа набуває статусу члена господарства, з'являється комплекс членських правовідносин.

Серед умов набуття права членства у фермерському господарстві не перелічено зобов'язання щодо обов'язкової участі у формуванні майна (складеного) капіталу. Однак у ст. 20 Закону закріплено, що член фермерського господарства має право на отримання частки майна фермерського господарства при його ліквідації або у разі припинення членства. Розмір частки та порядок отримання визначаються Статутом фермерського господарства. Із цієї норми витікає, що кожен член фермерського господарства має право на частку майна, незважаючи на те чи вносила особа певне майно до складеного капіталу господарства. Тож вважаємо, що на законодавчому рівні слід закріпити строки отримання визначеної частки майна у разі припинення права членства у фермерському господарстві.

Вищевикладене свідчить, що доречно внести такі зміни до фермерського законодавства:

1. Зобов'язати селянські (фермерські) господарства привести норми Статутів відповідно до норм Закону України «Про фермерське господарство», зокрема в частині визначення кола осіб, яких віднесено до членів фермерського господарства; закріпити порядок вступу до складу членів, їх права та обов'язки та порядок і наслідки виходу з нього.

2. Запровадити контроль за наявністю сімейно-родинного зв'язку членів фермерського господарства у разі отримання ними безоплатно у власність земельних ділянок сільськогосподарського призначення.

Література:

1. Про селянське (фермерське) господарство: Закон України від 20.12.1991 р № 2009 [Текст] // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – №14. – Ст. 186.
2. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 р. № 973 [Текст] // Відом. Верхов. Ради України, – 2003. – №45. – Ст. 363.

В.О. Костенко

*здобувач кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ДО ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРИ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ВИКОРИСТАННЯ І ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ

Методологія сучасної юриспруденції запозичила термін «механізм» із технічних наук, оскільки процес ускладнення суспільних відносин викликав нагальну потребу дослідження різних за своєю сутністю процесів у їх взаємодії.

Термін «механізм» стосовно правових процесів особливо часто став використовуватись в наукових працях, присвячених економіко-правовим процесам соціалізму в 60-х роках ХХ століття і не дивлячись на відносну новизну такого його застосування, став досить швидко популяризуватись. Так, Л.І. Абалкін відзначив складну структуру господарського механізму і виділив її структурні підрозділи:

- форми організації суспільного виробництва (розподіл праці, спеціалізація виробництва, його розміщення та інші форми, внаслідок удосконалення яких суспільство впливає на розвиток виробничих сил і забезпечує підвищення ефективності їх використання);

- форми виробничих зв'язків, завдяки яким здійснюється обіг засобів виробництва відповідно до положень чинного законодавства;

- структура, форми і методи планування і управління господарською діяльністю, які варто розділяти на економічні, правові і соціально-психологічні;

- сукупність економічних важелів і правових стимулів впливу на виробництво в цілому і учасників господарської діяльності, за допомогою яких забезпечується злагоджена господарська діяльність.

Не дивлячись на тривале застосування категорії «механізм» у вітчизняній юриспруденції, вона, все ж, не втратила свого вихідного економічного змісту, проте стало увійшла до теорії правової науки з певною трансформацією сутності та змісту як механізм правового регулювання і розуміється як система правових засобів, за допомогою яких здійснюється упорядкованість суспільних відносин відповідно до цілей і задач правової держави. Для розуміння сутності економіко-правового механізму використання і охорони земель варто звернути увагу на теоретичну структуру механізму правового регулювання, до якої традиційно входять:

- норми права, які встановлюють загальні і юридично обов'язкові правила поведінки тих учасників суспільних відносин, які перебувають у сфері правового регулювання. Вони викладаються в різних за своєю юридичною силою нормативно-правових актах, не втрачаючи при цьому своєї загальнообов'язковості. Визначально регулюючий вплив норми права на суспільні відносини полягає в тому, що вона, по-перше, визначає коло суб'єктів, на яких поширюється її дія; по-друге, формулює обставини, при яких дані суб'єкти керуються її розпорядженнями; по-третє, розкриває зміст самого правила поведінки; по-четверте, встановлює заходи юридичної відповідальності за порушення зазначених правил.

Таким чином, норма права виступає центральним і основоположним елементом механізму правового регулювання, що визначає його основу та напрямки правової поведінки, які програмуються в реальних суспільних відносинах. У юридичній науці і практиці правові норми зовсім справедливо вважаються нормативною основою механізму правового регулювання, так як в них сформульована та модель суспільних відносин, яка відповідає потребам і інтересам громадянського суспільства і правової держави. Втілення розпоряджень правових норм у поведінці учасників суспільних відносин здійснюється через інші елементи механізму правового регулювання;

- правовідносини як найважливіший і необхідний елемент реального буття права. У ньому загальні, знеособлені права і обов'язки, закріплені в нормах права, перетворюються в конкретні і взаємопов'язані права та обов'язки індивідуальних суб'єктів (осіб чи організацій), відповідно до яких останні повинні погоджувати свою поведінку. Правовідносини встановлюють персональну міру можливої і належної поведінки учасників суспільних відносин;

- акти реалізації юридичних прав і обов'язків як фактична поведінка суб'єктів правовідносин щодо здійснення їх прав та обов'язків. За допомогою цих актів досягається мети правового регулювання, задовольняються визначені законодавством інтереси осіб. При цьому, основними формами реалізації прав та обов'язків є використання наданих нормами права можливостей, виконання зобов'язуючого правового розпорядження, дотримання правових заборон. При неможливості самостійної реалізації суб'єктами права належних їм юридичних прав і обов'язків, держава в особі своїх компетентних органів здійснює правозастосовчу діяльність, покликану забезпечити їх повну реалізацію.

Чіткість і ефективність механізму правового регулювання суспільних відносин і правильна взаємодія його елементів залежить від належного тлумачення норм права і рівня правосвідомості суб'єктів правового регулювання. Глибоке розуміння і осмислення дійсного змісту правової норми, продуманість офіційних роз'яснень змісту чинного законодавства значно підвищують якість правового регулювання суспільного життя.

При цьому, варто зазначити, що генеральною метою правового регулювання є встановлення такого порядку в суспільному житті, який би максимально відповідав розпорядженням правових норм, закладеним в них принципам соціальної справедливості.

Що ж стосується механізму суто економічного регулювання земельних відносин, то останній характеризується системою заходів економічного впливу, спрямованих на реалізацію земельної політики держави, забезпечення прав землевласників і землекористувачів, встановлення платежів за землю, економічне стимулювання раціональної, та ефективного землекористування, введення економічних санкцій за нераціональне використання і погіршення екологічного стану земельних ділянок, на захист земель сільськогосподарського призначення від псування, зниження родючості ґрунтів.

Одним з основних важелів економічного регулювання земельних відносин є механізм плати за землю. З його допомогою держава впливає на економічні інтереси землевласників і землекористувачів, спонукаючи їх підвищувати ефективність використання землі, що знаходиться в їх розпорядженні.

Костур О.Д.,
аспірантка Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

**ДЕРЖАВНЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ
ПІДПРИЄМСТВО ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА ФОРМА
ВЕДЕННЯ ТОВАРНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО
ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА ДЕРЖАВАХ СНД**

У цивільних кодексах всіх держав СНД вміщені норми, які визначають основні засади створення державних підприємств. Крім того, поняття «державне підприємство» закріплене у державних класифікаторах організаційно-правових форм господарювання України, Російської Федерації, Республіки Киргизстан. Тому можна із впевненістю стверджувати, що державне сільськогосподарське підприємство є самостійною організаційно-правовою формою ведення товарного сільськогосподарського виробництва. Створюються такі підприємства «державою й територіальними громадами для виконання певних функцій і завдань у царині сільськогосподарського виробництва» [4, с. 96].

Окремі питання правового статусу державних сільськогосподарських підприємств висвітлено у працях Н.О. Багай, Ц.В. Бичкової, О.М. Вінник, В.М. Гайворонського, В.М. Єрмоленка, В.П. Жушмана, М.І. Козиря, В.І.Курила, Т.В.Лямцевої, О.О. Погрібного, В.І. Семчика, А.М. Статівки, Н.І.Титової, В.Ю. Уркевича, В.В. Янчука, В.З. Янчука та інших вчених.

Особливості правового статусу державного підприємства в Україні закріплено у Господарському кодексі України. У деяких країнах СНД прийнято спеціальні законодавчі акти, які регулюють діяльність державних підприємств: Закон Республіки Молдова «Про державне підприємство» від 16.06.1994 р., Закон Республіки Казахстан «Про державне майно» від 01.03.2011 р., Закон Російської Федерації «Про державні та муніципальні унітарні підприємства» від 11.10.2002 р. Однак, особливості правового статусу саме державних сільськогосподарських підприємств не визначено у жодній із держав СНД, хоча про необхідність спеціалізованого регулювання таких суб'єктів аграрного підприємництва неодноразово наголошувалось у юридичній літературі [1, 2, 3].

Державним підприємствам у всіх країнах СНД притаманні такі загальні риси: вони наділені статусом юридичної особи (в Україні це юридичні особи публічного права); створюються за рішенням відповідного органу державної влади, який виділяє майно, необхідне для функціонування підприємства; майно таким підприємствам належить на праві оперативного управління чи господарського відання.

Основними специфічними рисами державного сільськогосподарського підприємства як організаційно-правової форми ведення товарного сільськогосподарського виробництва є: використання земель як основного засобу виробництва та предмет діяльності – виробництво, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції.

Згідно з Господарським кодексом України, державне комерційне підприємство є суб'єктом підприємницької діяльності і діє на основі статуту (ч. 1 ст.74 ГК). Однак, ГК України не визначає особливих вимог до статуту такого підприємства. Натомість, у Законі РФ «Про державні та муніципальні підприємства» від 11.10.2002 р. визначено зміст статуту державного підприємства, зокрема, в ньому мають бути визначені цілі та предмет діяльності такого підприємства, а також органи, до сфери управління яких таке підприємство входить (ч. 3 ст. 9). Державне сільськогосподарське підприємство здійснює специфічний вид діяльності, тому, безумовно, відомості про предмет діяльності такого підприємства повинні бути закріплені у його статуті. До того ж, у вказаному Законі РФ зазначено, що статuti державних підприємств затверджуються відповідними органами державної влади, за розпорядженням яких створюється державне підприємство (ч.1 ст. 9). Зміст статуту державного підприємства встановлює також ч. 3 ст. 2 Закону Республіки Молдова «Про державне підприємство» від 16.06.1994 р., ст.124 Закону Республіки Казахстан «Про державне майно» від 01.03.2011 р.

ГК України визначає, що мінімальний розмір статутного капіталу державного комерційного підприємства встановлюється уповноваженим органом, до сфери управління якого він належить (ч. 3 ст. 74). Натомість, ст.ст.12-15 Закону РФ «Про державні та муніципальні унітарні підприємства» від 11.10.2002 р., ст.143 Закону Республіки Казахстан «Про державне майно» від 01.03.2011 р. визначають поняття, порядок формування та мінімальний розмір статутного фонду державного підприємства. Тому варто погодитися

із О.А. Черненко щодо необхідності визначення мінімального розміру статутного фонду такого підприємства у Законі України «Про державні підприємства» [1, с. 41].

Особливості управління державними сільськогосподарськими підприємствами передбачені Законом України «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 р. Порядок призначення керівників державних сільськогосподарських підприємств визначається Постановою Кабінету Міністрів України «Про проведення конкурсного відбору керівників державних суб'єктів господарювання» від 03.09.2008 р. № 777. В державах СНД порядок управління державними підприємствами закріплений на рівні закону. Так, цим питанням присвячена Глава IV Закону РФ «Про державні та муніципальні унітарні підприємства» від 11.10.2002 р. «Управління унітарним підприємством», Глава III Закону Республіки Молдова «Про державне підприємство» від 16.06.1994 р. «Управління підприємством», ст. 139 Закону Республіки Казахстан «Про державне майно» від 01.03.2011 р. «Управління державним підприємством». Ст.73 ГК України встановлює, що законом можуть бути визначені особливості статусу керівника державного унітарного підприємства (ч. 7 ст. 73), що ще раз підкреслює необхідність прийняття спеціального закону про державні підприємства.

ГК України не містить положень, які б визначали порядок припинення діяльності державних підприємств. Натомість, Глава V Закону РФ «Про державні та муніципальні унітарні підприємства» від 11.10.2002 р. присвячена реорганізації та ліквідації таких підприємств.

Таким чином, норми ГК України неповно визначають правовий статус державного підприємства: не встановлено вимог до статуту такого підприємства, не визначено мінімального розміру статутного капіталу, також немає положень про порядок управління таким підприємством та особливості його реорганізації та ліквідації тощо. Крім того, особливості правового статусу державного сільськогосподарського підприємства на законодавчому рівні взагалі не визначені. Тому доцільним є врахування досвіду держав СНД та врегулювання правового статусу державного підприємства, в тому числі державного сільськогосподарського підприємства, в окремому Законі «Про державні підприємства».

Список використаних джерел:

1. Черненко О.А. Деякі аспекти правового статусу державних підприємств за чинним законодавством України / О.А. Черненко // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 8. – С. 40-42.
2. Лямцева Т.В. Правове забезпечення виробничо-господарської діяльності державних спеціалізованих сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: 12.00.06 / Т.В. Лямцева; Нац. юрид. академія України ім. Я.Мудрого. – Х. – 2001. – 20 с.
3. Багай Н.О. Поняття та ознаки державного комерційного сільськогосподарського підприємства: проблеми законодавчого регулювання / Н.О. Багай [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/soc.../bagay.pdf>
4. Уркевич В. Ю. Аграрні правовідносини в Україні: дис. на здоб. наук. ступ. д-ра юрид. наук.: 12.00.06 / В. Ю. Уркевич. – Харків, 2007. – 342 с.

Кравець Н.В.,

*пошукувач кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Одним із основних напрямків запровадження та реалізації принципу екологізації аграрного виробництва є раціональне та екологічно-балансоване використання земель сільськогосподарського призначення та інших природних ресурсів у процесі виробництва продукції рослинництва і тваринництва. На сьогодні проблема раціонального та ефективного використання земель сільськогосподарського призначення дедалі ускладнюється. Рівень використання цих земель у сучасних умовах настільки критичний, що подальша деградація земельних ресурсів у сільському господарстві може мати катастрофічні наслідки, які позначаються і на загальному рівні продовольчої безпеки країни, і на

розвитку сільських територій [1, с.61-62]. Характерними ознаками сучасного сільського господарства є моральна та фізична застарілість сільськогосподарської техніки, обладнання, технологій, висока ресурсно-, відходо- та енергоємність виробничих процесів, спотворена й незбалансована структура аграрного сектору економіки. За таких умов аграрне виробництво суттєво впливає на деградаційні зміни у природному середовищі, включаючи виснаження природного потенціалу землі, забруднення біосфери тощо [2, с.407]. Нераціональне використання земель сільськогосподарського призначення в Україні призвело до зниження родючості ґрунтів, поширення ерозійних процесів, збільшення площ забруднених і деградованих земель.

При цьому ст. 14 Конституції України проголошує землю основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Аналогічне положення закріплено і у ст. 1 Земельного кодексу України. Вбачається, що перш за все, це положення стосується земель сільськогосподарського призначення, адже саме вони посідають перше місце у переліку категорій земель, визначених ст. 19 Земельного кодексу України.

На сучасному етапі, пов'язаному з запровадженням і реалізацією принципу екологізації аграрного виробництва, нагальною стає потреба в розробці нової сталої екологоспрямованої концепції використання земель сільськогосподарського призначення, яка б виходила з пріоритету їх охорони. Взагалі, концепція сталого розвитку в галузі вирішення екологічних проблем спирається на: раціоналізацію використання усіх видів природних ресурсів з урахуванням можливості їх відновлення; створення безпечних умов для життєдіяльності людини; зменшення шкідливого впливу на навколишнє середовище для збереження властивостей біосфери та її компонентів; орієнтацію на тривале поліпшення екологічної обстановки; рівність інтересів сучасного та майбутнього поколінь; врахуванні при плануванні виробничо-господарської діяльності не лише економічної складової, але й екологічних та соціальних її наслідків тощо. Виходячи з викладеного, доцільним й актуальним вбачається внесення змін до чинного земельного законодавства, зокрема до ЗК України, щодо заміни словосполучення «раціональне та ефективне використання земель сільськогосподарського призначення» на більш доречне у сучасних умовах «екологозбалансоване використання земель сільськогосподарського призначення». Концепція раціонального вико-

ристання не відповідає вимогам часу і, більше того, як вже зазначалося вище, є категорією оціночною, отже не дає чіткої відповіді на питання, яким чином здійснювати це раціональне використання. Обов'язок землевласників і землекористувачів ефективно здійснювати використання земельної ділянки, призначеної для аграрного виробництва, взагалі є незрозумілим. Адже ефективність сільськогосподарської виробничої діяльності, з огляду на основні засади комерційної (підприємницької) господарської діяльності, є справою самого аграрного товаровиробника, і взагалі – його метою. Тим більше, що занадто ефективне використання земель сільськогосподарського призначення як основного засобу виробництва може мати зворотній негативний ефект для цих земель як об'єктів навколишнього природного середовища. Як справедливо зазначається у спеціальній літературі, на сьогодні аналіз практики господарської діяльності у сільському господарстві свідчить про те, що економічні інтереси носіїв земельних прав при використанні виробничого потенціалу закріплених за ними земель стали превальювати. Екологічні ж наслідки господарської діяльності перестали ними враховуватися [3, с.288].

У зв'язку з цим, як вбачається, категорію «екологізбалансоване використання земель сільськогосподарського призначення» слід віднести до основних обов'язків землевласників і землекористувачів і закріпити окремими пунктами у ст. 91, 96 ЗК України. Окрім того, доцільно й у ст. 5 ЗК України «Принципи земельного законодавства» у п. г) «забезпечення раціонального використання й охорони земель» замінити словосполученням «забезпечення екологізбалансованого використання й охорони земель». А у спеціальному підзаконному акті – постанові Кабінету Міністрів України – мають знайти закріплення визначення поняття та вимог екологізбалансованого використання земель сільськогосподарського призначення, розроблені на основі останніх досягнень аграрної науки. У запропонованій вище постанові могли б бути санкціоновані агротехнічні правила й нормативи, які на сьогодні або існують у формі окремих стандартів (в тому числі, ще затверджених за часів існування СРСП), або актів рекомендаційного характеру, або взагалі відсутні (не визначені). Так, наприклад, для сільськогосподарських товаровиробників, які спеціалізуються на рослинництві, доцільно було б запровадити такі нормативи, які передбачали б застосування ґрунтозахисних технологій

землеробства і засобів обробітку ґрунтів; застосування систем екологічних сівозмін з урахуванням ґрунтових і кліматичних умов основних зон держави і спеціалізації сільськогосподарських товаровиробників; зменшення пестицидного навантаження на навколишнє середовище; внесення мінеральних добрив раціональним способом в науково-обґрунтованих дозах; проведення заходів щодо покращення природних сінокосів і пасовищ та ін. А з боку держави необхідним вбачається посилення контролю за використанням земель сільськогосподарського призначення, а також забезпечення фінансування землеохоронних і ґрунтозахисних заходів.

Список використаних джерел:

1. Шульга М.В. Сільськогосподарське землекористування – умова сталого розвитку сільських територій // Сучасні досягнення наук земельного, аграрного та екологічного права: зб. матер. круглого столу (24 травня 2013 р.) / за ред. Шульги М.В., Саннікова Д.В. – Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. – С. С. 60-62.
2. Статівка А.М. Деякі принципи екологічної політики в сільському господарстві України // Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.). Т. 3 / відп. за вип. В.М. Дьомін / Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». – Одеса: Фенікс, 2012. – С. 407-408.
3. Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення: монограф. / [А.П. Гетьман, М.В. Шульга, А.М. Статівка та ін.]; за ред. А.П. Гетьмана та В.Ю. Уркевича. – Х.: Право, 2012. – 448 с.

Кривко М.Є.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
здобувач кафедри земельного і аграрного права*

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ПОСТАВКИ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРОВИРОБНИКАМИ

Реалізація лікарських рослин може здійснюватися сільськогосподарськими товаровиробниками за допомогою договору поставки. Спеціальне правове регулювання відносин поставки лікарських рос-

лин на сьогодні в Україні відсутнє, а отже особливості змісту даного договору формуються відповідно до загальних положень про поставку Цивільного та Господарського кодексів України з урахуванням особливих характеристик лікарських рослин як специфічного предмету договірних відносин. Із аналізу вищевказаних нормативно-правових актів та з урахуванням специфіки предмету даного договору, можна прийти до висновку, що особливостями договору поставки лікарських рослин сільськогосподарськими товаровиробниками є наступні:

За договором поставки лікарських рослин сільськогосподарський товаровиробник зобов'язується передати (поставити) у зумовлені строки (строк) покупцеві лікарські рослини, а покупець зобов'язується прийняти лікарські рослини і сплатити за них певну грошову суму.

Предметом договору поставки лікарських рослин є лікарські рослини (цілісні рослини чи їх частини – лікарська рослинна сировина), що повинні бути визначені в договорі відповідно до вимог міжнародної фармакогностичної номенклатури, та відносяться до лікарських рослин відповідно до положень ст. 1 Закону України «Про насіння і садивний матеріал», які вже вирощені сільськогосподарським товаровиробником або будуть вирощені в майбутньому.

Постачальником за договором поставки лікарських рослин є сільськогосподарський товаровиробник, що наділений спеціальною правосуб'єктністю для виробництва лікарських рослин.

Покупцем за договором поставки лікарських рослин є будь-який господарюючий суб'єкт незалежно від організаційно-правової форми чи форми власності, який провадить діяльність із виробництва лікарських препаратів або ж здійснює посередницьку діяльність у сфері купівлі-продажу лікарських рослин.

Істотними умовами договору поставки лікарських рослин необхідно вважати його предмет, ціну, номери та індекси стандартів, технічних умов або іншої документації про якість лікарських рослин, строк дії договору, порядок відвантаження лікарських рослин, а також кількість лікарських рослин, порядок і умови доставки.

Договір поставки лікарських рослин є консенсуальним, оскільки даний договір вважається укладеним з моменту досягнення сторонами за договором згоди за всіма істотними умовами, а права й обов'язки сторін виникають з моменту підписання договору до передання предмету договору від постачальника до покупця.

Договір поставки лікарських рослин є оплатним договором, оскільки передбачає обов'язок покупця здійснити плату за передані йому лікарські рослини.

Договір поставки лікарських рослин є двостороннім договором, оскільки створює права та обов'язки для обох сторін.

Договір поставки лікарських рослин відноситься до майнових договорів, оскільки пов'язаний із зміною майнового стану сторін після його укладання.

Договір поставки лікарських рослин відноситься до договорів про передачу майна у власність.

Договір поставки лікарських рослин не потребує обов'язкового нотаріального посвідчення чи державної реєстрації.

*Кульчій І.М.,
аспірант кафедри земельного та аграрного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ЗА УЧАСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

За умов переходу до ринкової системи господарювання, не виважена аграрна політика держави негативно вплинула на діяльність сільськогосподарських товаровиробників, що зумовило низький рівень аграрного виробництва, який загрожує продовольчій безпеці держави. Така ситуація зумовлює запровадження якісно нових змін у їх діяльності. Водночас диверсифікація аграрного виробництва, як альтернативна модель виживання та подальшого розвитку сільськогосподарських товаровиробників в умовах постійної зміни кон'юнктури здатна адаптувати останніх до ринкових умов.

Разом з тим, з'ясовуючи питання диверсифікації аграрного виробництва не варто застосовувати обмежений підхід, розуміючи при цьому, лише виробництво нової продукції рослинного і тваринного походження або зміну асортименту. Слушно зазначити, що деякі зарубіжні вчені останнім часом висловлюються за широкий підхід до диверсифікації виробництва, який полягає у передислокації ресур-

сів на нові види сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності, створення нових можливостей для кращого використання робочої сили, збільшення прибутків домашніх господарств та підвищення рівня життя фермерів [1, с. 19].

Варто зазначити, що диверсифікація аграрного виробництва не повинна обмежуватися лише процесом виробництва сільськогосподарської продукції. Важливого значення в умовах сьогодення набуває переробка як власно виробленої, так і переданої на договірних засадах сільськогосподарської продукції.

Здійснення переробки аграрної продукції дозволяє сільськогосподарським товаровиробникам розширити власну діяльність, а також усунути посередників, що у свою чергу сприятиме збільшенню прибутковості. Переробка сільськогосподарської продукції – це процес доведення її до стану харчових продуктів рослинного та тваринного походження, які призначені для споживання людиною в сирому або переробленому стані як інгредієнти для продуктів харчування.

При здійсненні переробки сільськогосподарської продукції самими виробниками необхідним є залучення додаткових фінансових, технологічних, людських та інших ресурсів. Задля цього сільськогосподарські товаровиробники можуть створювати як виробничі підрозділи – підсобні виробництва, цехи, відділення, дільниці, бригади тощо, так і на коопераційних засадах об'єднуватися з іншими підприємствами.

За таких умов важливого значення набуває розвиток договірних відносин сільськогосподарськими товаровиробниками, оскільки договір виступає основною правовою формою економічних відносин та майнових інтересів в умовах ринкових відносин. Не применшуючи роль господарсько-правових та цивільно-правових договорів в діяльності сільськогосподарських товаровиробників, варто відзначити, що специфіка сільськогосподарського виробництва сприяє поширенню особливого роду договорів – аграрно-правових.

Аграрно-правовий договір являє собою згоду двох та більше сторін, яка породжує їх права та обов'язки із забезпечення виробництва аграрної продукції з метою реалізації взаємних майнових та інших інтересів. [2, с. 40-41].

Враховуючи багатоаспектність аграрного виробництва та різноплановість майнових інтересів господарюючих суб'єктів, сільськогосподарські товаровиробники можуть укласти різні договори, які спрямовані на організацію ефективного аграрного виробництва за умов запровадження диверсифікації. Серед них важливе місце займають договори, спрямовані на виробництво та переробку сільськогосподарської продукції як власно виробленої, так і отриманої або переданої на договірних засадах. Це можуть бути договори про спільну діяльність (без створення юридичної особи) з виробництва або переробки продукції рослинництва чи тваринництва; договори про спільну діяльність (зі створенням юридичної особи) з виробництва певної сільськогосподарської продукції; договори про виробничу співпрацю з вирощування технічних культур, вигодовування птиці та молодняка великої рогатої худоби тощо. Розвиток договірних відносин у процесі диверсифікації аграрного виробництва має важливе значення для здійснення контролю над виробництвом та переробкою сільськогосподарської продукції, усунення посередників та збільшення прибутку сільськогосподарських товаровиробників.

Однак важливо зазначити, що запровадження диверсифікації аграрного виробництва вимагає додаткового фінансування, яке може відбуватися як за рахунок власних коштів сільськогосподарських товаровиробників, так і за рахунок залучених коштів (кредити, позики, інвестиції). Проте в умовах становлення ринкової економіки, сільськогосподарські товаровиробники відчувають гостру необхідність підтримки з боку держави. Саме тому вважається доцільним в Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України» статтю 13.3.2. доповнити положеннями: «кредитна субсидія надається за середньостроковими кредитами, залученими для здійснення витрат пов'язаних з диверсифікацією аграрного виробництва».

Список використаної літератури:

1. Farm commercialization and income diversification on the road to EU Accession. Proceeding of FAO Workshop /ed. by S. Tanic, T. Lonc. – FAO, 2004. – 208 p.
2. Стативка, А. Н. Договори в агропромисловому комплексі України в умовах ринка / А. Н. Стативка – Х.: Право. 1997. – 240 с.

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА ЯК ПЕРЕДУМОВА ЙОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Питання екологізації сільськогосподарського виробництва на сьогодні набувають особливої актуальності. Це зумовлюється низкою чинників, серед яких поглиблювані світові екологічна та продовольча кризи. Конституція України у ст. 16 закріплює, що забезпечення екологічної безпеки, підтримання екологічної рівноваги на території України та збереження генофонду українського народу є обов'язком нашої держави, а стаття 3 Конституції проголошує людину, її життя, здоров'я найвищою соціальною цінністю.

Подальшого розвитку дані конституційні положення набувають у нормах спеціального аграрного законодавства. Зокрема, у ст. 2 Закону України від 18 жовтня 2005 р. «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» закріплено, що гарантування продовольчої безпеки шляхом створення сприятливих економічних, політичних, організаційних, а також правових умов здійснення сільськогосподарського виробництва проголошено однією із стратегічних цілей аграрної політики України. Екологічний аспект продовольчої безпеки полягає не тільки в забезпеченості населення держави відповідною кількістю продуктів харчування, але й у її якості та безпеці як для здоров'я людини, так і для навколишнього середовища. Отже, держава в особі компетентних органів має виконувати певні зобов'язання перед суспільством, а саме: захищати права громадян на безпечне навколишнє середовище, а також на повноцінне та якісне харчування шляхом забезпечення виробництва якісної та екологічно безпечної продовольчої продукції аграрними товаровиробниками. Наразі й аграрне законодавство Європейського Союзу дає підстави говорити про появу принципу екологізації аграрного виробництва, який полягає в стимулюванні екологічно безпечного ведення сільського господарства та реалізації екологічних програм на селі.

Вбачається, що екологізація сільськогосподарського виробництва є однією з необхідних передумов його сталого розвитку, оскільки кон-

цепція сталого розвитку виходить з одночасного вирішення проблем екологічного, економічного і соціального характеру. До складових сталого розвитку сільських територій, окрім стабільного соціального розвитку села, слід віднести екологізбалансоване використання природних ресурсів в процесі сільськогосподарської виробничої діяльності та їх охорону, а також стійке екологічно безпечне сільськогосподарське виробництво. Шляхами забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва виступають: забезпечення охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки в процесі сільськогосподарської виробничої діяльності; оптимізація землекористування, формування ринкових земельних відносин; підвищення конкурентоспроможності всіх галузей сільського господарства; удосконалення системи державного регулювання тощо.

Питання екологізації досліджувалися багатьма вченими, серед яких В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, М.Я. Ващишин, А.П. Гетьман, В.В. Круглов, В.В. Петров, М.В. Шульга та ін. Однак дані дослідження стосуються або екологізації права й законодавства (здебільшого, земельного), або економічних аспектів екологізації, або господарської діяльності в цілому. Відносини ж у сфері аграрного виробництва як предмет аграрного права мають певні, притаманні саме цій сфері, особливості, у зв'язку з чим питання екологізації набувають тут особливого змісту.

Екологізацію аграрного виробництва можна визначити як спеціальний принцип аграрного права, що знаходить свій прояв у встановленні в аграрному законодавстві та практичній реалізації екологічних нормативів, вимог і приписів як уповноваженими державними органами, органами місцевого самоврядування, так і самими аграрними товаровиробниками у сфері ведення сільськогосподарської виробничої діяльності щодо захисту довкілля, екологічного використання природних ресурсів, а також виробництва якісної та екологічно безпечної сільськогосподарської продукції рослинного і тваринного походження. Отже, по-перше, екологізація аграрного виробництва має перешкоджати негативному впливу виробничих процесів на стан навколишнього середовища, а, по-друге, сприяти забезпеченню якості та безпечності продукції, що виробляється. Остання складова є визначально важливою у зв'язку з тим, що сільськогосподарська продукція – це, здебільшого, продукти харчування або продовольча сировина для їх виробництва. Враховуючи це, запровадження прин-

ципу екологізації аграрного виробництва передбачає здійснення низки заходів, серед яких: 1) організаційно-правові заходи у сфері виробничо-господарської діяльності аграрних товаровиробників: а) дотримання встановлених стандартів та інших технічних регламентів щодо якості на всіх стадіях руху виробленої сільськогосподарської продукції від виробника до споживача; б) правове забезпечення та розвиток органічного сільського господарства; в) обмежене використання генетично модифікованих організмів при виробництві продукції рослинництва і тваринництва тощо; 2) заходи економічного характеру (стимулювання виробництва екологічно безпечної аграрної продукції, раціонального та ефективного використання природних ресурсів в процесі аграрного виробництва, удосконалення системи штрафних санкцій за виробництво неякісної, екологічно небезпечної продукції, за завдання шкоди довкіллю, нераціональне використання природних ресурсів); 3) заходи соціально-виховного характеру (виховання у молоді дбайливого ставлення до навколишнього середовища, формування та пропагування певного екологічного світогляду) та ін. Отже, екологізація сільськогосподарського виробництва – це складне комплексне явище, яке формують три складові: екологізація законодавства; екологізація сільськогосподарської виробничої діяльності; екологізація свідомості виробників та споживачів сільськогосподарської продукції рослинництва і тваринництва.

Лисанець О.С.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
к.ю.н., асистент кафедри земельного та аграрного права*

СТАНОВЛЕННЯ ФЕРМЕРСТВА В УКРАЇНІ

Україна вважається аграрною державою і сільське господарство виступає як провідна галузь в житті суспільства. Складна ситуація на селі та розвиток аграрної кризи після проголошення незалежності, спричинила зміни в аграрній політиці України, а саме створення нової форми підприємницької діяльності - фермерських господарств.

За час існування українське фермерство пройшло складний шлях. Фермерські господарства почали створюватись ще до проголошення

незалежності України, в період «перебудови», але стрімкого розвитку отримали в 1992 р. Закони які були прийняті у 1991-1992 р., а саме: «Про селянське фермерське господарство», «Про форми власності на землю» та нова редакція Земельного кодексу України, стали поштовхом для виникнення в цей період великої кількості таких господарств.

Нарощування кількості фермерських господарств відбувалось досить швидко і досягло піку на початку 1996 року після виходу Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи в сфері сільськогосподарського виробництва» від 10 листопада 1994 року.

Причин такого швидкого розвитку фермерства на початковому етапі декілька. По-перше, після багатьох років існування командно-адміністративної економіки люди вперше одержали свободу для самостійної підприємницької діяльності, право планувати і визначати перспективи свого розвитку, що раніше було абсолютною монополією органів державної влади й управління. По-друге, на відміну від сільського господарства в інших сферах діяльності малий бізнес почав розвиватися на декілька років раніше, причому за сприятливих умов він процвітав. Звичайно, маючи такий приклад селянство сподівалось на подібні результати і в аграрному секторі. І все таки найбільшим поштовхом до стрімкого розвитку фермерства в Україні стало створення у 1991 році Фонду підтримки селянських (фермерських) господарств. Це забезпечило виділення з державного бюджету коштів для фінансування заходів пов'язаних зі створенням фермерських господарств. Були запроваджені пільгові умови кредитування, часткова компенсація витрат на податок на додану вартість при першій купівлі фермерами трактора, комбайна, автомобіля. Найбільш питома вага цих коштів припадала на кредити на придбання техніки, насіння, пального, мінеральних добрив та засобів захисту рослин. Пільгове кредитування дало можливість сотням фермерів зміцнити матеріально-технічну базу своїх господарств.

З початку 1996 року етап розвитку фермерства характеризувався деяким скороченням кількості фермерських господарств та нижчими, порівняно з сільськогосподарськими підприємствами, показниками ефективності виробництва. Основною причиною такого стану був незадовільний стан забезпеченості фермерських господарств сільськогосподарською технікою та дрібноземелля.

В Україні до 1999 року процес утворення фермерських господарств гальмувався під впливом різних чинників. Поділ на паї угідь колективних сільськогосподарських підприємств не привів до появи господарств, тому що вся влада й надалі залишалась у руках колгоспів. Саме колгоспники і сільські керівники чинили опір проведенню аграрної реформи та розвитку фермерства в державі. Окрім того, на фермерів накладалось дев'ятнадцять видів податків, що збирали майже 70% їхнього прибутку. Існували кредитні ставки для фермерів, що складали 250-270%, які повинні були оплачувати зразу після створення господарства, але отримати їх було нереально.

В грудні 1999 року видано Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискореного реформування аграрного сектора економіки». Реалізація цього указу призвела до нових можливостей розвитку фермерських господарств. Фермери отримали право викупу земельних ділянок, що надавалися їм у користування та могли розширити свою площу, орендуючи земельні паї колишніх членів КСП. Самі ж члени КСП отримали право створювати селянські фермерські господарства після виділення власних земельних часток на місцевості.

Розвиток фермерських господарств у нашій країні проходив не рівномірно. Підтвердженням цього може бути той факт, що протягом 1991-1994 рр. спостерігались різні коливання в цьому напрямку. Так, кількість господарств у 1992 р., порівняно із 1991 р., зросла у сім разів, в 1993 р. – вдвічі, а в у 1994 р. у півтора рази. Однак вже з 1995 р. по 1999 р. розвиток підприємства загальмувався, навіть від'ємна динаміка спостерігалась. Ситуацію спас Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискореного реформування аграрного сектора економіки», що вийшов у 1999 р. Після цього протягом 2000-2004 рр., сільськогосподарське виробництво зросло і збільшилась кількість фермерських господарств. З 2005 р. фермерські господарства почали розвиватися більш стабільно ніж в попередні роки.

Фермерські господарства вже більш двадцяти років існують на території України, і можна сказати, що вони є невід'ємною частиною аграрної політики нашої держави. Сьогодні незначна частина фермерських господарств є високоприбутковими, більшість господарств технічно погано обладнані. Головна причина такого становища – відсутність належної державної підтримки, коштів для надання пільгових кредитів, дефіцит сільськогосподарських машин і обладнання, необхідного для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

ЗЕМЛЕУСТРІЙ ЯК ЗАСІБ ОХОРОНИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Одним з різновидів ефективності землеустрою є його екологічна ефективність, яка стосовно раціональної організації території суб'єктів господарювання в аграрному секторі зумовлена необхідністю охорони довкілля, відтворення й раціонального використання природних ресурсів і впливає на навколишнє середовище при проведенні землевпорядних робіт шляхом поліпшення якісного стану земель, захисту їх від ерозії, реалізації низки інших природоохоронних заходів.

У сучасних умовах господарювання найнебезпечнішою тенденцією залишається зниження родючості земель сільськогосподарського призначення. Перерозподіл земельного фонду призвів до порушення організації території сільськогосподарських підприємств, зокрема сівозміни, деградації ґрунтового покриву тощо.

Відповідно до Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року, затвердженої Законом України від 21.12.2010 р. № 2818-VI, стан земельних ресурсів в Україні близький до критичного. На всій території України поширені процеси деградації земель, серед яких найбільш масштабними є ерозія (близько 57,5 відсотка території), забруднення (близько 20 відсотків території), підтоплення (близько 12 відсотків території). Зменшується вміст поживних речовин у ґрунтах, а щорічні втрати гумусу становлять 0,65 тонни на 1 гектар.

Розораність сільськогосподарських угідь в середньому по Україні складає близько 78 %, а в деяких регіонах – до 90 %.

У результаті роздержавлення і приватизації земель колишніхколективнихсільськогосподарськихпідприємствсільськогосподарськіугіддя(в основному рілля) розміщені на середньо- й сильно змитих ґрунтах і схилах крутістю понад 7°), а також радіоактивно й техногенно забруднені, засолені й перезволожені землі були передані в колективну, а згодом – й у приватну власність. До проведення цих процедур, на жаль, не були зроблені проекти їх використання й охорони, не здійснено

перерозподілу земель за придатністю ґрунтів для вирощування відповідних сільськогосподарських культур, не визначено на картографічних планах просторового розміщення таких ґрунтів.

Значною проблемою землеустрою є порушення послідовності його поновлення й забезпечення доброякісними планово-картографічними проектними матеріалами протягом тривалого періоду. За час проведення земельної реформи в більшості регіонів України зазначеній проблемі не приділялось належної уваги. Стихійне формування новихземлекористуваньринкового типу на підставі приватизованих земельних часток (паїв) здебільшого здійснювалося нашвидкуруч, без задалегідь розроблених проектів землеустрою.

За сучасних умов розвитку до особливостей складання й обґрунтування проектів землеустрою треба віднести: (а) підтримання екологічного середовища території в безпечному стані; (б) конструювання екологічно стійкого агроландшафту; (в) диференціацію території на відповідні зони з певним режимом їх експлуатації й охорони; (г) обґрунтування гідротехнічних при розміщенні виробничих підрозділів, доріг та інших лінійних елементів; (д) установа й фіксування на місцевості оптимальної структури головних ландшафтоутворювальних угідь (ріллі, лісу, водних об'єктів, пасовищ тощо).

Проекти землеустрою мають складатись на підставі певних принципів: а) раціонального використання території, б) екологічності використання земельної ділянки, її відповідності загально територіальним екологічним вимогам, в) екологізації виробничого процесу та ін.

Однією з форм охорони земель сільськогосподарського призначення шляхом землеустрою є реалізація заходів щодо вилучення з інтенсивної експлуатації деградованих і малопродуктивних земель та їх подальшої консервації. Землеустрій у цій царині є невід'ємним елементом охорони таких земель. Без вжиття заходів землеустрою неможливо визначити, які землі потребують консервації, а також які конкретні заходи необхідно провести для попередження їх деградації, еродованості й малопродуктивності.

В сучасних умовах екологічна спрямованість землеустрою повинна виходити на перший план. Зазначений аспект землеустрою відображають наступні його провадження: а) розробка загальнодержавної і регіональних програм використання та охорони земель; б) обґрунтування встановлення меж територій з особливими природоохоронними, рекре-

аційними і заповідними режимами; в) складання проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни, упорядкування угідь, а також розроблення заходів щодо охорони земель.

Проекти землеустрою, що стосуються еколого-економічного обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, мають забезпечити їх раціональне й ефективне використання, створити умови для підвищення продуктивності праці на них, вирішити питання призупинення ерозійних процесів, визначити площі земель, користування якими є економічно неефективним та екологічно небезпечним. Постановою Кабінету Міністрів України від 2 листопада 2011 р. N 1134 затверджено «Порядок розроблення проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь», який визначає механізм розроблення таких проектів.

Основний масив заходів з охорони земель реалізується в процесі діяльності у сфері землеустрою, чим підкреслюється важливе значення цього публічно-правового інституту для охорони ґрунтів, їх раціонального використання, відтворення й підвищення їх родючості, інших корисних властивостей землі, збереження екологічних функцій ґрунтового покриву й охорони довкілля в цілому.

*Лушпаєв С.О.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
асистент кафедри земельного та аграрного права*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН З ВИРОБНИЦТВА МЕДУ В АСПЕКТІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Відсутність ефективного правового регулювання при переході до ринкової економіки викликала у галузі бджільництва негативні процеси, що полягають у зменшенні чисельності бджолиних сімей, недоотриманні продукції бджільництва, недозапиленні ентомофільних сільськогосподарських рослин та відповідно зменшення їх урожайності, а також недотриманні Плану породного районування бджіл в Україні.

Закон України «Про бджільництво» від 22 лютого 2000 року, № 1492-III регулює відносини щодо виробництва, заготівлі та пере-

робки продуктів бджільництва, ефективного використання бджіл для запилення ентомофільних рослин сільськогосподарського призначення, створення умов для підвищення продуктивності бджіл [1]. У статті 4 Закону України «Про бджільництво» визначено склад суб'єктів бджільництва в сфері правового регулювання відносин з продовольчої безпеки нашої держави. Так суб'єктами бджільництва незалежно від форм власності є: товарні пасіки, підприємства, установи та організації із заготівлі, переробки, реалізації продуктів бджільництва та препаратів із них, лабораторії сертифікації продуктів бджільництва. Важливим є закріплення на законодавчому рівні положення про те, що суб'єкти бджільництва, які займаються виробництвом і переробкою продуктів бджільництва, є виробниками сільськогосподарської продукції.

Відповідно до статті 11 вказаного закону право на утримання бджіл і зайняття бджільництвом мають громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які мають необхідні навички або спеціальну підготовку, а також юридичні особи. Проте розглядувана стаття містить істотні недоліки. Зокрема, використовуються два поняття, а саме: необхідні навички та спеціальна підготовка. Потрібно внести зміни до статті 11 Закону України «Про бджільництво», де необхідно закріпити визначення понять «необхідні навички» та «спеціальна підготовка» і розмежувати їх. Важливим є положення статті 19 вказаного закону щодо обов'язковості ветеринарно-санітарної експертизи стосовно вироблених або заготовлених з метою їх подальшої реалізації продуктів бджільництва, зокрема меду. Особливу увагу треба приділити безпечності для життя та здоров'я продуктів бджільництва (меду), що ввозяться в Україну з інших держав.

Ю.В. Суперсон запропонувала визначити поняття «правове регулювання бджільництва» як здійснюваний державою за допомогою юридичних засобів вплив на суспільні відносини у сфері бджільництва, що здійснюється за допомогою механізму правового регулювання бджільництва, який включає наявність правових норм, що містяться у спеціальному законі, та норм, що містяться в інших нормативно-правових актах.

Також вченою сформовано систему спеціальних принципів правового регулювання бджільництва: забезпечення потреб населення безпечною і якісною продукцією бджільництва; підвищення ефективності державного регулювання; забезпечення продовольчої безпеки держави; забезпечення інноваційного розвитку; запозичення позитивного дос-

віду правового регулювання бджільництва у зарубіжних країнах [2, с. 3]. Цікавою видається пропозиція дослідниці щодо здійснення аналізу чинного національного та міжнародного законодавства, що врегулює суспільні відносини у сфері бджільництва за такими складовими: умови зайняття бджільництвом; виробництво та використання продуктів бджільництва; перевезення в межах України, ввезення на територію та вивезення за межі країни бджіл та продуктів бджільництва; попередження, запобігання і ліквідації хвороб та отруєнь бджіл; питання професійної діяльності та фінансування заходів у бджільництві; відносини з приводу охорони бджіл; міжнародне співробітництво у сфері бджільництва [2, с. 9].

Підсумовуючи викладене, удосконалення правового регулювання відносин з виробництва меду необхідно здійснити перш за все у наступних питаннях: проведення селекційно-племінної роботи та дотримання Плану породного районування бджіл; виділення дотацій з державного бюджету; організації промислових пасік, первинної переробки продукції бджільництва та сприянні в її реалізації та експорті; координації розробок та адаптації державних стандартів у галузі бджільництва до вимог законодавства Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Про бджільництво: Закон України від 22 лютого 2000 року, № 1492-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 21. – Ст. 157.
2. Суперсон Ю.В. Правове регулювання бджільництва в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Спеціальність 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. – К., 2013. – 19 с.

Любич А.М.,

*аспірант кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

СПЕЦИФІКА ПРОЦЕДУРНИХ НОРМ В АГРАРНОМУ ПРАВІ

«Процедурна норма» – для науки аграрного права явище відоме, але малодосліджене. Наукові розробки ще не досягли відповідного

рівня, який був би належним в механізмі правового регулювання аграрних відносин.

Актуальність зазначеного суттєво підвищується у зв'язку з прагненням нашої держави стати повноправним членом Європейського Союзу, адже реальна інтеграція буде можлива лише за умов впровадження та чіткого виокремлення в національному законодавстві, в тому числі – аграрному, відповідних процедурних норм на належному рівні.

Процедурна норма виступає як своєрідна нормативна модель здійснення юридично значущої діяльності, але не як сама ця діяльність. Останнє виникає тільки тоді, коли відбувається послідовне закріплення здійснення суб'єктами відповідної поведінки, яка закладена у відповідній процедурній нормі, реалізація якої в будь-якому випадку повинна привести до результату. У разі, якщо процедура буде порушена і поведінка суб'єктів аграрного господарювання не буде відповідати закріпленій в законах процедурі, то, як наслідок, можливе застосування санкцій. Слід погодитись з думкою О. П. Євсєєва «... процедура становить не правовідношення, а певний порядок вчинення юридичних дій, спрямованих, передусім, на реалізацію відповідного правового відношення» [1, с. 14].

Необхідно виокремити наступні риси через які розкривається специфіка процедурних норм в аграрному праві.

По-перше, процедурна норма складається з певного ідеального порядку до якого входять юридично значущі дії (повинні виконуватися лише дії, що нормативно закріплені і відбуватися все це повинно за точним встановленим правилом). Нормативні приписи будуть утворювати процедурну норму лише в тому випадку, якщо останні будуть «... послідовними, пов'язаними між собою, охопленими правовою формою і до певної правової мети спрямованими» [2, с. 40].

По-друге, «принципово важливим для процедури – наявність попередньо встановленої моделі (програми), відповідно до якої вона втілюється в життя, в реальну поведінку суб'єктів. У загальному плані ця модель становить певний порядок, послідовність у вчиненні дій реалізація яких повинна привести до бажаного результату». Процедурна норма повинна бути зорієнтована завжди на досягнення юридично значущого результату [3, с. 24].

По-третє, в процедурних нормах закріплюється не тільки точний порядок, але і мета здійснення юридичних дій, їх часові межі, підстави здійснення і взаємозв'язок цих дій, способи їх оформлення і фіксації [1, с. 18].

Якщо проаналізувати зміст тієї або іншої передбаченої аграрним законодавством процедурної норми (наприклад, процедура державних форвардних закупівель зерна), то дійдемо висновку, що всі перераховані попередньо риси присутні.

Ст. 12 Закону України від 24 червня 2004 р. «Про державну підтримку сільського господарства України», передбачає, що форвардні закупівлі зерна – одна з програм державної підтримки сільського господарства, участь в якій беруть виключно сільськогосподарські товаровиробники.

Цим Законом також передбачено, що підтримка сільськогосподарських товаровиробників незалежно від обсягу продукції, яку вони виробляють, може надаватися шляхом застосування державних форвардних закупівель зерна на організованому аграрному ринку України.

Це питання також регулюється й Законом України від 04 липня 2002 р. «Про зерно та ринок зерна в Україні». Законом закріплено, що Кабінет Міністрів України здійснює державне регулювання ринку зерна шляхом запровадження системи державних форвардних закупівель. Порядок проведення останніх затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2007 року № 736 (у редакції від 24 вересня 2012 року) «Про запровадження державних форвардних закупівель зерна».

Таким чином, в рамках процедури державних форвардних закупівель зерна: а) Аграрний фонд оприлюднює через засоби масової інформації повідомлення про проведення форвардних закупівель, визначений обсяг таких закупівель та розмір мінімальної партії зерна (розпочинається не раніше ніж через 10 днів від дати опублікування повідомлення; обсяг визначається виходячи із загального обсягу формування Аграрним фондом державного інтервенційного фонду на маркетинговий період); б) товаровиробник, який виявив бажання продати зерно на умовах форвардних закупівель подає Аграрному фонду заявку (до неї додається перелік передбачених законодавством додаткових документів, наприклад: довідка про відсутність заборго-

ваності зі сплати податків і зборів та внесків до Пенсійного фонду України чи відрахувань до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, крім тих сум, сплату яких розстрочено або відстрочено відповідно до законодавства; виписка з Єдиного державного реєстру юридичних і фізичних осіб-підприємців; копія свідоцтва про реєстрацію платника податку на додану вартість та ін.; в) товаровиробник повинен здійснити комплексне страхування на випадок знищення або пошкодження майбутнього врожаю с/г культур на користь Аграрного фонду (Договір страхування подається до Аграрного фонду разом із засвідченою копією платіжного доручення про сплату страхового внеску); г) укладення контракту (у 5 примірниках); д) Аграрна біржа передає контракт до Аграрного фонду для прийняття ним остаточного рішення щодо виплати авансу товаровиробнику; е) у подальшому Аграрний фонд оригінал контракту подає Держаному казначейству.

Останній, на підставі оригіналу контракту, проводить виплату авансу сільськогосподарському товаровиробникові, шляхом перерахування коштів на його поточний рахунок.

Викладене свідчить про юридично значущі дії сільськогосподарського товаровиробника, де проявляється його активна поведінка відповідно до закріпленої в нормативно-правовому акті.

Отже, процедурні норми в аграрному праві характеризуються тим, що вони направлені на визначення оптимального порядку здійснення діяльності у сфері аграрних відносин, сприяючи тим самим ефективному досягненню кінцевого результату, передбаченого відповідними матеріальними нормами аграрного права.

Список використаних джерел:

1. Євсєєв О. П. Процедури в конституційному праві України: М. / О. П. Євсєєв. – Х.: ФІНН, 2010. – 184 с.
2. Строгович М. С. Природа уголовно-процессуального закона и его характерные черты / М. С. Строгович // Советский уголовно-процессуальный закон и проблемы его эффективности / Отв. ред. В. М. Савицкий. – М.: Наука, 1979. – С. 3-71.
3. Протасов В. Н. Юридическая процедура / В. Н. Протасов. – М.: Юрид. лит., 1991. – 79 с.

*Марченко С.І.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри земельного та аграрного права*

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В СФЕРІ БДЖІЛЬНИЦТВА

Однією з основних ознак сільськогосподарського виробництва є використання в якості основних засобів виробництва природних ресурсів. Зазначене повною мірою стосується і бджільництва, зміст якого становить розведення, утримання та використання бджіл для запилення ентомофільних рослин сільськогосподарського призначення і підвищення їх урожайності, виробництво харчових продуктів і сировини для промисловості (ст. 1 Закону України Про бджільництво» [2]).

Обов'язковим елементом у здійсненні діяльності у бджільництві є наявність земель сільськогосподарського призначення, адже земля є місцем розташування пасік та сільськогосподарських культур, що є кормовою базою для бджіл.

Порядок надання земельних ділянок для зайняття бджільництвом визначений в ст. 14 Закону України «Про бджільництво», відповідно до якої, земельні ділянки надаються пасічникам для зайняття бджільництвом у порядку, встановленому Земельним кодексом України та Законом України «Про оренду землі». Вважаємо, що дана стаття потребує уточнення шляхом виключення зі змісту статті слова «пасічникам», оскільки пасічник – це фізична особа, яка займається утриманням та розведенням бджіл, виробництвом і первинною переробкою продуктів бджільництва, а бджільництвом можуть займатись і інші суб'єкти сільськогосподарського виробництва.

Надання земельних ділянок для зайняття бджільництвом здійснюється у порядку надання земельних ділянок для сільськогосподарського виробництва. Відповідно до п. 1.3. Інструкції щодо попередження та ліквідації хвороб і отруєнь бджіл[3] відведення земельних ділянок для розміщення стаціонарної пасіки необхідно погоджувати з органами державного управління з питань ветеринарної медицини і місцевими органами влади. Вважаємо, що дане уточнення потребує закріплення на законодавчому рівні.

Бджільництво відіграє важливу роль у природних екосистемах. Це виражається в тому, що вони забезпечують запилення біля 80 % всього об'єму медоносних рослин. Вивезення бджолосімей у традиційні регіони вирощування ентомофільних рослин є чи не єдиним способом позитивно впливати на збільшення врожайності цих культур природним способом, не порушуючи при цьому екологічну рівновагу.

Залежно від виробничого напрямку діяльності сільськогосподарського товаровиробника законодавство закріплює можливість створення запилювальної (запилювально-медової) пасіки. Відповідно до Інструкції щодо попередження та ліквідації хвороб і отруєнь бджіл запилювально-медові пасіки - пасіки, де бджоли використовуються для запилення садів, ягідників і ентомофільних сільськогосподарських культур і для виробництва меду; запилювальні пасіки - призначені для запилення бджолами культур закритого ґрунту (в теплицях, парниках тощо).

Закон України «Про бджільництво» закріплює вимоги лише щодо двох видів пасік: товарних (пасіка, призначена для одержання продуктів бджільництва) та племінних (пасіка, призначена для розмноження, поліпшення та виведення бджіл певної породи, збереження існуючого генофонду бджіл).

Однією з істотних вад Закону України «Про бджільництво» є те, що в ньому закріплено вимоги лише щодо двох видів пасік: товарних та племінних. Натомість відзначається, що основою функціонування бджільництва є саме запилення ентомофільних рослин сільськогосподарського призначення і підвищення їх урожайності (ст. 1, ст. 22 та ін.).

Запилення є біологічним фактором, що діє без втручання людини і тому його значення часто недооцінене. Головну роль у запиленні комахозапильних культур відіграють медоносні бджоли. На їхню долю припадає 85–90%, і лише 10–15% запилюють інші комахи. Бджолозапилення сприяє підвищенню врожайності сільськогосподарських культур на 30–60% і навіть вище, залежно від виду рослин та умов запилення. У ряді країн Східної Європи (Словаччина, Німеччина та інші), а також в США законодавством передбачений такий агрономічний прийом, як запилення, і обов'язкова орендна плата за використання бджіл на запиленні [4, с. 49-50].

Враховуючи досвід зарубіжних країн, зокрема у ряді країн Східної Європи (Словаччина, Німеччина та інші), а також в США законодавством передбачений такий агрономічний прийом, як запилення, і обов'язкова

орендна плата за використання бджіл на запиленні[4, с. 49-50], варто на законодавчому рівні врегулювати особливості діяльності запилювально-медових (запилювальних) пасік.

В юридичній та спеціальній літературі пропонувалось законодавчо закріпити стягнення орендної плати за бджолозапилення[1; 4, с. 50]. На сьогодні це питання не знайшло належного законодавчого закріплення, ст. 22 Закону України «Про бджільництво» лише зазначає, що фізичні та юридичні особи, які вирощують ентомофільні рослини сільськогосподарського призначення, для підвищення урожайності цих рослин можуть використовувати пасіки на договірних засадах.

Список використаних джерел:

1. Кукса В. Смугастий ринок. Якщо в Україні не залишиться сала, їстимемо мед: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dt.ua/articles/47565> – Назва з екрана.
2. Про бджільництво: Закон України від 22 лютого 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. - № 21. - Ст.157.
3. Про затвердження Інструкції щодо попередження та ліквідації хвороб і отруень бджіл: Наказ Головного державного інспектора ветеринарної медицини від 30 січня 2001 р. № 9 // Офіційний вісник України. – 2001. - № 7. - Стор. 273. – Ст. 304.
4. Суперсон Ю.В. Правове регулювання бджільництва в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Суперсон Ю.В. – Київ: НУБіП України, 2013. – 214 с.

Мельник Н.О.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
здобувачка при кафедрі земельного та аграрного права*

ДО ПИТАННЯ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ВТРАТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

В умовах земельних перетворень, які відбулися в Україні останніми роками, правові проблеми відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва набули теоретичної актуальності й практичної значущості.

Згідно зі ст. 207 ЗК України втрати сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва включають втрати сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників, а також втрати, завдані обмеженням у землекористуванні та погіршенням якості земель. Відшкодуванню підлягають втрати сільськогосподарських угідь (ріллі, багаторічних насаджень, перелогів, сінокосів, пасовищ), лісових земель та чагарників як основного засобу виробництва в сільському і лісовому господарстві внаслідок вилучення (викупу) їх для потреб, не пов'язаних із сільськогосподарським і лісогосподарським виробництвом. Крім того, відшкодуванню підлягають також втрати, завдані обмеженням прав власників землі і землекористувачів, у тому числі орендарів, або погіршенням якості угідь внаслідок негативного впливу, спричиненого діяльністю громадян, юридичних осіб, органів місцевого самоврядування або держави, а також у зв'язку з виключенням сільськогосподарських угідь, лісових земель і чагарників із господарського обігу внаслідок встановлення охоронних, санітарних та інших захисних зон.

Втрати як сільськогосподарського, так і лісогосподарського виробництва компенсуються незалежно від відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам. Відповідно до ст. 209 ЗК України втрати сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, зумовлені вилученням сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників, підлягають відшкодуванню і зараховуються до відповідних бюджетів у порядку, визначеному Бюджетним кодексом України. Так, згідно з п. 4 ч. 2 ст. 69 Бюджетного кодексу України кошти від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва зараховуються у розмірі: 100 відсотків – до бюджетів міст Києва та Севастополя, 25 відсотків – до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів, 75 відсотків – до бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, 15 відсотків – до районних бюджетів, 60 відсотків – до бюджетів міст районного значення, селищ і сіл. Кошти, що надходять у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва використовуються на освоєння земель для сільськогосподарських і лісогосподарських потреб, поліпшення відповідних угідь, охорону земель відповідно до розроблених програм та проектів землеустрою, а також на проведення інвентаризації земель, проведення нормативної грошової оцінки землі. Використання цих коштів на інші цілі не допускається.

Оскільки відшкодування втрат пов'язано зі зменшенням площі угідь сільськогосподарського призначення, виникає проблема залучення до сільськогосподарського виробництва компенсуючих площ або покращання якості існуючих земель. Реалізацію цього завдання законодавець покладає на державу, яка виступає обов'язковим учасником правовідносин, а відповідні грошові суми в рахунок відшкодування втрат мають надходити до відповідних бюджетів.

Втрати передбачають негативні наслідки для самих сільськогосподарських угідь як основного засобу виробництва. Вони означають значні екологічні й економічні наслідки не лише для носіїв земельних прав, а для всього земельного фонду України. Йдеться, перш за все, про втрату самих сільськогосподарських угідь як таких. До цих втрат закон відносить також втрати завдані обмеженням у землекористуванні та погіршенням якості земель.

Головним компонентом втрат виступають сільськогосподарські угіддя, у першу чергу рілля (грунти) як найцінніша складова земель сільськогосподарського призначення. До цієї категорії втрат належать також такі об'єкти як багаторічні насадження, перелоги, сінокоси, пасовища (точніше землі під ними).

Відчуження земельних ділянок у власників і землекористувачів, тобто припинення їх прав на ці ділянки може відбуватися переважно з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб. Саме цей юридичний факт є підставою для відшкодування завданих втрат.

Зазначене дозволяє стверджувати, що певна група відповідних земельно-правових приписів, регулюючи деякою мірою самостійні і якісно однорідні суспільні відносини з відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва, складає окремий функціональний інститут земельного права. Норми останнього присвячені регламентації тих відносин, які виникають і реалізуються в процесі відшкодування втрат цього виробництва як багатоаспектного явища. Підкреслимо, що норми інституту відшкодування втрат застосовуються лише до земель сільськогосподарського й лісогосподарського призначення, визначаючи особливості їх правового режиму. У той же час цей інститут виступає важливим економічним чинником забезпечення їх пріоритетності, оскільки його норми спонукають осіб, заінтересованих, наприклад, у відведенні відповідних земельних ділянок, скажімо, під забудову, розглядати й обирати альтернативні, зокрема, дешевші варіанти, не пов'язані з виведенням їх із сільськогосподарського використання.

Доцільно погодитися з позицією окремих науковців, що належність втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва криється у самій природі підстав нарахування таких втрат – це безповоротне вилучення земельного та лісового ресурсу [1, с. 37].

Як бачимо, відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва – достатньо складне й різнобічне явище, яке вимагає поглибленого дослідження в ході реформування земельних відносин.

Список використаних джерел:

1. Бредіхін О.О. Економіко-правові засади обрахунку заподіяної шкоди в результаті порушень законодавства про охорону земель / О.О. Бредіхін // Земельне право України: теорія і практика. – 2012. – № 7. – С.28 – 39.

Наконецний А.Б.,

аспірант 1 курсу кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПОСИЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ В СФЕРІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Результати діяльності аграрних виробників прямо залежать від раціонального землекористування оброблюваних земель. Не можна допускати простою родючих земельних ділянок в умовах обмеженості продовольчих ресурсів, а тим більше їх забруднення чи зниження родючих властивостей. В Україні не рідко зустрічаються випадки порушення вимог землеохоронного законодавства. Тим не менш, засоби впливу на порушників – власників і користувачів земельних ділянок є обмеженими. Це, як правило, штрафи за результатами відповідних приписів, які необґрунтовано низькі у порівнянні із завданою шкодою державі та суспільству у вигляді неможливості подальшого використання таких земель. За таких умов слід підсилити відповідальність власників земель у випадку порушення положень щодо охорони земель.

Відповідно до ч. 4 ст. 41 Конституції України використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі. Реалізація вищезазначеного положення Основного Закону

щодо земельних ресурсів знайшла у п. б) ч. 1 ст. 143 Земельного кодексу України у вигляді примусового припинення прав на земельну ділянку, що здійснюється у судовому порядку у разі неусунення допущених порушень законодавства в строки, встановлені вказівками (приписами) центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері здійснення державного нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі.

Серед основних порушень, які зазначаються у вказаній земельно-правовій нормі варто виділити такі як, забруднення земель різними речовинами та організмами, знищення родючого шару ґрунту, порушення встановленого режиму використання земель, використання земель способами, які завдають шкоду населенню тощо (Аграрне право України. Підручник / За ред. О. О. Погрібного. – К.: Істина, 2006. – С. 206-209).

Дискусійним питанням, яке впливало з назви та положень наведеної земельно-правовій нормі, був перелік прав, що могли бути примусово припинені. Тим не менш, воно було вирішено в результаті правозастосовної діяльності судів. Так, Верховний Суд України в своєму рішенні від 18.08.2010 року у справі №1521/5098/12 про припинення права власності на земельну ділянку у зв'язку із невикористанням її за цільовим призначенням та неусуненням порушень земельного законодавства (п. п. а), б) ч. 1 ст. 143 Земельного кодексу. Аналізуючи земельне законодавство, можна дійти до висновку про неможливість примусового припинення права власності на землю, а можна примусово припинити лише право користування земельною ділянкою. Аналогічного висновку, але з інших підстав (відсутність законодавчої процедури примусового припинення права власності, а лише користування) приходить Верховний Суд України у Рішенні від 7 квітня 2010 року у справі за позовом Володимир-Волинського міжрайонного прокурора в інтересах Володимир-Волинської міської ради про примусове припинення права власності на земельну ділянку у зв'язку з її не цільовим використанням.

Виходячи із зазначених рішень, вбачається обмеженість засобів впливу на порушника – власника земельної ділянки. Так, спостерігається наявна можливість накладення штрафів чи зобов'язання порушника щодо усунення вказаних правопорушень, відшкодування шкоди чи інших дій. Тим не менш, у випадку ігнорування таких вимог поруш-

ником, слід приймати більш суворі заходи, включаючи позбавлення не лише права користування, а й права власності на земельну ділянку.

Значна частина досліджень Погрібного О.О. присвячена питанням відповідальності за порушення земельного законодавства в сфері сільського господарства. Так, він зазначав, що оскільки земля виконує в сільському господарстві роль основного засобу виробництва, слушно вести мову про майнову відповідальність за порушення земельних прав або невиконання земельних обов'язків. Вчений відзначав пріоритет майнової відповідальності, ставлячи на чільне місце відшкодування збитків в результаті таких дій. Погоджуюсь із висновками професора Погрібного О.О., необхідно відзначити, що все ж майнова відповідальність власника має бути посилена у напрямі можливості позбавлення такого власника-порушника права власності на земельну ділянку виходячи із наступних підстав:

- санкція ст. 143 Земельного кодексу передбачає настання відповідальності лише за умови «подвійного правопорушення» (забруднення чи знищення родючого шару ґрунту та неусунення приписів владних органів, а також неусунення наслідків таких дій). Можна стверджувати як про свідомо направлені протиправні дії, так і про особливо злісний характер таких дій;

- фактична втрата для власника, держави та суспільства в цілому такого важливого об'єкту як земельна ділянка із родючими властивостями, та неможливість подальшого використання за цільовим призначення впродовж тривалого періоду часу;

- небажання власника відновлювати родючі властивості забрудненої земельної ділянки чи пошкодженого (знищеного) родючого шару ґрунту.

Таким чином, за умови, коли не можна змусити власника земельної ділянки вчинити дії щодо охорони земельної ділянки, фактично держава стає заручником гарантованого нею права власності на землю. Така земельна ділянка не використовується і не може бути в подальшому використана, у зв'язку з тим, що не вживаються жодні заходи щодо усунення відповідних наслідків. Враховуючи важливість сільськогосподарських земель в аграрному виробництві, вважаємо за необхідне внести відповідні зміни в чинне законодавство, передбачивши можливість позбавлення права власності за порушення вимог щодо охорони земель в аграрному виробництві.

ДО ПРОБЛЕМ ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕФОРМУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Наприкінці 2013 року Кабінетом Міністрів України схвалено Стратегію розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. Стратегія спрямована на формування ефективного, соціально спрямованого аграрного сектору економіки та має забезпечити провідні позиції у світі на основі його багатокладності та пріоритетності підтримки господарств, власники яких проживають у сільській місцевості, поєднують право на землю із працею на ній.

Принципами розвитку аграрного сектору у сфері організації аграрного виробництва Стратегія визначає розвиток різних форм господарювання за умови пріоритетності формування господарств, що мають велику соціально-економічну роль для сільських громад. Зауважимо, що до таких господарств, відносять особисті селянські господарства, що використовують переважно власну працю, ведуть товарне виробництво, орієнтовані на збільшення загального доходу, тож більше мотивовані до виробництва працемісткої сільськогосподарської продукції та суб'єкти господарювання, власники яких проживають у громаді, у тому числі фермерські господарства, які зареєстровані за місцем провадження господарської діяльності і використовують власну працю та найману працю переважно односельчан.

Разом такими голосними постулатами визначені цікаві цільові орієнтири реалізації Стратегії, а саме збільшення до 2020 року порівняно з 2012 роком обсягу валової сільськогосподарської продукції у 1,3 разів та забезпечення продовольчої безпеки шляхом пропонування основних видів вітчизняної сільськогосподарської продукції на рівні не менш як 80 відсотків попиту внутрішнього ринку. Виконати такі амбітні цілі та врятувати кризову українську економіку, господарства, що мають велику соціально-економічну роль для сільських громад, не спроможні. Видається зрозумілим, що великі надії покладено урядом на великі аграрні компанії. Постає питання їх готовності до участі саме у ефективному аграрному реформуванні.

Стратегія вказує на проблеми розвитку аграрного сектору економіки, серед яких виділяє незавершеність земельної реформи.

Однією з найбільш важливих реформ, яку необхідно провести, є реформа земельних відносин. На наше переконання, реформа відносин в аграрному секторі має відбуватись одночасно із земельно-правовим реформуванням. Одним з пріоритетних напрямків у цій сфері є запровадження вільного ринку землі. Так, сьогодні вільний ринок земель має своїх прихильників та опонентів. Більшість українських правників та економістів відстоюють запровадження вільного ринку земель, аргументуючи це цілями захисту прав власників паїв, необхідності відновлення аграрного виробництва через формування відповідального власника на селі, відсутністю мотивації до ефективного використання «чужих» земельних ресурсів тощо. Однак, за останні роки спостерігається значне зростання інвестицій в аграрну сферу, а також велика зацікавленість українського бізнесу, в основному великих агрохолдингів, до інвестування в аграрний сектор за відсутності вільного ринку землі.

Статистичні виробники сільськогосподарської продукції, її сировини, вже використовують на різних правових титулах від двох до двадцяти тисяч гектарів земель. Можна припустити, що для них є актуальним купівля сільськогосподарських земель, і вони ще сильніше бажатимуть інвестуватимуть кошти у виробництво. Дійсно, право власності на ці землі може забезпечити їх від неконтрольованого перерозподілу ресурсу власності у різних тіньових схемах, тому саме цим вільний земельний ринок може бути привабливим. З іншого боку, аналітики говорять про те, що великі агрохолдинги вже зараз обробляють тисячі гектарів земель, і викуповувати їх в більшості випадків не має сенсу, адже додаткова скупка земель окрім значних фінансових та організаційних зусиль, відволікатиме кошти від необхідних поточних інвестицій. Не на користь зацікавленості в офіційному володінні цим землями говорять високі показники корупції.

Одними з тих, хто дійсно має необхідність та бажання інвестувати власні кошти в купівлю сільськогосподарських земель є фермерські господарства, у яких в обробітку знаходяться від декількох десятків до двох тисяч гектарів сільськогосподарських угідь. Та в більшості випадків у них немає коштів для таких трансакцій, до того ж можна очікувати на чисельні правові ризики після придбання земельних угідь.

Прогнозування економічних ризиків та результатів економіко-правових перетворень має стати одним з принципів будь-яких новацій.

Чітке визначення мети, цілей, очікувань, прорахованих витрат та небезпек вимагає виваженої послідовності та алгоритмів здійснення на кожному етапі господарського реформування. Лише прорахування та проектування всіх економічних та правових результатів здані вказати на потенційно вірній інструментарій для реалізації аграрної та земельної реформ. Також необхідно піддати ретельному економічному аналізу один з нав'язаних міфів щодо можливості отримання аграріями більше кредитів від запровадження вільного ринку земель. Необхідно ретельно дослідити, чи з'являться так очікувані ефективні землевласники та який зиск отримають дрібні землевласники-агровиробники, держава, українська економіка та українська спільнота від зняття земельного мораторію. Український народ має право знати, які небезпеки несуть в собі пропоновані реформи.

*Невмерзицька М.А.,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри аграрного, земельного та
екологічного права ім. академіка В.З. Янчука*

УГОДИ СОТ У СИСТЕМІ ВЕТЕРИНАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У системі ветеринарного законодавства важливе місце посідають угоди Світової організації торгівлі (далі – СОТ). СОТ – провідна міжнародна економічна організація, функціями якої є встановлення правил міжнародної системи торгівлі, на основі пакета Угод Уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів (1986–1994 рр.) – правового базиса сучасної міжнародної торгівлі. Вступ України до СОТ (Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі від 5 лютого 2008 р. ратифіковано Законом України «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі» від 10 квітня 2008 р. № 250-VI) зобов'язує дотримуватись основних принципів міжнародних угод.

У результаті Уругвайського раунду 15 квітня 1994 р. була укладена *Угода про сільське господарство* [3], що містить програму поступових реформ міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією і сто-

сується насамперед прикордонних заходів з контролю над імпортом та субсидування сільськогосподарського виробництва. Юридично Угода складається з преамбули, восьми частин, п'яти додатків і містить 21 статтю. Додатки є важливою частиною Угоди, оскільки в них детально викладені важливі правила Угоди. Фахівці вважають, що Угода про сільське господарство є однією з найбільш складних угод СОТ внаслідок наявності різноманітних понять і правил, які при застосуванні на практиці є неоднозначними й викликаючими дискусії між країнами-членами [1, с. 112].

Основний текст Угоди та додатки до неї визначають рамкові правила, а конкретні зобов'язання країн-членів містяться в індивідуальних Розкладах, які оформляються окремими томами. Змістовно Угода про сільське господарство віддзеркалює фактично блоки зобов'язань країн-членів. Так, у преамбулі до Угоди визначені основні чотири галузі конкретних зобов'язань країн-членів: доступ до ринку; внутрішня підтримка вітчизняного виробника; експортна конкуренція; санітарні та фітосанітарні питання.

Правовим аспектам регулювання сфери санітарних і фітосанітарних правил присвячена ст. 14 Угоди, на виконання якої 15 квітня 1994 р. було підписано *Угоду про застосування санітарних та фітосанітарних заходів* [2]. Угодою визначено принципи й правила, які країни-члени мають застосовувати для регулювання імпорту сільськогосподарської продукції. Згідно із Угодою країни-члени повинні: розробляти свої стандарти на основі міжнародних стандартів, настанов і рекомендацій; брати активну участь у діяльності міжнародних організацій, з метою гармонізації санітарних і фітосанітарних правил на глобальному рівні; надавати можливість зацікавленим особам зарубіжних країн коментувати проекти стандартів, якщо вони не базуються на міжнародних стандартах; сприймати санітарні та фітосанітарні заходи з боку країн експорту як еквівалентні, якщо вони забезпечують такий самий рівень захисту у цій сфері.

Відповідно до Угоди санітарні та фітосанітарні заходи – це будь-які заходи, що проводяться для захисту життя або здоров'я тварин чи рослин на території члена СОТ від ризиків, що виникають: у результаті проникнення, укорінення чи поширення шкідників, хвороб, організмів, які є носіями хвороб, а також хвороботворних організмів; від добавок, забруднюючих речовин, токсинів або хвороботворних організмів, які

містяться у продуктах харчування, напоях чи кормах; у результаті хвороб, які переносяться тваринами, рослинами або продукцією, що виробляється з них або у результаті проникнення, укорінення чи поширення шкідників, а також для для уникнення чи обмеження іншої шкоди на території члена СОТ, що завдається у результаті проникнення, укорінення або поширення шкідників.

Згідно із п. 1 ст. 2 Угоди кожна країна-член СОТ має право вживати санітарні та фітосанітарні заходи, необхідні для захисту життя чи здоров'я людини, тварин чи рослин, якщо такі заходи не суперечать положенням даної Угоди.

До ветеринарного законодавства України (насамперед, до Законів України «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 р., «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 р. тощо) було внесено ряд змін у сфері застосування санітарних та фітосанітарних заходів, що передбачають гармонізацію законодавства України до європейських і міжнародних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Осташко Т.О. Сільське господарство в умовах СОТ і ЄС / Т.О. Осташко. – К.: Інститут сільського розвитку, 2005. – 281 с.
2. Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів: Міжнародний документ від 15 квітня 1994 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 2989.
3. Угода про сільське господарство: Міжнародний документ від 15 квітня 1994 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 2989.

Одарюк М.П.,

*здобувач кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРОЦЕДУРНІ ПИТАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДЕРЖАВНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗЕМЛЕВПОРЯДНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

В умовах реалізації земельної реформи важливого значення набуває державна експертиза землевпорядної документації. Відносини, що формуються у процесі її проведення, врегульовані спеціальним Законом України від 17 червня 2004 р. «Про державну експертизу землевпоряд-

ної документації». Цей закон визначає правові, організаційні і фінансові основи здійснення такої експертизи та порядок її проведення. Серед приписів, які увійшли до складу названого закону, виокремлюються матеріальні та процесуальні норми. Останні визначають порядок проведення державної експертизи землепорядної документації.

Державна експертиза землепорядної документації визначається в законі як діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка об'єктів експертизи на предмет їх відповідності вимогам законодавства, встановленим стандартам, нормам і правилам, а також підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо об'єктів експертизи.

До об'єктів державної експертизи закон відносить документацію із землеустрою та документацію з оцінки земель, види яких визначені законом, а також матеріали і документація державного земельного кадастру.

Вона проводиться шляхом розгляду документації та матеріалів, а за необхідності – шляхом проведення обстежень у природі (на місцевості). При проведенні державної експертизи досліджуються, перевіряються, аналізуються та оцінюються: (а) питання дотримання вимог законодавства та встановлених стандартів, норм і правил при прийнятті проектних рішень; (б) відповідність передбачених документацією і матеріалами заходів завданням на проектування, вимогам раціонального використання та охорони земель, а також дотриманню законних прав та інтересів власників земельних ділянок та землекористувачів, держави і суспільства; (в) еколого-економічна ефективність проектних рішень щодо запобігання їх негативного впливу на стан земельних ресурсів, суміжні земельні ділянки, ландшафт.

Законом «Про державну експертизу землепорядної документації» (ст. 33) встановлено, що її проведення передбачає експертне дослідження, перевірку, аналіз і оцінку об'єкта державної експертизи та підготовку обґрунтованого та об'єктивного експертного висновку. Для проведення державної експертизи замовником подаються оригінали відповідної документації та матеріалів. Процедура проведення державної експертизи включає:

- перевірку наявності та повноти необхідних документів і матеріалів щодо об'єктів державної експертизи та їх реєстрацію (підготовка стадія);

- аналітичне опрацювання документів чи матеріалів щодо об'єктів державної експертизи, а в разі необхідності – проведення обстежень у природі (на місцевості) та проведення на їх основі аналізу їх відповідності вимогам законодавства, встановленим стандартам, нормам і правилам (основна стадія);

- узагальнення окремих експертних досліджень, одержаної інформації, підготовку висновку державної експертизи та видачу його замовникам об'єктів державної експертизи (заклучна стадія).

Як бачимо, на підготовчій стадії здійснюється забезпечення виконавцями державної експертизи (експертами) перевірка наявності та повноти представлених замовниками необхідних документів і матеріалів щодо об'єктів державної експертизи. Перевірені документи і матеріали реєструються і в подальшому виступають основою для опрацювання. Значення підготовчої стадії полягає в тому, що вона має забезпечувати повноту та достатність необхідних документів і матеріалів щодо об'єктів державної експертизи.

Метою основної стадії процедури проведення державної експертизи виступає аналітичне опрацювання експертами зареєстрованих документів та матеріалів щодо об'єктів державної експертизи. В разі необхідності (які визначають експерти) проводиться обстеження в природі (на місцевості). За результатами аналітичного опрацювання документів чи матеріалів щодо об'єктів експертизи аналізується їх відповідність вимогам законодавства, встановленим стандартам, нормам і правилам.

Заклучна стадія включає: а) узагальнення окремих експертних досліджень і одержаної інформації; б) підготовку висновку державної експертизи; в) видачу висновку замовникам об'єктів державної експертизи. Головним елементом державної експертизи на цій стадії виступає висновок державної експертизи.

До висновків державної експертизи законом висуваються певні вимоги. Вони зокрема повинні містити оцінку допустимості та можливості прийняття рішення щодо об'єкта державної експертизи і врахувати соціально-економічні наслідки.

За умови, що об'єкт державної експертизи підготовлений згідно з вимогами чинного законодавства, встановленими стандартами, нормами і правилами, він позитивно оцінюється та погоджується.

Позитивні висновки державної експертизи щодо об'єктів обов'язкової державної експертизи закон визначає підставою, по-перше, для

прийняття відповідного рішення органами виконавчої влади чи органами місцевого самоврядування, по-друге, викриття фінансування робіт з реалізації заходів, передбачених відповідною документацією.

Реалізація ж заходів, передбачених відповідною документацією щодо об'єктів обов'язкової державної експертизи, без позитивних висновків державної експертизи законом заборонена.

Висновки державної експертизи після їх затвердження спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері державної експертизи є обов'язковими для прийняття до розгляду замовником і врахування при прийнятті відповідного рішення щодо об'єктів державної експертизи.

*Осадько А.С.,
аспірант кафедри земельного та аграрного права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВОРУ ЛІЗИНГУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ

Перспективною правовою формою матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств аграрного сектору України є договір лізингу.

Вперше питання стосовно лізингу сільськогосподарської техніки офіційно були порушені в розпорядженні Президента України від 22 травня 1995 р. «Про заходи щодо розв'язання кризи платежів і підтримки вітчизняних виробників» [1]. Ним доручалося низці міністерств підготувати проект відповідного указу про лізинг сільськогосподарської техніки. Однак, незважаючи на підготовку даного проекту указу Міністерством економіки України, він так і не був введений у дію. Все це вплинуло на неналежне використання лізингу в сільському господарстві України на протязі двох років.

Саме ж визначення терміну «лізинг», міститься у ст.1 Закону України від 16 грудня 1997 р. «Про лізинг» в редакції від 16. 01. 2004 «Про фінансовий лізинг» фінансовий лізинг – це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу. За договором

фінансового лізингу (далі - договір лізингу) лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі) [2].

Розвиток лізингових відносин зумовив наявність різних точок зору відносно правової природи договору лізингу, що у свою чергу є суперечними. Залишається недостатньо вирішеними низка теоретичних проблем, існують прогалини і у правовому регулюванні лізингових відносин у сільському господарстві.

Проаналізувавши окремі наукові підходи вчених, що досліджували правову природу лізингу, можна виділити різні точки зору відносно поняття лізингу і договору лізингу. Так, деякі українські вчені вказують на те, що лізинг і договір лізингу є різними поняттями. Науковці доводять, що лізингові правовідносини є досить складними й багатоаспектними, адже, у них поєднуються відносини майнового найму, купівлі-продажу, оренди, а також інші відносини. Так, А.М. Статівка зазначає, що договір лізингу є різновидом підприємницької діяльності, що проявляється в різних аспектах і носить змішаний характер договору. В.М. Єрмоленко вважає, що лізинг це вид цивільно-правових відносин; І.А. Селіванова вказує, що лізинг – це форма державно-приватного партнерства.

Найбільш складним залишається питання визначення правової природи договору лізингу, а це можливо лише при виявленні ознак та елементів цього договору, які відрізняли б його від інших договорів цієї системи, враховуючи специфіку аграрного виробництва. А саме: предметом договору лізингу є виключно сільськогосподарська техніка; використання даного предмета з метою здійснення сільськогосподарської діяльності, що носить сезонний характер; спеціальні суб'єкти – аграрні товаровиробники.

Вищенаведене свідчить, що договір лізингу відіграє важливу роль, в аграрному виробництві, тому існує високий попит на заміну основних фондів, а отже і потреба у фінансуванні. А тому необхідно вжити заходів по його розвитку й більш широкого впровадження в аграрному секторі, для цього слід передбачити комплекс заходів по створенню правової бази функціонування лізингової діяльності – організаційних, технічних, фінансових та ін.

Список використаних джерел:

1. Про заходи щодо розв'язання кризи платежів і підтримки вітчизняних виробників: Розпорядж. Президента України від 22. 05. 1995 р., № 88/95-рп // Урядовий кур'єр. - 1995. - 30 травня. (№ 79). - С. 7.

2. Про фінансовий лізинг: [Текст]: Закон України від 16.01.2004р. № 1381-15 // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. - №15. – ст. 231.

Панченко В.В.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
к. ю. н., асистент кафедри земельного та аграрного права*

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Пріоритетність розвитку аграрної сфери, включаючи і соціальний розвиток села, в національній економіці зумовлюється незамінністю сільськогосподарської продукції в життєдіяльності суспільства та особливою потребою збереження селянства як господаря землі, носія української ідентичності, культури і духовності нації.

Зважаючи на це, сутність аграрної політики, що є невід'ємною частиною державної політики країни, полягає в розробці її владними структурами і практичному здійсненні великої сукупності правових, організаційних, економічних, наукових, соціальних, кадрових та інших заходів з метою забезпечення такого розвитку аграрної сфери економіки, який би повністю відповідав продовольчим потребам країни [1; 9].

Так, Законом України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18 жовтня 2005 р., № 2982-IV [2] передбачено основні напрями щодо підвищення ефективності діяльності суб'єктів аграрного сектору при формуванні сприятливого економічного середовища, а саме: вдосконалення державних програм підготовки та перепідготовки кадрів; поліпшення наукового забезпечення розвитку аграрного сектору; сприяння впровадженню ресурсозберігальних, безпечних та екологічно чистих технологій виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства; розвиток системи державної підтримки сільськогосподарського виробництва; удосконалення подат-

кової політики, розвиток фінансово-кредитних механізмів, системи фінансового лізингу сільськогосподарських товаровиробників; підтримка розвитку інфраструктури матеріально-технічного забезпечення.

Однак, сільське господарство на сьогодні перебуває у кризовому стані, а сільськогосподарські товаровиробники не здатні виробляти конкурентоспроможну продукцію в порівнянні з іншими економічно розвинутими країнами. Низька рентабельність значною мірою залежить як від природних умов, сезонного характеру виробництва, так і недосконалої фінансово-кредитної системи, нестачі фінансових та матеріальних ресурсів, що призводить до втрати висококваліфікованих працівників, неналежного рівня технічного обладнання та механізації виробництва в цілому, величезного навантаження на наявне в цій галузі сільськогосподарське обладнання і техніку, занепаду соціальної інфраструктури тощо. Для ефективного ведення сільського господарства є потреба в оновленні та удосконаленні основних засобів технічно-технологічного забезпечення виробництва, впровадженні наукових розробок, що потребує інвестиційних вкладень в сільське господарство, з метою прискорення його розвитку та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України в цілому.

Отже, можна стверджувати, що головною метою державної інноваційно-інвестиційної політики як важливої складової аграрної політики в Україні є створення організаційно-правових, соціально-економічних умов для ефективного відтворення, удосконалення, розвитку і використання науково-технічного потенціалу країни з метою не тільки поліпшення структури і якості виробництва, а й покращення соціальної сфери.

Так, Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 року, № 1158 [3], зважаючи на важливість інноваційно-інвестиційних заходів у забезпеченні ефективного розвитку аграрного сектору економіки України, посилення конкурентної боротьби на ринку сільськогосподарської продукції та інтеграції України у міжнародний економічний простір, передбачено формування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку сільського господарства.

Зважаючи на викладене, можна зробити висновок, що в процесі інтеграції України у світову економічну систему розвиток аграрного сектору економіки в умовах конкуренції можливий шляхом продуктивного реформування цієї галузі, впровадження ефективної економі-

ко-правової стратегії держави, які сприяли б запровадженню досягнень науки і техніки в аграрний сектор, а саме, забезпечення правового дієвого механізму інноваційно-інвестиційної діяльності цієї галузі з метою підвищення її продуктивності, конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості в цілому.

Список використаних джерел:

1. Саблук П. Т. Аграрна політика: Суть, особливості формування та здійснення // Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення / за ред. П.Т. Саблука та В.В. Юрчишина.-К.:Інститут АЕ УААН, 1996.-С.9.

2. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18 жовтня 2005 р., № 2982-IV. [Електронний ресурс] / <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>.

3. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р., № 1158 // [Електронний ресурс] /<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF/page1>.

Печений О.П.,

*доцент кафедри цивільного права № 1,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Лещенко Л.В.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
здобувач кафедри цивільного права № 1*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СПАДКУВАННЯ ПРАВ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ

Відповідно до ст. 1218 ЦК до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини. З наведеної норми випливає, що до складу спадщини входять і права на земельні ділянки. Про спадкування прав йдеться і в ст. 1225 ЦК, яка має назву «Спадкування права на земельну ділянку». Дана норма досить часто застосовується в нотаріальній і судовій практиці. При цьому привертає увагу що зміст статті значно вужчий її назви, якщо

у назві йдеться про спадкування прав на земельну ділянку, то у тексті згадуються лише спадкування права власності. Тобто, як бути у контексті ст. 1225 ЦК зі спадкуванням інших прав на землю. Видається, що суперечності конструкції ст. 1225 ЦК не виключають спадкування інших, зокрема речових прав на землю. Така позиція не тільки впливає із загальної норми — ст. 1218 ЦК, але й підтверджується низкою спеціальних норм, які передбачають включення до складу спадщини речових прав на землю. Зокрема, до складу спадщини можуть входити речові права на землю (сервітут, емфітевзис та суперфіцій), про що міститься відповідне застереження у ч. 2 ст. 407, ч.1 ст.413 ЦК, ст. 102, 102¹ ЗК України. Втім аналіз норм чинного земельного законодавства свідчить, що складу спадщини включаються не тільки речові, а й зобов'язальні права на землю. Так, відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону України «Про оренду землі» право на оренду земельної ділянки переходить після смерті фізичної особи-орендаря, якщо інше не передбачено договором оренди, до спадкоємців. Щоправда, виходячи з буквального змісту, законодавець веде мову про перехід права на оренду до спадкоємців, а не до включення цього права до складу спадщини. Однак думається, що юридичний ефект та мета таких конструкцій є ідентичними.

Права на землю переходять у порядку спадкування незалежно від цільового призначення землі, із збереженням останнього і для спадкоємців, а також незалежно від того, хто залишається спадкоємцями. Хоча земельне законодавство обмежує спадкові права спадкоємців, які не є громадянами України. При набутті права власності на землю певного цільового призначення в порядку спадкування у них виникає обов'язок розпорядитися нею протягом встановленого строку. На нашу думку такі обмеження, а точніше додаткові обтяження прав цих категорій спадкоємців у даний час є невиправданими. Виходячи із засад рівності правоздатності усіх фізичних осіб (ч. 1 ст. 26 ЦК), від згаданих обмежень законодавцю слід найближчим часом відмовитись.

Привертає увагу юридично-технічна недосконалість відповідних норм земельного законодавства, їх неузгодженість із поняттєвим апаратом спадкового права.

Іноземці та особи без громадянства можуть набувати права власності на земельні ділянки відповідно у разі прийняття спадщини. Відповідно до ч. 4 ст. 81 ЗК (із змінами, внесеними згідно із Законом України № 5462-VI від 16.10.2012 року) землі сільськогосподарського

призначення, прийняті у спадщину іноземцями, а також особами без громадянства, протягом року підлягають відчуженню. При цьому загальновідомо, що прийняття спадщини не призводить до виникнення права власності на конкретні об'єкти, тим більше на нерухоме майно. Відповідно до ч. 5 ст. 1268 ЦК спадщина належить спадкоємцеві з часу її відкриття, незалежно від часу її прийняття. Моментом же виникнення права власності на землю є державна реєстрація цього права, що справедливе і для виникнення права власності в порядку спадкування. Тому зв'язок моменту виникнення права власності на землю з юридичним фактом прийняття спадщини не можна визнати обґрунтованим. Звідси виникає питання, з якого моменту повинен обчислюватись передбачений ч. 4 ст. 81 ЗК річний строк. Слід застерегти, що особа, яка прийняла спадщину, в принципі не може розпорядитись земельною ділянкою до моменту державної реєстрації права. Тому на нашу думку початок перебігу річного строку слід пов'язувати саме з моментом виникнення права власності на землю, а не з моментом прийняття спадщини.

Покальчук М.Ю.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
к. ю. н., асистент кафедри земельного та аграрного права*

АГРОТОРГОВІ ДОМИ ЯК СУБ'ЄКТИ АГРАРНОГО РИНКУ

В умовах становлення ринкової економіки в Україні значного поширення набувають нові організаційно-правові форми аграрного виробництва. До однієї з таких форм відносять агроторгові домівки.

Діюче законодавство не містить визначення агроторгового дому, проте, виходячи з завдань та мети їх створення науковці надають своє бачення сутності цих інституцій аграрного ринку. Так, приміром, В.М. Єрмоленко наголошує на тому, що агроторгові домівки порівняно із аграрними біржами є допоміжною, більш ефективною формою надання невеликим сільськогосподарським підприємствам послуг із реалізації сільськогосподарської продукції, оскільки на біржах торгівля здійснюється переважно великими партіями сільськогосподарської продукції [1, с 408].

Правовою основою виникнення агроторгових домів був свого часу (вже втратив чинність) наказ Міністерства сільського господарства

і продовольства України та Української академії аграрних наук від 18 березня 1996 р., № 85/17 [2] яким було затверджено Типове положення про міжрегіональний та районний агроторговий дім. На підставі вказаного нормативно-правового акту було створено значну кількість агроторгових домів в організаційно-правовій формі акціонерних товариств.

На сьогодні в Україні діють агроторгові дома у вигляді сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Правовими підставами їх створення є постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на 2003-2004 роки» від 12 грудня 2002 р., № 1858 [3], наказ Міністерства аграрної політики України «Про затвердження примірних статутів сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу» від 26 червня 2003 р., №191 [4] (вже втратив чинність), яким було затверджено Примірний статут сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу – агроторгового дому, наказ Міністерства аграрної політики України «Про підвищення ефективності функціонування агроторгових домів» від 20 квітня 2005 р., № 163 [5] та ін.

Тож, як бачимо, основне призначення агроторгових домів – доведення сільськогосподарської продукції до реалізаційного стану, забезпечення зростання продажів за свій рахунок або від імені виробників та споживачів. Проте, відсутність сучасної нормативної бази, що регулює діяльність агроторгових домів в Україні негативно позначається на їх кількості. Так, їх чисельність значно скоротилася з 353 у 2001 році до 247 у 2010 році. І ця негативна тенденція зберігається і надалі.

Зважаючи на сучасний стан розвитку законодавства, що визначає правове становище агроторгових домів, можна стверджувати про певні проблеми у цьому секторі аграрного ринку. Іноземний досвід показує, що агроторгові дома у багатьох розвинених країнах світу посіли важливе місце в торгівельній інфраструктурі. Наприклад, в Японії до 45% експорту та 77% імпорту сільськогосподарської продукції здійснюється через агроторгові дома. В Україні ж діяльність агроторгових домів тісно пов'язана з діяльністю аграрних бірж. Саме тому, з метою забезпечення ефективної роботи агроторгових домів, слід впорядкувати існуючу правову базу їх діяльності та надати їй чіткої та логічної структури. Зважаючи на це, на нашу думку, сьогодні існує нагальна потреба у прийнятті єдиного нормативного акту, що визначатиме правове становище агроторгових домів на аграрному ринку.

Список використаних джерел:

1. Аграрне право України: підруч. / В. М. Єрмоленко, О. В. Гафурова, М. В. Гребенюк [та ін.]; за заг. ред. В. М. Єрмоленка. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 608 с.
2. Про затвердження Типового положення про міжрегіональний та районний агроторговий дім: наказ Міністерства сільського господарства і продовольства України та Української академії аграрних наук від 18 березня 1996 р., № 85/17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0185-96>
3. Про затвердження Програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на 2003-2004 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2002 р., № 1858 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1858-2002-%D0%BF>
4. Про затвердження примірних статутів сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу: наказ Міністерства аграрної політики України 26 червня 2003 р., №191 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1021.303.0>
5. Про підвищення ефективності функціонування агроторгових домів: наказ Міністерства аграрної політики України від 20 квітня 2005 р., № 163 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/document/fpart48/idx48434.htm>

Поліщук В.А.,

*аспірант кафедри земельного та
аграрного права КНУ імені Тараса Шевченка*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В ПРОМИСЛОВОМУ САДІВНИЦТВІ

Наслідком проведення земельної реформи та реформування аграрного сектора України в цілому є поява багатоманітних організаційно-правових форм господарювання із різними формами власності та підпорядкування.

В науці аграрного права, дослідженням організаційно-правових форм господарювання в сфері агропромислового комплексу займались

такі вчені, як: Ю.О. Вовк, В.В. Носік, О.О. Погрібний, В.І. Семчик, Н.І. Титова, В.Ю. Уркевич, В.І. Федорович, В.З. Янчук, В.М. Єрмоленко та інші. Однак дослідження організаційно-правових форм господарювання в сфері промислового садівництва не проводились.

В законодавстві України під поняттям, організаційно-правова форма господарювання, розуміється, як форма здійснювання господарської (зокрема підприємницької) діяльності з відповідною правовою основою, яка визначає характер відносин між засновниками (учасниками), режим майнової відповідальності по зобов'язаннях підприємства (організації), порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління, розподілу одержаних прибутків, можливі джерела фінансування діяльності тощо [2].

Залежно від форм власності Господарським кодексом України передбачено функціонування підприємств таких видів: приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи); підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності); комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади; державне підприємство, що діє на основі державної власності; підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності) [1].

Із назначеного вище вбачається диспозиція щодо вибору суб'єктами господарювання у промисловому садівництві різних організаційно-правових форм господарювання. На сьогоднішній день, найпоширенішими організаційно-правовими формами господарювання у промисловому садівництві є наступні форми: товариство з обмеженою відповідальністю, приватні підприємства, акціонерні товариства, фермерські господарства.

Зокрема Фермерські господарства можна вважати винятково аграрною організаційно-правовою формою господарювання. Порядок створення та діяльності фермерських господарств врегульований спеціальним нормативно-правовим актом аграрного права – Законом України «Про фермерські господарства». Відповідно до ст. 1 цього Закону, фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних

ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, згідно із законом. Зазначимо, що відповідно до Господарського кодексу України фермерське господарство визначається як різновид приватного підприємства. Однак, фермерське господарство відрізняється від приватного підприємства обов'язковим родинно-сімейним складом учасників, тому зазвичай є корпоративним, а не унітарним підприємством[4].

Основу промислового садівництва країни складають спеціалізовані садівницькі підприємства, реформовані в господарські товариства.

Господарські товариства приватної форми власності найбільш пристосовані до ринкових умов, інтеграційних процесів та створення спільних підприємств з іноземними інвесторами.

У садівництві розвиватимуться різні організаційно-правові форми господарювання з товарного виробництва плодів і ягід. Зокрема, в останні роки в галузі формуються фермерські господарства. Основною спрямованістю такого поступу має бути поглиблення спеціалізації виробництва, розвиток ефективних форм агропромислової інтеграції, виробничої кооперації, формування належної виробничої і ринкової інфраструктури. Таким чином, на перспективу передбачається, що у державній формі власності залишиться 1-2% площ плодових і ягідних насаджень. Основними виробниками плодів і ягід будуть фермерські господарства і приватні підприємства з площею насаджень 15-20 га. Також, в галузі будуть функціонувати великі спеціалізовані підприємства з площами насаджень 500-600 га, створені в основному за рахунок залучення значних інвестицій [3].

Отже, в результаті здійснення земельної реформи та реформування аграрного сектора в цілому та із переходом України до ринкової економіки, можна зробити висновки, що в промисловому садівництві та в агропромисловому секторі стрімко розвиваються і будуть розвиватись товариства із організаційно-правовими формами господарювання, які притаманні суб'єктам приватного права.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України. Від 16 січня 2003 р. № 436-IV. З подальшими змінами // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. - Ст. 144.

2. Класифікатор організаційно-правових форм господарювання затверджений Наказом Державного комітету України з питань тех-

нічного регулювання та споживчої політики № 97 від 28 травня 2004 року // «Юридичний вісник України», 2004, 11, 20, N 47.

3. Програма розвитку садівництва України на період до 2025 року. Наказ Міністерства аграрної політики України від 21.07.2008 р. № 444/74 Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/page/?7528>.

4. Цюцик О.В. Організаційно-правові форми сільськогосподарських товаровиробників // Форум права. – 2010. - № 2. С. 564 – 572 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10covfct.pdf>.

*Разметаєв С.В.,
к.ю.н., доцент кафедри екологічного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ СЕЛЯНСЬКИХ ТА ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ НА ЛІСИ

Правові аспекти права приватної власності на ліси в сучасних умовах є одним з найактуальніших і суперечливих питань, якому приділяється увага в юридичній літературі [1]. Цим питанням присвячено чимало праць вітчизняних вчених, зокрема, А. П. Гетьмана, В. І. Андрейцева, П. Ф. Кулинич, В. В. Носика, А.К. Соколової, Ю.С. Шемшученко та ін. Однак, варто визнати, що переважна більшість наукових робіт пов'язана з реалізацією права приватної власності на землю, в той же час правові засади права приватної власності на ліси залишаються маловивченими. Існує ціла низка актуальних проблем у цій сфері, яка потребує детального дослідження. Це пов'язано з тим, що, по-перше, Конституція України проголосила ліси об'єктом права власності українського народу. Це, на думку багатьох вчених, фактично унеможливило існування права приватної власності на ліси [2, с.27; 3, с. 382]. По-друге, до прийняття чинної редакції Лісового кодексу України право приватної власності на ліси закріплювалось у Земельному кодексі України, але не було передбачено у Лісовому кодексі України. Тому існувала колізія правових норм земельного та

лісового законодавства, яку за загальними правилами потрібно було вирішувати на користь лісового законодавства, де право приватної власності не було передбачено.

Лісовий кодекс України в редакції від 08.02.2006 року залучив норми Земельного кодексу України щодо права приватної власності на ліси. Згідно зі ст. 12 Лісового кодексу України об'єктом права приватної власності на ліси є замкнені лісові ділянки, які входять до складу угідь селянських, фермерських та інших господарств. Стаття 13 Лісового кодексу України визначає, що право власності на ліси виникає одночасно з правом приватної власності на земельну ділянку, а документом, який посвідчує право приватної власності на ліси, є державний акт на право приватної власності на земельну ділянку, виданий на відповідну земельну ділянку або інші документи, що посвідчують право власності на земельну ділянку.

Таким чином, можна зробити висновок: застосування норм лісового законодавства про право власності на ліси неможливо без врахування відповідних норм земельного законодавства [4]. Приватна власність на ліси поширюється на замкненні земельні лісові ділянки, що входять до складу угідь селянських або фермерських господарств (яким згідно зі ст. 19 Земельного кодексу України надаються у власність землі сільськогосподарського призначення). Виходячи з цих положень, суб'єктом права приватної власності на ліси виступають громадяни України, які створили фермерські або особисті селянські господарства. Вказаним громадянам для ведення фермерського або селянського господарства надаються землі саме сільськогосподарського призначення. В той же час землі лісогосподарського призначення при приватизації державних або комунальних підприємств не надаються у приватну власність громадянам, а переходять або у державну або у комунальну власність.

Таким чином, можна говорити про колізію правових норм у Земельному кодексі і Лісовому кодексі України. З одного боку, для ведення селянського або фермерського господарства надаються тільки землі сільськогосподарського призначення, з іншого боку, у складі сільськогосподарських угідь цих господарств можуть бути на праві приватної власності землі лісогосподарського призначення.

Лісовий кодекс в останній редакції у ст. 4 до складу лісового фонду України включив захисні насадження лінійного типу пло-

щею не менше 0,1 га. Тобто, фактично це автоматично відносить полезахисні лісові насадження та інші захисні насадження до лісу. Відповідно землі, на яких вони розташовані, відносяться до земель лісогосподарського, а не сільськогосподарського призначення. Але ст. 22 Земельного кодексу України визначає, що у складі земель сільськогосподарського призначення можуть знаходитись несільськогосподарські угіддя, зайняті полезахисними лісовими смугами та іншими захисними насадженнями.

Згідно ст. 56 Земельного кодексу України у приватну власність громадян можуть надаватися землі лісогосподарського призначення за рахунок деградованих і малопродуктивних угідь для заліснення і створення лісів, які будуть належати на праві приватної власності відповідним суб'єктам для ведення лісового господарства. Таким чином, використання лісів, створення лісів та інша лісогосподарська діяльність не є властивою для діяльності пов'язаної з веденням сільського або фермерського господарства, а саме вирощуванням сільськогосподарської продукції.

Список використаних джерел:

1. Збірник матеріалів круглого столу (24 травня 2013 року) / за ред. Шульги М.В., Саннікова Д.В. – 2013. – Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національна академія правових наук України. – С. 137-138.
2. Кулинич П.Ф. Земля и Конституция. Про деякі положення Основного Закону України щодо землі та дискусії навколо них / П.Ф. Кулинич//Вісник «Фермер України». – 2001. - №11(32). – С.26-28.
3. Каракаш І.І.Актуальні питання реформування конституційного права власності на природні об'єкти та їх ресурси/І.І.Каракаш// Реформування правової системи України: проблеми та перспективи розвитку в контексті європейських інтеграційних процесів: міжнародна науково-практична конференція (н.Київ, 28-29 квітня 2004 р.). Збірник наукових праць. В 2 ч./ Ред.кол.:С.А.Єрохін, В.Ф.Погорілко, Я.М.Шевченко та ін.-Київ:Національна академія управління, 2004. – ч.2. – С. 380-384.
4. Балюк Г.І. Науково-практичний коментар Лісового кодексу України / Г.І.Балюк, А.П.Гетьман, Т.Г.Ковальчук [та ін.]; за ред.. Г.І.Балюк. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – С. 35-38.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬ ЗАПАСУ

Останнім часом в умовах проведення земельної реформи актуалізувалося питання щодо правового режиму земель запасу. У встановленому ЗК України 2001 року переліку категорій земель відсутня така категорія, як землі запасу. Як відомо, ЗК України 1990 року відносив до земель запасу землі, які не були передані в колективну чи приватну власність або не були надані у постійне користування. Безперечно, ці землі можуть обґрунтовано існувати і за дії ЗК України 2001 року. Однак, на відміну від попереднього земельного закону, права користування на них продовжують перебувати у складі тієї категорії земель, до якої вони належали.

Згідно з положенням частини 2 ст. 19 ЗК України, землі будь – якої категорії, які не надані у власність або користування громадян або юридичних осіб, можуть перебувати в запасі.

З аналізу даного положення можна зробити висновок, що до земель запасу відносяться виключно земельні ділянки, які перебувають у власності публічно – правових утворень і не надані у встановленому законом порядку громадянам чи юридичним особам.

Перебуваючи тимчасово виключеними з цивільного обігу, землі запасу не можуть вважатися безхазяйними. Їх власником виступає держава Україна в цілому або відповідна територіальна громада. Отже, землі державної і комунальної власності фізичні чи юридичні особи не можуть займати без належних правових підстав.

Проведений аналіз ч. 2 ст. 19 ЗК України дає підстави визнати невдалим вживання в тексті норми слова “можуть”. Як видається, виходячи із системного тлумачення норм земельного законодавства, які не передбачають формальної процедури віднесення земель до запасу, слово “можуть” не слід тлумачити буквально. Не надані у власність або користування громадян або юридичних осіб землі автоматично перебувають в запасі, тому приймати рішення про віднесення земель до запасу непотрібно.

Статті 140, 141 ЗК України визначають підстави припинення права власності і права користування земельною ділянкою. Таким чином, до складу земель запасу відповідної категорії можуть входити земельні ділянки, права на які припинені внаслідок добровільної відмови власника або користувача від права на земельну ділянку; смерті власника земельної ділянки за відсутності спадкоємця; відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб; конфіскації за рішенням суду; не відчуженні земельної ділянки іноземними особами та особами без громадянства у встановлений законом строк; припиненні діяльності релігійних організацій, державних чи комунальних підприємств, установ та організацій; використанні земельної ділянки способами, які суперечать екологічним вимогам; використанні земельної ділянки не за цільовим призначенням; в разі систематичної несплати земельного податку або орендної плати та ін.

Перебування земель у запасі, тобто отримання ними статусу не використовуваних, обумовлює відсутність сплати земельного податку або орендної плати. Тому, з метою підвищення надходжень до бюджету, органам державної влади та місцевого самоврядування необхідно оприлюднювати перелік земельних ділянок, які перебувають у запасі.

Уявляється, що відповідні земельні ділянки не можуть постійно перебувати в запасі. Органи державної виконавчої влади або органи місцевого самоврядування мають забезпечувати їх використання, наприклад, шляхом надання їх для подальшого використання чи віднесення до елементів екологічної мережі та ін.

Рипенко А.И.,

к.ю.н., юридичний департамент Одеської міської ради

ПРОБЛЕМА «ЗЕМЕЛЬНОГО МОРАТОРИЯ» В АГРАРНЫХ, ЗЕМЕЛЬНЫХ И ГРАДОСТРОИТЕЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Одной из основных особенностей рынка земель времен существования независимой Украины является «мораторий» на отчуждение и изменение назначения определенных видов земель сельскохозяйственного

назначения. Известные отечественные юристы (А.Н. Мирошниченко, П.Ф. Кулинич др.), а также экономисты-землеустроители (А.Г. Мартын и др.) давали резко негативную оценку его существованию.

Что же представляет собой земельный мораторий? Согласно положениям Раздела Х «Переходные положения» Земельного кодекса Украины (далее – ЗК), до вступления в силу закона об обороте земель сельскохозяйственного назначения, но не ранее 01.01.2016, категорически запрещаются определенные действия по отчуждению, внесению в уставные (складочные) капиталы юридических лиц и изменению назначения (использования) некоторых разновидностей сельскохозяйственных земель. ЗК устанавливает и некоторые исключения из этого общего правила.

Так, к «подмораторным» относятся: 1. Земельные паи; 2. Земельные участки для ведения товарного сельскохозяйственного производства; 3. Земельные участки, выделенные в натуре (на местности) собственникам земельных долей (паев) для ведения личного крестьянского хозяйства.

Следует отметить, что остальные участки сельскохозяйственного назначения подмораторными не являются.

По нашему мнению, дальнейшее существование земельного моратория, с юридической точки зрения представляющего собой жесткое ограничение прав собственников в отношении своего имущества, оказывает негативное влияние на земельные, аграрные и градостроительные отношения.

Мораторий наносит экономические убытки отдельным субъектам земельных отношений и государству в целом, а в определенных случаях причиняет вред окружающей природной среде в связи с неиспользованием некоторых земель.

Следует отметить, что «благодаря» наличию моратория рынок земель сельскохозяйственного назначения «ушел в тень». То есть, был образован и до сих пор активно функционирует нелегальный рынок сельскохозяйственных земель, что негативно сказывается на отношениях в аграрном секторе экономики.

Давно подсчитано, что для успешного ведения агробизнеса необходимо создание достаточно крупных хозяйств, с собственной инфраструктурой и значительными пахотными площадями. В свою очередь, их создание блокируется мораторием. Одновременно с этим, мелкие

фермеры, не желающие в дальнейшем заниматься производством сельскохозяйственной продукции, лишены возможности продать подмораторную землю и инвестировать вырученные средства в иные сферы деятельности. Мораторий сдерживает получение кредитов под залог подмораторных земель, что является одним из важнейших условий успешного развития агробизнеса.

Для эффективного ведения сельского хозяйства необходимы не только пахотные площади, но и соответствующие строения и сооружения, сопутствующая инфраструктура. Это справедливо как для крупных агрохолдингов, так и для небольших хозяйств, в т.ч. с наличием в их пределах фермерских усадеб. Постройки могут в установленных законом случаях размещаться на земельных участках сельскохозяйственного назначения, преимущественно в границах несельскохозяйственных угодий. Однако и такие отношения сдерживает земельный мораторий, мешая девелоперской и инвестиционной деятельности на землях сельскохозяйственного назначения.

Таким образом, по нашему мнению, законодателю необходимо в кратчайшие сроки отказаться от моратория на отчуждение и изменение назначения земель сельскохозяйственного назначения.

На это предложение можно возразить, что отказ от моратория способен вызвать разбалансировку агробизнеса, отток населения из сельских населенных пунктов в города, опасность рейдерских захватов и пр. Как альтернативный вариант можно предложить использование земель сельскохозяйственного назначения на праве эфитевзиса или долгосрочной аренды. Однако эти аргументы не перекрывают негативное влияние моратория и его последствия. Действительно, параллельно с отказом от земельного моратория необходимо предпринять ряд мер комплексного характера, в т.ч. экономических и организационных, по укреплению положения жителей сельской местности.

Не удивительно, что по сегодняшний день остается актуальным вопрос «обхода» земельного моратория теми или иными способами. Чаще всего субъекты прибегают к таким «схемам» обхода моратория, как: составление завещания или наследственного договора с одновременным заключением договора долгосрочной аренды или эфитевзиса; приобретение прав на участок посредством его предварительного изъятия для общественных нужд или добровольного

отказа от права собственности на него в пользу территориальной громады; обмена подмораторных земельных участков на другие участки, в т.ч. с доплатой и т.д. Нередко эти действия опосредуются судебными решениями.

Тем не менее, все указанные алгоритмы могут быть поставлены под сомнение. Поэтому назрела острая необходимость скорейшего отказа от «мораторных норм» ЗК.

*Савельєва О.М.,
лаборант кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРО ПРИВАТНОПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Представниками сучасної цивільно-правової доктрини доведено, що кордон між приватним і публічним правом не виглядає як різка демаркаційна лінія: певні правові інститути відчують на собі одночасний вплив і публічного, і приватного права, вони ніби сплетені з елементів публічного і приватного права [1, с. 82]. Це так званий процес дифузії публічного і приватного права, що особливо значення набуває у ХХІ сторіччі. Він пов'язаний з розвитком і практичним втіленням концепції соціальної держави: в її умовах держава починає бачити публічний інтерес у традиційних приватноправових відносинах і визнає за собою право на втручання в розвиток цих відносин [2, с. 14]. Ще більше взаємопроникнення норм публічного і приватного права спостерігається в сучасному аграрному праві України.

Саме аграрне право відповідає окремому сектору економіки. Відповідно одним з пріоритетних завдань цієї галузі права виступає забезпечення сталого розвитку стратегічно важливої ланки економіки України – аграрного сектору. Традиційно предмет аграрного права науковці визначають як сукупність комплексних, інтегрованих і спеціалізованих суспільних аграрних відносин, які за своїм змістом є земельними, майновими, трудовими, організаційно-управлінськими, соціальними тощо, що функціонують у процесі здійснення аграрними

суб'єктами сільськогосподарської виробничої та пов'язаної з нею іншої діяльності. У своєму дослідженні В. Ю. Уркевич приходиться до висновку, що аграрні правовідносини становлять собою комплекс приватноправових та публічно-правових правовідносин, які можна охарактеризувати як приватно-публічні [3, с. 4]. Тобто в аграрному праві на сьогоднішній день питома вага приватноправових норм переважає.

Приватноправова складова розвитку суспільних відносин, що виникають при функціонуванні аграрного сектору економіки України головним чином характеризується функціонуванням різних організаційно-правових форм господарювання, визначенням їх правового статусу, договірних відносин та їх взаємодії між собою. Суб'єкти приватноправових відносин, в тому числі в аграрному секторі є юридично рівними (навіть коли в них беруть участь суб'єкти публічного права), а їх відносини характеризуються як горизонтальні (відносини координації) [2, с. 15].

Серед суб'єктів, що функціонують в аграрному секторі економіки центральне місце належить суб'єктам сільськогосподарського виробництва, зокрема, аграрним (або сільськогосподарським) товаровиробникам. Їх правовий статус та організаційно-правові форми визначаються нормами, закріпленими як в суто аграрному законодавстві України (наприклад, закони України «Про фермерське законодавство», «Про особисте селянське господарство», «Про сільськогосподарську кооперацію» та ін.), так і в законодавчих актах цивільного і господарського законодавства (наприклад, в ЦК та ГК України).

Сучасна джерельна база аграрного законодавства України, як свідчить його системний аналіз, недостатня для комплексного врегулювання відносин, зокрема, щодо створення та функціонування суб'єктів у сфері аквакультури, врегулювання діяльності особистих підсобних господарств, агрохолдингів, виробників органічної сільськогосподарської продукції та інших нових суб'єктів аграрних правовідносин. У зв'язку з цим уявляється закономірним, дочасним і справедливим прийняття спеціалізованого кодифікованого акту – Аграрного або Сільськогосподарського кодексу України.

Основними спеціальними принципами приватноправового регулювання відносин в аграрному праві вважаються рівність учасників аграрно-правових відносин, свобода аграрного підприємництва і добровільність обрання форм та напрямків господарської діяльності.

В умовах реформування сучасного аграрного сектору важливими видаються положення, закріплені у Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р [4].

Згідно з нею одним з пріоритетних напрямів досягнення стратегічних цілей виступає удосконалення регуляторної політики в аграрному секторі у результаті:

- підвищення ефективності адміністративного регулювання шляхом створення регуляторної системи на засадах державно-приватного партнерства, впровадження ризикоорієнтованого підходу під час здійснення державного контролю;

- делегування частини повноважень щодо регулювання аграрного ринку саморегульованим об'єднанням сільськогосподарських товаровиробників та розширення їх участі у формуванні і реалізації державної аграрної політики;

- зменшення регуляторного навантаження на агробізнес у результаті максимального скорочення переліку необхідних дозволів та ліцензій;

- впровадження механізму надання адміністративних послуг сільськогосподарським товаровиробникам за принципом «єдиного вікна».

Зазначені правові приписи свідчать про демократичні диспозитивні правові засади сучасного аграрного законодавства і проникнення імперативних приписів у сферу приватних відносин суб'єктів сільськогосподарського виробництва.

Список використаних джерел:

1. Гамбаров Ю. С. Гражданское право. Общая часть / под ред. и с предисл. В. А. Томсинова. – М.: Зерцало, 2003. – 816 с.

2. Погребняк С. П. Розділ права на публічне і приватне (загальнонотеретичні аспекти) / С. П. Погребняк // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2006. – № 12. – С. 3-17.

3. Уркевич В. Ю. Аграрні правовідносини в Україні: автореф. дис.... д-ра юрид. наук: 12.00.06: Аграрне, земельне, екологічне, природоресурсне право / В. Ю. Уркевич; НУ ЮАУ. – Х.: [б. в.], 2007. – 39 с.

4. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: розпоряд. КМУ від 17.10. 2013 р. № 806-р // Офіц. вісник України. – 2013. – № 83. – Ст. 3088.

Самсонова Я.О.,
Національний юридичний університет України
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, асистент кафедри аграрного права

**РОЗВИТОК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРАРНІЙ
СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА, ЯК ПРИОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК
АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

Серед основних пріоритетів державної аграрної політики, відповідно до ст. 3 Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18 жовтня 2005 р., № 2982-IV, зазначено створення рівних умов для функціонування різних організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі та державну підтримку розвитку конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва на основі кооперації та інтеграції.

Сьогодні кооперація та інтеграція аграрного виробництва й промисловості в Україні набуває нових форм, у зв'язку з чим потребує детального правового аналізу основних тенденцій їх розвитку. Закони ринкової економіки змушують знаходити в кожній галузі такі організаційні форми господарювання, які б сприяли виживанню в умовах гострої конкуренції. Такі вимоги стоять і перед сільським господарством, основу якого складають сільськогосподарські товаровиробники, засновані на приватній формі власності. Підвищення цін на енергоресурси, сільськогосподарську техніку, добрива та корми, низький рівень закупівельних цін та вплив інших факторів в більшості випадків робить це виробництво збитковим. У той же час країни – члени ЄС, через сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи реалізують 70%, Сполучені Штати Америки та Канада – 60%, розв'язавши таким чином проблеми збуту продукції, виробленої фермерами, які є головними виробниками сільськогосподарської продукції, шляхом підтримки створення ними прозорої постачальницької і заготівельно-збутової інфраструктури на засадах кооперації та інтеграції з торгівлею, підприємствами харчової і переробної промисловості.

На даний час існує велика кількість, з одного боку, збиткових сільськогосподарських товаровиробників, а з іншого, монополізованих переробних підприємств, проблемою ефективного функціонування

яких є недостатність сировинної бази. Це пов'язано з відсутністю розвинутої ринкової інфраструктури та дисбалансом інтересів, коли переробні й обслуговуючі підприємства зловживають своїм монопольним становищем на ринку та встановлюють низьку ціну на сировину, збільшуючи ціни на засоби виробництва, добрива, паливо та ін., що призводить до вказаних наслідків. Тому, агропромислова інтеграція, яка ґрунтується на організаційному і технічному поєднанні процесу виробництва сільськогосподарської сировини з переробкою на кінцеву продукцію, надасть можливість зменшити збитки виробничої діяльності, сформувати стабільну сировинну базу, ефективно розподілити ресурси між суб'єктами інтеграції на взаємовигідних умовах, підвищити конкурентоспроможність продукції на аграрному ринку, залучати сучасну техніку та нові технології, а також збільшити інвестиційну привабливість сільськогосподарського виробництва.

До основних організаційно-правових форм об'єднань підприємств в Україні відносяться асоціації, корпорації, консорціуми, концерни. Глобальні інтеграційні процеси, які відбуваються і охоплюють всі галузі народного господарства країни, призводять до появи також аграрних холдингових компаній, фінансово-промислових груп, транснаціональних корпорацій та інших організаційно-правових форм об'єднань підприємств (спілок, союзів та ін.).

Найбільш поширеною формою агропромислової інтеграції є аграрні холдингові компанії, правову основу діяльності яких визначено Законом України «Про холдингові компанії в Україні» від 15 березня 2006 р., № 3528-IV. Діяльність агрохолдингів сприяє виробництву великих обсягів сільськогосподарської продукції та розвитку диверсифікації виробництва, встановленню технологічних зв'язків підприємств переробки та торгівлі, залученню великих інвестицій, що не під силу середнім і дрібним підприємствам, централізації управління та досягненню високого рівня кваліфікації управлінського персоналу.

Однією з ефективних ринкових інтегрованих структур у світі щодо фінансового оздоровлення підприємств є промислово-фінансові групи, правовий статус та основи діяльності яких на встановлено сьогодні законодавством України. Цій формі інтеграції притаманні взаємодія фінансового, промислового та інтелектуального капіталу, що сприяє економічній стабільності та створенню умов для прискореного розвитку наукомістких галузей в сільському господарстві.

Поряд з вищевказаними інтегрованими формами господарювання, кооперація, виконуючи соціальну функцію, має деякі переваги, сприяючи вирішенню проблем продовольчої безпеки, розвитку сільських територій та надаючи можливість кожному члену реалізувати своє право на отримання доходу. Враховуючи таку важливу специфіку кооперативів для розвитку сільськогосподарської сфери, центральним питанням формування аграрної політики повинно бути створення сприятливих правових, політичних й інституціональних умов їх функціонування, особливо при соціальній, економічній та структурній деградації сільського господарства.

Наприкінці слід зауважити, що перспективність будь-яких напрямків процесу інтеграції в аграрному секторі залежить від можливості взаємодії й взаємодоповнення сільського господарства с обслуговуючою сферою, сферою матеріально-технічного забезпечення та невиробничою інфраструктурою (зелений туризм, медичне обслуговування, інженерна інфраструктура, житлове будівництво, освіта). Отже, диверсифікація діяльності, замкнутий цикл виробництва та соціальна спрямованість – це основні складові ефективної інтеграції в аграрній сфері виробництва.

Санніков Д.В.

*к.ю.н., асистент кафедри земельного
та аграрного права*

*Національного юридичного університету України
ім. Ярослава Мудрого*

Саннікова М.В.

*к.ю.н., науковий співробітник НДІ Державного будівництва
та місцевого самоврядування*

Національної академії правових наук України

ДО ПИТАННЯ МІСЦЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА

Питання віднесення рішень європейського суду з прав людини до джерел права останнім часом все частіше виникає у будь-якій галузевій правовій науці. Не виключення з цього й земельне право.

Проте, чи взагалі можлива наявність зазначених актів у системі джерел земельного права в Україні, чи не суперечить це принципам права, не виходить за «межі» правової системи, на жаль, не з'ясовано.

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди застосовують при розгляді справ практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Європейський суд з прав людини виніс низку рішень та ухвал у справах проти України, в яких йшлося про вирішення земельних спорів. Але попри те, що у національних судових провадженнях вирішувалися саме майнові спори, підставою для констатації Європейським судом порушення Україною прав заявників стали найтипівіші проблеми, через які Україна програє справи в Європейському суді вже котрий рік поспіль.

Наприклад, невиконання рішення національного суду стало підставою констатації порушення Україною п. 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) та 1 статті Першого протоколу у справі «Остапенко проти України». Обставини цієї справи зводяться до того, що заявник – фермер, після семи років спроб отримати додаткову земельну ділянку для його ферми, зрештою отримав 22 гектари з державних резервних земель за рішенням арбітражного суду Миколаївської області, яке стало обов'язковим для виконання негайно після ухвалення. Цим же рішенням суду відповідну міську раду було зобов'язано видати заявникові акт постійного користування зазначеною земельною ділянкою. Через 10 днів після винесення рішення на користь заявника відповідна районна рада видала свідоцтво на право користування цією земельною ділянкою іншим приватним особам. Далі районна та міська ради ініціювали судові провадження, що тривали трохи більше року, метою яких був перегляд рішення арбітражного суду Миколаївської області. Але згодом Вищий арбітражний суд залишив згадане рішення в силі. Розпочате виконавче провадження тривало недовго й було закрито через констатацію відсутності державних резервних земель сільськогосподарського призначення, що зрештою було визнано незаконним в судовому порядку. Уряд під час розгляду справи Європейським судом висував заперечення щодо вичерпання

заявником національних засобів захисту, оскільки останній повторно не подав позову проти виконавчої служби та не звернувся до суду з заявою про зміну порядку виконання рішення, винесеного на його користь. Європейський суд, відповідно до його усталеної практики, зауважив, що заявник не був зобов'язаний використовувати згадані засоби захисту через їхню неефективність.

Ще одним цікавим моментом є той факт, що Європейський суд відхилив аргумент стосовно того, що передача землі у довгострокове користування не є передачею у власність, а отже в даному випадку не йдеться про «власність» у сенсі 1 статті Першого протоколу до Конвенції.

Європейський суд знов зауважив, що такі матеріальні активи як борги, а в даному випадку, відповідно до рішення суду, заявник мав «законне сподівання» на виділення йому державними органами влади конкретно визначеної ділянки в натурі, підпадають під поняття «майно».

У червні 2007 року така спроба мала місце. Кабінет міністрів подав до Верховної Ради проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права особи на досудове провадження, розгляд справи судовим органом або виконавче провадження протягом розумного строку». Верховна Рада зазначений законопроект розглянути не встигла і його було відкликано. Отже, на нині ця законодавча прогалина ще існує.

У справі «Пономаренко проти України» заявник скаржився до міського суду на дії міської влади, оскільки зазнавав певних перешкод у користуванні будинком.

В результаті будівництва багатопверхового будинку підхід та під'їзд до будинку заявника було утруднено і він намагався в судовому порядку отримати право використовувати проїзд через земельну ділянку свого сусіда, а також побудувати проїзд та прохід до свого будинку. Суд відмовився розглядати скарги по суті, аргументувавши своє рішення тим, що заявник фактично оскаржує рішення відповідної міської ради від 10 грудня 1975 року, і, таким чином, його скарга не підвідомча судам, оскільки він не вичерпав позасудові засоби захисту, які були доступні 1975 року. Крім того, було встановлено, що заявник не є власником земельної ділянки, на якій був розташований його будинок. Такі висновки були повторені обласним судом. Європейський

суд дійшов висновку, що відмова національних судів розглянути позов заявника по суті порушила його право на доступ до суду, що гарантується п. 1 статті 6 Конвенції.

Таким чином, говорити про те, що рішення європейського суду з прав людини можливо вважати джерелом саме земельного права, не зовсім коректно, оскільки всі прийняті рішення стосуються, перш за все, цивільних процесуальних відносин та адміністративно-процесуальних відносин. В той же час, земельні правовідносини регулюються виключно нормами права. Проте зазначені рішення, все ж таки, необхідно враховувати, оскільки саме вони дають можливість здійснювати однакове застосування норм права.

Сащенко І.С.,

*здобувач кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК СЕЛА В УКРАЇНІ

У ході проведення аграрної реформи соціальному розвитку села не приділялася належна увага, внаслідок чого сьогодні спостерігається відсутність мотивації до праці, бідність, трудова міграція, безробіття, занепад соціальної інфраструктури, поглиблення демографічної кризи та зникнення сіл. Середньорічна заробітна плата в сільському господарстві найнижча серед галузей економіки. Загрозливих темпів набирає зниження демографічно-відтворювального і трудового потенціалу села. Рівень народжуваності сільського населення в розрахунку на 1000 осіб знизився з 13,7 до 9,4 осіб, рівень смертності підвищився з 14,4 до 20,5 осіб і перевищив аналогічний показник смертності міського населення в 1,4 рази. Активізувалися міграційні процеси, особливо серед сільської молоді, що на сьогодні є основною причиною деградації українських сіл. Знизився рівень зайнятості сільського населення [1]. Така ситуація вимагає запровадження ефективних механізмів для вирішення означених проблем. Серед таких механізмів особливе значення набувають інвестиції у соціальний розвиток села.

Варто зазначити, що на початку 90-х років державним інвестиціям у соціальний розвиток села приділялася значна увага з боку законодавця. Зокрема, Законом України від 17 жовтня 1990 р. (в редакції від 15 травня 1992 р.) «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», було передбачено, що розмір державних централізованих капіталовкладень, що спрямовуються на зміцнення матеріально-технічної бази соціальної сфери села та агропромислового комплексу, має становити не менше одного процента від вартості валового внутрішнього продукту України. Ці капіталовкладення виділяються в Державному бюджеті України окремим рядком. На будівництво об'єктів невиробничого призначення в сільській місцевості використовується не менш як 50 процентів державних централізованих капіталовкладень, передбачених цією статтею.

На виконання норм вказаного Закону було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України від 29 липня 1992 року «Про вдосконалення формування інвестицій на соціальний розвиток села та агропромислового комплексу», за якою Міністерству економіки України необхідно щорічно передбачати в Прогнозах соціально-економічного розвитку України обсяги державних централізованих капітальних вкладень (забезпечених лімітами підрядних робіт і ресурсами), що спрямовуються на зміцнення матеріально-технічної бази соціальної сфери села та агропромислового комплексу. При цьому їх питома вага повинна перевищувати його частку в національному доході України не менш як на п'ятнадцять пунктів. Не менше 50 процентів державних централізованих капітальних вкладень, що виділяються агропромислового комплексу окремим рядком, спрямовуються на будівництво об'єктів невиробничого призначення в сільській місцевості.

Проте, як зазначається в літературі такий курс на радикальні зміни в цій сфері тільки декларувався, але не став основою для реального, послідовного його втілення державою в життя [2, с. 14]. Це підтверджується тим, що жодного року не були сформовані інвестиції передбаченого розміру.

У подальшому в ряді нормативних актів зокрема, в Законі України від 1 січня 2001 р. «Про стимулювання розвитку сільського

господарства на період до 2001-2004 років» та Законі України від 24 червня 2004 р. «Про державну підтримку сільського господарства України» взагалі не йшлося про державну підтримку соціального розвитку села, а вказані нормативні акти стосувалися лише виробництва сільськогосподарської продукції та забезпечення розвитку аграрного ринку.

Водночас Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» передбачено окремий розділ спрямований на розвиток соціальної сфери села та сільських територій, де зазначено, що обсяги фінансування заходів з розвитку соціальної сфери села та сільських територій визначаються за результатами паспортизації сільських населених пунктів відповідно до законодавства. У державному бюджеті щороку передбачаються кошти для здійснення заходів з розвитку соціальної сфери села та сільських територій у визначених законодавством обсягах, які розподіляються Мінфіном між центральними органами виконавчої влади, відповідальними за виконання затверджених Програмою заходів. Ця Програма включається окремим розділом до Державної програми економічного і соціального розвитку України на відповідний рік.

Вказаною Постановою, хоча й передбачено достатньо аргументовані заходи по відродженню села, проте не визначено конкретних методів їх реалізації. Таким чином, на сьогодні постала необхідність в розробленні ефективного механізму інвестицій в соціальний розвиток села як державних, так і приватних з метою його відродження, покращення життя селянства як носія моралі та національної культури

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року: Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF>.

2. Статівка А. М. Організаційно-правові питання соціального розвитку села в Україні: Монографія / А.М. Статівка; Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. - Х.: Право, 2007. - 208 с.

*Святолуцька О.С.,
здобувач кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ФЕРМЕРСЬКОЇ САДИБИ

За загальним правилом індивідуальне житлове будівництво здійснюється на землях житлової та громадської забудови, які в свою чергу знаходяться в межах населених пунктів. Відповідні земельні ділянки отримують громадяни у встановленому порядку.

Разом з тим законодавству відомі окремі виключення із загального правила, коли індивідуальні житлові будинки можуть споруджуватися за межами населених пунктів. Йдеться, зокрема, про можливість створення фермерської садиби особами, які ведуть фермерське господарство.

Фермерське господарство вважається формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно до закону.

Так, згідно із Законом України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р. громадяни, які створили фермерське господарство, мають право облаштувати житло в тій частині наданої для ведення фермерського господарства земельної ділянки, з якої забезпечується зручний доступ до всіх виробничих об'єктів господарства. Якщо постійне місце проживання членів фермерського господарства знаходиться за межами населених пунктів, то вони мають право на створення відокремленої фермерської садиби, якій надається поштова адреса.

Відокремленою фермерською садибою закон вважає земельну ділянку разом з розташованими на ній житловим будинком, господарсько-побутовими будівлями, наземними і підземними комунікаціями, багаторічними насадженнями, яка знаходиться за межами населеного пункту. Як бачимо, в цьому випадку теж йдеться про індивідуальну забудову певної земельної ділянки. Цільове призна-

чення цієї земельної ділянки тотожне тому, яке характеризує присадибну земельну ділянку у межах населеного пункту. Так, згідно з Земельним кодексом України присадибна земельна ділянка – це ділянка, яка надається для обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд.

Розміщення фермерської садиби на певній земельній ділянці можливе за наявності певних умов.

Фермерське господарство є однією з організаційно-правових форм підприємницької діяльності громадян у галузі сільського господарства України, яке створюється з метою вироблення сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації. Громадянин, який бажає створити фермерське господарство, повинен мати достатній досвід роботи у сільському господарстві або необхідну сільськогосподарську кваліфікацію.

Фермерське господарство повинно бути зареєстровано. Так, після одержання засновником дозвільних документів на земельну ділянку (свідоцтва про право власності на нерухоме майно) або укладення договору оренди земельної ділянки та його державної реєстрації фермерське господарство підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому законом для державної реєстрації юридичних осіб. (ст. 8 Закону України «Про фермерське господарство»). Фермерське господарство вважається створеним і набуває статусу юридичної особи з дня його державної реєстрації.

Для облаштування житла членів фермерського господарства земельна ділянка підбирається в індивідуальному порядку з врахуванням потреб фермерського господарства, наприклад, з такої ділянки має бути зручним доступ до всіх виробничих об'єктів господарювання.

Закон не вирішує питання про те, за рахунок яких земель фермер може отримати земельну ділянку для створення фермерської садиби. Якщо бути логічно послідовним, то така ділянка може бути надана із масиву земель, що надаються фермерському господарству для здійснення підприємницької діяльності. Місце розташування такої земельної ділянки, насамперед, обирається фермером. Але остаточно це питання мають вирішувати уповноважені органи.

Якщо земельна ділянка для облаштування житла для членів фермерського господарства надається за рахунок земель сільськогосподарського призначення, то треба вести мову про обов'язкову

зміну цільового призначення такої ділянки. Фермерські господарства зобов'язані забезпечувати використання земельних ділянок за їх цільовим призначенням (ст. 15 ЗУ «Про фермерське господарство»)

Розмір земельної ділянки в кожному конкретному випадку повинен визначатися з врахуванням фактичних обставин та перспектив діяльності фермерського господарства. Якщо ж виникає питання можливої приватизації земельної ділянки для будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд, то логічно можна допустити, що мають діяти загальні правила ст. 121 ЗК України. Така земельна ділянка може бути приватизована в межах норм приватизації за правилами, які стосуються сільського населеного пункту (у селах – не більше 0,25 гектара, в селищах – не більше 0,15 гектара).

Порядок забудови земельної ділянки для створення фермерської садиби загальний. Так, власнику або користувачу земельної ділянки, який планує будувати житловий будинок, необхідно отримати будівельний паспорт забудови земельної ділянки. Після направлення замовником повідомлення про початок виконання будівельних робіт до відповідних органів Держархбудінспекції України будівельний паспорт є підставою для виконання будівельних робіт. Прийняття в експлуатацію індивідуальних (садибних) житлових будинків, садових, дачних будинків не вище двох поверхів (без урахування мансардного поверху) площею до 300 кв. метрів, господарських будівель і споруд, зокрема гаражів, які розташовані на присадибних, дачних і садових земельних ділянках та споруджувались на підставі будівельного паспорта здійснюється шляхом реєстрації органом державного архітектурно-будівельного контролю декларації про готовність об'єкта до експлуатації.

Зареєстрована декларація є підставою для укладення договорів про постачання на прийнятий в експлуатацію об'єкт необхідних для його функціонування ресурсів – води, газу, тепла, електроенергії, включення даних про такий об'єкт до державної статистичної звітності та оформлення права власності на нього.

Важливою гарантією права на створення відокремленої фермерської садиби виступає передбачена законом допомога на будівництво під'їзних шляхів до фермерського господарства, електро- і радіотелефонних мереж, газо- і водопостачальних систем. Така допомога для

облаштування відокремленої садиби як місця постійного проживання членів фермерського господарства надається за рахунок бюджетних коштів відповідних державних програм.

Земельна ділянка для облаштування житла виділяється окремій фізичній особі, фермеру, а не фермерському господарству як юридичній особі. Після смерті фермера необхідно вирішувати ряд питань щодо долі такої земельної ділянки. Закон, на жаль, цих питань поки що не вирішує

Сидоров Я.О.,

Запорізький національний університет

к.ю.н., доцент кафедри адміністративного та господарського права

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Одним із актуальних питань сучасної аграрно-правової науки постає ефективне правове забезпечення діяльності агрогосподарюючих суб'єктів. Визначення найбільш пріоритетних напрямів його подальшого розвитку є необхідним з огляду на входження нашої країни до світового, зокрема, європейського торговельного простору, із відповідними як позитивними, так і негативними наслідками для продовольчої безпеки держави.

Так, з точки зору забезпечення конкурентоздатності сільгосппродукції на зовнішніх та внутрішніх ринках, діяльність агрохолдингів є визначальною, і тому держава повинна докласти максимальних зусиль для створення прозорих та ефективних правил їх діяльності та збереження мотивації великого бізнесу. Експерти-економісти відзначають яскраву тенденцію у галузі світового сільського господарства до концентрації суспільного виробництва, та поряд з цим і те, що згаданий процес в Україні (як і в більшості пострадянських країн) за своїм масштабом сміливо можна назвати надконцентрацією виробництва [2]. Останнє, на думку фахівців, може призвести до утвердження латифундизму у приватній та орендній формі, загрозу «закріпачення» через тривалі договори оренди, втрату самостійності та перетворення

у залежні асоційовані структури підприємств переробної промисловості, монополізму на продовольчих ринках, видобудовування «пірамід» власності із важко розпізнаваним головним власником, експансії іноземного капіталу. Окрім того, використовуючи на протязі досить тривалого часу потужне державне сприяння та підтримку, корпоративному сектору аграрного господарства задля нарощення власної економічної та політичної ваги, агрохолдинги не сприяли соціальному розвитку сільської місцевості, а орієнтація на вирощування швидкоокупних та експортоорієнтованих сільськогосподарських культур, за умови недотримання природоохоронних вимог, підвищують рівень екологічної загрози. Неоднозначна діяльність агрохолдингів в Україні викликає увагу вчених-аграрників. Досить слушною є пропозиція щодо розробки і прийняття Закону «Про аграрні холдингові компанії (агрохолдинги) в Україні», що має підкреслити особливості правового статусу агрохолдингів [1, с. 6] та, на нашу думку, обов'язково передбачити заходи щодо мінімізації негативних наслідків надконцентрації агровиробництва.

Окрім законодавчого врегулювання діяльності агрохолдингів, значної уваги потребує правове забезпечення розвитку кооперативного руху, який тривалий час гальмувався монополією крупних агропідприємств та відсутністю на практичному рівні належної державної підтримки. Останнім часом відбуваються певні позитивні зрушення у державній аграрно-правовій політиці щодо сільгоспкооперативів: оновлюється законодавство (зокрема, Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію», нова редакція якого набрала чинності з 19 січня 2013 р.), поступово запроваджуються проекти щодо державної підтримки сільгоспкооперації (наприклад, програма «Рідне село»). Про визнання необхідності оптимізації та підвищення ефективності правового та організаційного забезпечення кооперативного руху в аграрному секторі свідчить також виділення останнього як стратегічного імперативу розвитку аграрного сектору економіки у урядових програмних документах. Так, Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року (схвалена Кабінетом Міністрів України 17 жовтня 2013 року) приділяє увагу даному питанню, передбачивши за мету охоплення сільгоспкооперативами понад 80% господарств населення та інших малих форм господарювання. Слід підкреслити, що зазначена вище Стратегія має цілком концептуаль-

ний характер, і, відповідно, може повторити долю подібних проєктів, ставши декларативним актом. Тому необхідною є активізація розробки та прийняття передбачених документом Програм із визначенням конкретних завдань та термінів виконання, зокрема і щодо подальшого оновлення законодавства у зазначеній сфері.

Нарешті, ще однією формою організації агровиробництва, яка потребує уваги законодавця є сільськогосподарські кластери. На думку фахівців, відсутність нормативно-правового регламентування створення кластерної організації виробництва, визнання кластеру як самоврядного господарського об'єднання підприємств унеможлиблює поширення на нього існуючих та розробки нових, спеціалізованих програм державної підтримки [3, с. 23], між тим світовий досвід свідчить, що державна підтримка кластерних ініціатив в аграрній сфері сприяє як модернізації галузі та підвищенню її конкурентоздатності, так і розвитку соціальної інфраструктури. Саме тому необхідною є прийняття відповідної національної програми щодо розвитку аграрних кластерів та розробка відповідної законодавчої бази їх діяльності.

Окреслені вище пріоритетні напрями аграрно-правової політики держави щодо діяльності сільгоспвиробників сприятимуть як конкурентоздатності аграрної продукції, зокрема і підвищення її якості та відповідності світовим стандартам, так і розвитку соціальної сфери села, створенню робочих місць, збереженню ресурсного потенціалу сільського господарства, екологічній безпеці та інноваційному розвитку аграрного сектору.

Список використаних джерел:

1. Алієва Х. Н. Правове регулювання реформування аграрних відносин за законодавством України та Російської Федерації: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 / Х. Н. Алієва. – Харків, 2010. – 19 с.
2. Андрійчук В. Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 3-10.
3. Русан В. М. Організаційно-економічні інструменти державної аграрної політики в Україні: аналітична доповідь / В. М. Русан, О. В. Собкевич, А. Д. Юрченко. – К.: НІСД, 2012. – 31 с.

Сидоренко В.В.,
здобувач кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ПРО САМОВІЛЬНЕ ЗАЙНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Конституція України, проголосивши землю власністю Українського народу та основним національним багатством, підкреслює, що вона перебуває під особливою охороною держави. Це обумовлює необхідність актуалізації питання щодо порушень земельного законодавства, які зазіхають на права та законні інтереси власників земель, землекористувачів, у тому числі орендарів. Одним із найбільш поширених таких порушень виступає самовільне зайняття земельних ділянок, яке з усієї сукупності виявлених порушень займає біля 25 %. При цьому переважна площа самовільно зайнятих земельних ділянок припадає на землі сільськогосподарського призначення.

Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» самовільним зайняттям земельної ділянки вважає будь-які дії, які свідчать про фактичне використання земельної ділянки за відсутності відповідного рішення органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування про її передачу у власність або надання у користування (оренду) або за відсутності вчиненого правочину щодо такої земельної ділянки, за винятком дій, які відповідно до закону є правомірними. Це означає, що наявність рішення уповноваженого органу про передачу особі земельної ділянки у власність чи надання її в користування або вчиненого правочину щодо такої ділянки дозволяє цій особі приступати до фактичного її використання. Таке використання, за логікою законодавця, буде легітимним.

Проте такий підхід викликає певні сумніви. Використання земельної ділянки буде легітимним лише у випадку набуття її в порядку та за наявності підстав, передбачених законом. Особа може приступати до використання земельної ділянки, коли у неї виникне відповідне право (власності чи користування) на цю земельну ділянку.

Серед підстав набуття земельних прав прийнято розрізняти адміністративно-правові та цивільно-правові підстави. В першому випадку йдеться про рішення уповноважених органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, у другому – про цивільно-правові

угоди. Але наявність лише підстави виникнення земельних прав недостатньо для того, щоб у кожному конкретному випадку суб'єктивне право особи виникло. Необхідні також ще певні дії, які мають здійснюватися у межах загальної процедури виникнення суб'єктивних прав. Йдеться, зокрема, про відведення земельної ділянки в натурі (на місцевості) та державну реєстрацію прав на земельну ділянку. Отримання ж особою, наприклад, свідоцтва про право власності на земельну ділянку або витягу з Державного реєстру свідчить про те, що державна реєстрація прав на земельну ділянку відбулася.

Слід зазначити, що реалізація відповідних дій уповноваженими органами чи, наприклад, приватними власниками землі щодо передачі земельних ділянок або надання їх у користування має здійснюватися у межах певної процедури, яка включає декілька відносно самостійних стадій. Остання стадія цієї процедури має назву – державна реєстрація права на земельну ділянку.

Чинне земельне законодавство пов'язує виникнення права на земельну ділянку саме з державною реєстрацією цього права. Так, згідно зі ст. 125 ЗК України (в редакції від 05.03.2009 р.) право власності на земельну ділянку, а також право постійного користування та право оренди земельної ділянки виникають з моменту державної реєстрації цих прав. Як бачимо, на відміну від раніше діючого земельного законодавства визначальний момент виникнення земельних прав у суб'єктів (власників земельних ділянок, землекористувачів, у тому числі і орендарів) – державна реєстрація цих прав.

Отже з моменту державної реєстрації права на земельну ділянку за конкретною фізичною чи юридичною особою вона може приступати до використання цієї ділянки. У всіх інших випадках фактичне використання такої ділянки буде неправомірним, тобто воно здійснюється з порушенням вимог встановленої процедури. Таке порушення слід відрізнити від самовільного зайняття земельної ділянки, і його скоєння має тягти за собою теж негативні наслідки. Але вони не можуть бути тотожними тим, які передбачені при самовільному зайнятті земельної ділянки.

В літературі слушно зазначається, що самовільне зайняття земельної ділянки слід відмежовувати від самовільного використання або використання земельної ділянки без правовстановлюючих документів. Юридичної відповідальності за останні порушення чинне законодавство не передбачає.

*Старостіна Л.Л.,
аспірант кафедри аграрного, земельного,
екологічного права імені В.З. Янчука
Національного університету біоресурсів
та природокористування України*

ПРАВОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Наша держава зараз проходить один з найважливіших етапів розвитку, який як ніколи характеризується вимогливістю до менеджерів усіх рівнів, кардинальною зміною принципів управління, невідворотністю економічних перетворень та формуванням нових підходів до реалізації пріоритетних напрямів розвитку.

Безперечно, аграрний сектор економіки, як і раніше, залишається тією складовою загального розвитку, на яку роблять ставку не тільки політики, фахові економісти, аналітики аграрного ринку, а й значна частина населення нашої країни, адже пройшовши складні шляхи індустріалізації, зробивши перші кроки в освоєнні космосу та нано-технологій, Україна все ж асоціюється з аграріями, оскільки володіє значним самовідтворювальним природним ресурсом, яким є земля, 43,0 млн. га якої складають сільськогосподарські землі, а це понад 70% території держави. Розорюється близько 54% території — 32,5 млн. га, що є одним з найвищих у світі показників у світі (у Франції – 32,1%, у Польщі – 44,3%, Великій Британії – 24,1%, Німеччині – 33,1%, Нідерландах – 21,7%). Розорюваність сільськогосподарських угідь в Україні є найвищою в світі, вона досягла 78% [1,с.427-428]. І чим глибше це розумієш, тим складніше збагнути те, що населення цієї країни є одним з найбідніших у порівнянні з країнами Європи, до якої ми так тяжіємо, та і загалом у світі не дуже вирізняємося своєю позицією.

Усвідомлюючи необхідність зміни такої ситуації важливо розуміти, що загальних позитивних результатів можна досягти лише шляхом формування загальної нової, економічно обґрунтованої, юридично регламентованої, соціально орієнтованої аграрної політики, яка стане поштовхом до розвитку усіх форм підприємництва, дозволить без остраху розпочинати нову справу, надасть можливість забезпе-

чити роботою значний масив людей, а головне поверне віру та надію, а це, в свою чергу, спровокує новий підйом. Той, що свого часу надав можливість з'явитися новому явищу в Україні, яке отримало назву «фермерство», а людей, які стали на початку 90-х років ХХ століття зосереджуватися на власній підприємницькій діяльності в аграрному секторі поважно почали називати «фермерами».

Фермерство досить незнайоме явище, незрозуміле з точки зору працівника колгоспу чи радгоспу, адже потребувало величезної віддачі, відповідальності, знань, економічних розрахунків, поволі набирало обертів і розвивалося більше методом спроб і помилок, аніж досконалим веденням аграрної політики, на формування і реалізацію якої весь час розвитку нашої держави не вистачало коштів. Однак, прийняття 20 грудня 1991 року Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» стає поштовхом до розвитку нової організаційно-правової форми господарювання на селі [2]. Цей закон встановив правові умови і порядок одержання земельних ділянок для створення фермерських господарств, започаткувавши юридичну можливість виникнення вже на перших етапах проведення радикальної земельної реформи. Фермерські господарства стали першим реальним втіленням свободи аграрної підприємницької діяльності в Україні. Правові засади фермерства були діаметрально протилежними до принципів діяльності колгоспів і радгоспів, що десятки років займали монопольне становище у сфері сільськогосподарського виробництва Радянського Союзу [3, с.152].

Варто погодитися з Мельник Л.Ю., яка відзначає, що з 2000 року в Україні йдеться про фермерство як особливу групу, складову підприємницького сектора сільськогосподарських підприємств. Частка фермерських господарств в останньому у 2010 році становила 73,8% від загальної кількості господарських суб'єктів у сільському господарстві [4, ст.7].

Перші кроки державної аграрної політики в сфері регулювання таких нових відносин були досить обережними, що повністю відобразилося і на вже згаданому Законі «Про селянське (фермерське) господарство». Він містив ряд недоліків, які стримували розвиток фермерства. Основними стримуючими факторами були ведення фермерського господарства виключно працею його членів, відсутність власного відокремленого майна. Хоча закон мав і прогресивні моменти – він не лише започаткував нову організаційно-правову форму господарювання,

а й детально регламентував земельні відносини тогочасного фермерського господарства.

У червні 1993 року Закон України «Про селянське (фермерське) господарство» зазнав чергової редакції, що стало новим етапом розвитку відносин між державою і фермерами [5]. Ним все ще не ліквідовано недоліки правового режиму майна у фермерському господарстві, однак зазнали змін правовий режим земель і лібералізовано участь найманих працівників.

Нині чинний Закон України «Про фермерське господарство» – це третя редакція вищезазначеного нормативного акту від 19 червня 2003 р., який чітко закріплює за фермерським господарством статус юридичної особи. Він увібрав у себе усі позитивні моменти, які витримали випробування і перевірку часом та сприяли становленню фермерства в період 1991–2002 рр. Водночас у новій редакції закріплена низка нових принципів положень, які спрямовані на забезпечення розширення сфери фермерського господарства в аграрному секторі та зростання конкурентоспроможності продукції фермерських господарств на вітчизняному та зарубіжних ринках, а також забезпечення раціонального використання і охорони земель фермерських господарств [3, ст.156].

Починаючи з 2007–2008 рр. процес розвитку фермерства в Україні загальмувався, а за деякими показниками спостерігається навіть зменшення кількості фермерських господарств (досягши піку у 2007 році 43,4 тис. фермерських господарств, почалося їхнє щорічне зменшення). Позитивним є поступове підвищення площі сільськогосподарських угідь в розрахунку на одне фермерське господарство.

Аграрний розвиток – це таке нарощення аграрного виробництва, при якому вигоди від нього більш-менш рівномірно розподіляються між усіма учасниками процесу, підвищення продуктивності здійснюється безпечним для довкілля способом, а скорочення зайнятості у сільському господарстві супроводжується створенням нових робочих місць у позааграрній сфері на селі [6, ст.3]. Передумови такого розвитку створюють насамперед нормативно-правові акти, які і відображають пріоритети та напрями подальших перетворень у будь-якій сфері народного господарства. Вони ж стають основою політики держави, в нашому випадку аграрної, щодо наступних зрушень та досягнень нових стабільно позитивних економічних результатів. Її від-

хилення від запланованих векторів розвитку неминуче, а під час миттєво болісно, відображаються на функціонуванні як окремих суб'єктів, так і всій галузі, чи то економіці в цілому.

Таким чином, вплив нормативно-правових актів на формування як аграрної політики, так і аграрних правовідносин відбувається беззаперечно прямо і результатом цього впливу є реальне відображення стану економічних перетворень в урегульованій сфері. Крім того, необхідно враховувати те, що термін «державна аграрна політика» може застосовуватися у декількох контекстах. Перший строго політичний, який торкається лише формування (розробки, вироблення, аналізу) аграрної політики і другий – широкий, що включає й питання її реалізації [7, ст.141]. Саме цей другий контекст є відсутнім у низки нормативно-правових актів, що змушує їх залишатися нездійснено-декларативними, саме над ним потрібно працювати нашим законотворцям, щоб усталена система чинних законодавчих актів була не політично-популістською, а реально-мотиваційною, спрямованою на досягнення стійкого економічного ефекту та сприяла сталому розвитку різних організаційно-правових форм господарювання на селі.

Список використаних джерел:

1. Мірошніченко А.М. Земельне право України: Підручник. – 2-ге видання, допов. і перероб. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 678 с.
2. Закон України «Про селянські (фермерські) господарства № 2009-ХІІ від 20.12.1991р./ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
3. Ващишин М. Розвиток фермерського законодавства України./ М. Ващишин // Вісник Львів. Ун-ту. – Серія юридична. – 2008. – Вип. 46. – С. 152-158.
4. Мельник П.Ю. Фермерство в Україні: надбання, проблеми та перспективи. // Агросвіт. –2012. – №2 – С. 7-12.
5. Закон України «Про селянські (фермерські) господарства» у редакції Закону № 3312-ХІІ від 22.06.1993р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
6. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: наукова доповідь / [О.М. Бородіна, В.М. Гаєць, А.О. Гуторова та ін.]; за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи; НАН України, ін.-т екон – ки та прогнозів. – К., 2012. – 56с.

7. Архипенко І.М. «Аграрний сектор економіки» та державна аграрна політика» як наукові поняття у структурі світогляду суб'єктів державного управління/ І.М. Архипенко/ Держава і ринок. – С.136 – 142/[Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kbuara.kharkov.ua/e-book.

Степська О.В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»
кафедра аграрного, земельного та екологічного права, доцент*

ОРЕНДНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В АПК: ІСТОРИЧНИЙ ТА СУЧАСНИЙ АСПЕКТ

Оренда землі в Україні не є принципово новим явищем. Орендні відносини взагалі мають тривалу історію. Договір оренди відноситься до числа класичних договірних інститутів, відомих цивілістиці з часів римського права. Прототипом сучасного договору оренди у римському праві є договір найму речей. Для сільського господарства оренда це форма історична, а як економічне явище виникає з появою власності на землю. Оренда не минула й Україну, де найбільший розвиток одержала в другій половині XVIII – на початку XIX століття. О оренду здавалися не тільки приватні, але й державні землі, землі банків та інших землевласників [3].

Після революції 1917 року, коли земля була націоналізована, можливість її оренди була передбачена в земельному законодавстві, що діяло у той час. З 1937 року оренда земель сільськогосподарського призначення була заборонена. З того часу земля та інші природні ресурси були вилучені із цивільного обігу і всі угоди, що порушували право державної власності, визнавалися недійсними.

Слід зазначити, що в науці аграрного (сільськогосподарського) права минулих часів не досліджувався договір оренди землі. У радянський період орендні правовідносини були витиснуті із сільськогосподарської діяльності. Не існувало також правових норм про сільськогосподарську оренду.

Одним з напрямків економічних реформ кінця 80-х років минулого століття стало «відродження» орендних відносин. Оренда стала одним

із засобів реформування відносин власності в агропромисловому комплексі. У сучасних умовах оренда землі необхідна і, будучи елементом ринкових відносин, безсумнівно, покликана сприяти їх подальшому розвитку в аграрній сфері економіки країни та у народному господарстві в цілому.

Першою монографією, присвяченою оренді землі в Україні, стала робота професора О.О. Погрібного «Селянські господарства і оренда» [4]. В ній він розглядає орендні відносини в цілому, а також їхню роль для фермерських господарств, визначаючи їх сутність, зміст, види і форми.

Право орендного землекористування досліджував на кафедрі І.І. Каракаш, який підкреслював, що оренда землі є достатньо розвинутим правовим інститутом сучасного земельного права [2]. Обґрунтовано наполягав на особливостях орендного землекористування в аграрному виробництві В.І. Андрейцев [1]. Ґрунтовно питання оренди землі як «специфічної форми їхнього використання» розглядав М.В. Шульга [5]. Він також акцентував увагу на екологічному аспекті оренди земель.

Розгляду питань передачі в оренду земельних часток (паїв) присвячені наукові дослідження В.І. Семчика. Окремі аспекти оренди землі розглядалися в публікаціях І. Будзиловича та А. Юрченко, П.Ф. Кулинич, Н.І. Титової, В.Т. Федоровича та інших українських вчених. Правовим аспектам оренди земель у закордонних країнах присвячені наукові дослідження Г.Ю. Бистрова, Б.В. Кікота (фермерська оренда в США), Е.І. Павлової (досвід Франції).

У даний час оренда є однією з найбільш поширених угод із земельними ділянками. Українське цивільне законодавство передбачає загальні вимоги щодо укладення договорів оренди, а земельне законодавство відображає особливості даного договору стосовно оренди земельних ділянок. Динаміка розвитку земельного законодавства свідчить про пріоритетний розвиток орендних відносин і дозволяє прогнозувати поширення договірних відносин оренди земельних ділянок, що підтверджує актуальність дослідження різних аспектів таких договорів.

Оренда у порівнянні із правом землекористування, що існувало в радянський період, більше відповідає цілям підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. Вона є вигідною як для сторін договору оренди, так і для держави. Власник земельної ділянки, не маючи можливості для її оброблення, надає ділянку в оренду та

одержує дохід у вигляді орендної плати. Працівник, що не має земельної ділянки або має недостатню земельну площу, вправі орендувати необхідні для його діяльності угіддя. Орендар подвійно зацікавлений в ефективності виробництва. З однієї сторони орендареві необхідно регулярно виплачувати орендну плату, з іншого – у випадку нераціонального або неефективного виробництва, орендодавець не погодиться укласти з ним договір оренди на новий строк.

Отже, з початком економічних реформ в Україні орендні відносини зайняли значне місце в аграрному секторі економіки. Проте відомо, що право не завжди адекватно регулювало орендні відносини. Таке становище позначалося на недостатньому теоретичному опрацюванні інституту оренди сільськогосподарських земель, а також впливало законодавче регулювання даних відносин у нашій країні.

Аналіз чинного законодавства, що регулює орендне землекористування у даний час, свідчить про те, що низка важливих і принципових питань у цій сфері не завжди чітко врегульовані. Найчастіше правові приписи не узгоджуються між собою. Це ускладнює застосування правових норм у правозастосовчій практиці. Не дивлячись на тривале існування спеціального Закону України «Про оренду землі» застосування його положень не є досконалим. Практика застосування законодавства, що регулює питання оренди земельних ділянок та прав на них, свідчить про те, що окремі аспекти орендних відносин тлумачаться їх учасниками неоднозначно. Таким чином, правові засади орендних відносин у сфері використання землі в агропромисловому комплексі потребують свого подальшого удосконалення.

Список використаних джерел:

1. Андрейцев В.И. Земельная реформа. Приватизация. Экология. Право: Сборник эксклюзивных очерков и нормативно-правовых актов. – Киев, 1997. – 238 с.
2. Каракаш И.И. Право собственности на землю и право землепользования в Украине. – Одесса: Феникс, 2003. – 256 с.
3. Кірейцева О.В. Розвиток земельно-орендних відносин в Україні // Економіка АПК. – 2000. – № 2. – С. 66-70.
4. Погрібний О.О. Селянські господарства і оренда (організаційно-правові питання). – К.: Урожай, 1992. – 192 с.
5. Шульга М. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях. – Х.: Консум, 1998. – С. 127-139.

Суетнов Є. П.,
к. ю. н., асистент кафедри екологічного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ВІДЧУЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ ТА З МОТИВІВ СУСПІЛЬНОЇ НЕОБХІДНОСТІ

У наш час правове регулювання відносин щодо відчуження приватних земель у суспільних інтересах здійснюється Законом України від 17.11.2009 р. «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» (далі – Закон).

Згідно з ч. 1 ст. 7 Закону органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування вправі викуповувати приватні земельні ділянки та розміщену на них нерухомість для певних суспільних потреб, як-то: розташування об'єктів національної безпеки й оборони, природно-заповідного фонду, будівництва доріг, мостів, естакад, магістральних трубопроводів, ліній електропередачі, аеропортів, морських портів, нафтових і газових терміналів, електростанцій та ін. Відповідний орган приймає рішення про викуп ділянки та нерухомого майна та надсилає їхньому власникові письмове повідомлення з інформацією щодо умов викупу. Після отримання повідомлення власник надає згоду на викуп або відмовляється від нього. У разі згоди між власником і представником органу, який прийняв рішення, проводяться переговори й укладається договір купівлі-продажу або інший правочин. У випадку незгоди власника з викупом об'єктів для суспільних потреб, вони згідно з ч. 1 ст. 15 Закону на підставі рішення суду можуть бути відчужені примусово з мотивів суспільної необхідності.

Викуп та примусове відчуження земельних ділянок і нерухомого майна здійснюється за умови сплати власнику викупної ціни, яка включає вартість земельної ділянки, житлового будинку, інших будівель, споруд, багаторічних насаджень, що на ній розміщені, а також завдані власнику збитки, в тому числі ті, що будуть йому завдані у зв'язку з достроковим припиненням зобов'язань перед третіми осо-

бами, зокрема упущена вигода. Вартість земельної ділянки визначається на підставі її експертної грошової оцінки (ч.ч. 1 і 2 ст. 5 Закону), проведеної відповідно до Закону України «Про оцінку земель» від 11.12.2003 р. та постанови Кабінету Міністрів України «Про експертну грошову оцінку земельних ділянок» від 11.10.2002 р. Оцінка ж нерухомого майна, розміщеного на земельній ділянці, здійснюється на підставі Закону «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12.07.2001 р.

Зауважимо, що вартість земельної ділянки та розміщених на ній об'єктів нерухомого майна не є постійною, оскільки під впливом певних обставин у незначний проміжок часу вона може суттєво змінитися. З огляду на це важливо встановити той момент, який є вирішальним для оцінювання земельної ділянки та нерухомості. У розд. 1 п. 3 згаданої вище постанови зазначено, що експертна грошова оцінка передбачає визначення ринкової (імовірної ціни продажу на ринку) або іншого виду вартості об'єкта оцінки (заставна, страхова, для бухгалтерського обліку тощо), за яку він може бути проданий (придбаний) або іншим чином відчужений на дату оцінки. У ст. 3 Закону «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» теж указано, що оцінка майна, майнових прав – це процес визначення їх вартості на дату оцінки. Отже, вирішальним моментом для оцінювання є дата його здійснення.

Однак, у проміжку часу між датою прийняття органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування рішення про викуп земельної ділянки й іншої нерухомості для суспільних потреб і датою здійснення оцінювання цих об'єктів їх вартість може змінитися. Постає запитання: чи треба враховувати зміну вартості вказаних об'єктів?

Для відповіді на нього звернімося до історичного досвіду. Нагадаємо, що досліджувана підстава припинення права приватної власності на землю та іншу нерухомість існувала ще в дореволюційні часи й у законодавстві того періоду йменувалася «примусове відчуження нерухомого майна для державної або суспільної користі», а в правовій доктрині — «експропріація».

Учені дореволюційної доби наголошували, що при оцінці нерухомого майна не повинні братися до уваги всі зміни в його вартості, що сталися внаслідок об'єктивних, незалежних від власника обставин (наприклад, загальне підвищення або зменшення вартості землі

в тій місцевості, де планується відчуження, надзвичайні обставини тощо). На переконання М. В. Венеціанова, при встановленні суми винагороди не потрібно враховувати тих підвищень і знижень цін, які випливають із загальнокорисного заходу. Так, будівництво залізниці у певній місцевості одразу піднімає ціни на нерухомість; розміщення газового заводу чи скотобоєн їх знижує. Але це підвищення та зниження цін сталося внаслідок самого заходу, й тому несправедливо примушувати особу, на користь якої здійснюється відчуження, платити за те підвищення цін, яке вона зробила сама, як і несправедливо дозволяти їй користуватися зробленим нею зниженням цін. Також непотрібно враховувати випадкове тимчасове зниження чи підвищення цін, яке сталося внаслідок політичних подій, фінансових криз та ін., і яке, очевидно, незабаром повернеться до норми.

Зовсім інша справа, якщо зміни у вартості відчужуваного майна сталися внаслідок дій самого власника (приміром, він розпочинає будівництво нових будівель, закладає багаторічні насадження тощо). При оцінці такі зміни повинні враховуватися, однак тільки у випадках, коли власник діяв сумлінно, а зроблені ним зміни пов'язані зі звичайним використанням його майна. Як зауважував М. В. Венеціанов, власник може робити поліпшення на ділянці (меліорація), будувати будинки, відновлювати запущені виробництва та ін. Якщо він діє при цьому добросовісно, то йому повинна бути сплачена за все це винагорода; якщо ж він бажав лише видимим чином збільшити вартість ділянки, щоб одержати більшу винагороду, тоді він діяв в обхід закону. Щоб установити, діяв власник добросовісно чи ні, у законодавстві закріплюється заборона власнику з певного часу здійснювати будь-які перетворення щодо майна, а значить, і починання, і продовження будівництва; ця заборона не стосується звичайних господарських розпоряджень і поліпшень (наприклад, обробки полів).

Аналізуючи положення Закону, бачимо, що такі ж заборони містяться й у ньому. Так, його ч. 1 ст. 13 закріплює, що власник ділянки й інших нерухомих об'єктів, що на ній розміщені, щодо яких органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування прийнято рішення про викуп для суспільних потреб, з дня отримання інформації (письмового повідомлення) про викуп і до дня нотаріального посвідчення договору купівлі-продажу (або іншого правочину) і його державної реєстрації вправі отримувати доходи і здійснювати

витрати, пов'язані з використанням земельної ділянки за цільовим призначенням. А ось у наступній частині цієї ж статті вказується, що витрати власника земельної ділянки та розміщеної на ній нерухомості, щодо яких прийнято рішення про викуп для суспільних потреб, пов'язані з новим будівництвом, реконструкцією та капітальним ремонтом будівель і споруд, передачею їх у користування, заставу (іпотеку), закладенням багаторічних насаджень і проведенням інших заходів, що значно підвищують викупну ціну, за умови, що такі дії вчиняються після отримання власником повідомлення про їх викуп, не відшкодовуються.

Туєва О.М.,

*доцент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРО ДЕЯКІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДОРАДЧОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ СЛУЖБИ

Згідно із ст. 4 п.2 Закону України від 18 жовтня 2005р. «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» [2,2006.-N 1, ст.17] одним із напрямів підвищення ефективної діяльності суб'єктів аграрного сектору є посилення державної підтримки створення та функціонування системи сільськогосподарського дорадництва та ринку консультативних послуг. Формування мережі сільськогосподарських дорадчих служб зумовлене кардинальними змінами в аграрному секторі економіки, що відбулися за останні роки в процесі здійснення аграрної реформи. В сучасних ринкових відносинах відсутня адміністративна система впровадження нових знань і інформації. Отже, таку функцію має виконувати оперативна, незалежна інформаційно-консультативна система, що розвивається на основі дорадчої діяльності, яка сприяє в освоєнні досягнень науково-технічного прогресу конкретними суб'єктами аграрного господарювання.

З метою створення дієвого інструменту впровадження аграрної політики Кабінет Міністрів України 31 жовтня 2011 р. схвалив Концепцію формування державної системи сільськогосподарського дорадництва [3, 2011 р., № 86, с. 130, ст. 3146].

Дорадчі служби є складовими інфраструктури аграрного ринку інформаційно-консультативних послуг, а формування їх мережі є пріоритетним напрямком державної аграрної політики. За даними Міністерства Аграрної політики та продовольства в Україні станом на 1.01.14 року зареєстровано 71 сільськогосподарську дорадчу службу, які об'єднані у Всеукраїнську громадську організацію «Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України». Розбудова системи сільськогосподарського дорадництва в Україні є невід'ємною складовою євроінтеграційного процесу. В Угоді про Асоціацію Україна – ЄС у ст.404 зазначається, що сторони зобов'язуються всіляко сприяти розвитку дорадництва.

Статтею 1 Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» від 17 червня 2004р. № 1807-IV [2, 2004 №38, ст.470] встановлено, що така діяльність являє собою сукупність дій та заходів, спрямованих на задоволення потреб особистих селянських та фермерських господарств, господарських товариств, інших сільськогосподарських підприємств усіх форм власності і господарювання, а також сільського населення у підвищенні рівня знань та вдосконаленні практичних навичок прибуткового ведення господарства.

В юридичній літературі пропонується більш широке поняття сільськогосподарської дорадчої діяльності. На думку Л.С. Тараненко [4, с.9] під сільськогосподарською дорадчою діяльністю слід розуміти інформаційно-довідкову, консультаційну, організаційну, управлінську, інноваційну, навчальну та іншу діяльність, необхідну для повноцінного розв'язання завдань, покладених на АПК України. В.Ю. Уркевич та І.В. Арістова [1, с. 76] зазначають, що дорадча діяльність і дорадчі послуги носять комплексний характер, включають різноманітні види діяльності, головна мета здійснення якої – збільшення прибутковості аграрного господарювання, поліпшення добробуту сільського населення, розвиток сільської місцевості через надання відповідних послуг. Цілковито погоджуючись із наведеними думками, зазначимо, що законодавчому визначенню дорадчої діяльності не вистачає саме соціальної складової, адже поліпшення добробуту сільського населення і розвиток сільської місцевості є її важливим завданням.

Як зазначає Л.С. Тараненко [4, с.13], основними принципами сільськогосподарської дорадчої служби є: а) максимальна спрямованість

на запити сільськогосподарських товаровиробників, сільського населення, органів виконавчої влади й органів самоврядування; б) забезпечення ефективної взаємодії всіх аграрних та інших організацій, установ і підприємств, що впливають на розвиток аграрного сектора; в) залучення до сільськогосподарської дорадчої діяльності провідних працівників наукових установ і навчальних закладів; г) повна незалежність і конфіденційність інформації в роботі з користувачами послуг; д) гнучкість та орієнтація на перспективу в сільськогосподарській дорадчій діяльності й організації роботи; е) часткова самокупність. Аналіз законодавчо визначеного змісту цієї діяльності дає підстави говорити також про принципи: - державної підтримки; (постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007р. №1131 Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки сільськогосподарської дорадчої служби [3, 2007 р.- № 71.- с.9.- ст. 2670]); - підвищення рівня кваліфікації дорадників (Ст.10 ЗУ «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність»); - взаємодія дорадчої служби зі своїми клієнтами має відбуватися лише в їхніх інтересах, на добровільних, рекомендаційних засадах, без застосування імперативних методів, незалежно від форми власності або організаційно-правової форми суб'єктів даних відносин. Звичайно, важливим принципом будь-якої діяльності є принцип відповідальності за результати своєї роботи. Втім ця проблема потребує окремого опрацювання, адже в нормах спеціального законодавства питання юридичної відповідальності у сфері дорадчої діяльності не врегульовані.

Список використаних джерел:

1. Арістова І.В., Уркевич В.Ю. Правова природа сільськогосподарської дорадчої діяльності// Адміністративне право і процес.-№2(4).-2013.-С. 76- 84.
2. Відомості Верховної Ради України.
3. Офіційний вісник України.
4. Тараненко Л.С. Правове регулювання сільськогосподарського дорадництва в Україні: автореф. дис.... канд. юрид. наук: спец 12.00.06 Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право/ Л.С. Тараненко.-К., 2012.- 20 с.).

*Ущановська О.І.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
здобувач кафедри земельного та аграрного права*

ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ ВІДОКРЕМЛЕНИХ САДИБ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

За наслідками проведення в Україні земельної і аграрної реформи починаючи з 2000 року товарне сільськогосподарське виробництво ведуть суб'єкти аграрного підприємництва різних організаційно-правових форм, серед яких особливе місце за кількістю і правовим становищем займають фермерські господарства, які використовують на праві власності і праві користування та інших юридичних титулах значні площі сільськогосподарських угідь і мають питому вагу у виробництві валового сільськогосподарського продукту.

Загальний і особливий правовий статус фермерських господарств як самостійних товаровиробників з організаційно-правовою формою самостійної юридичної особи в цілому визначений у чинному цивільному, аграрному, господарському, земельному та іншому законодавстві України.

В теорії аграрного, земельного права правове становище фермерських господарств є предметом постійного наукового дослідження таких вчених, як О.О. Погрібний, Н.І. Титова, В.З Янчук, В.В. Янчук, В.І. Федорович, М.Я. Долинська, П.Ф. Кулинич, М.В. Шульга, В.І. Семчик та інші, які проводили науковий пошук організаційно-управлінських, майнових, земельних, господарських та інших аспектів господарської діяльності фермерських господарств.

Водночас питання правового становища фермерських господарств з відокремленими садибами не стало поки що предметом наукового дослідження вчених у сфері аграрного права, не дивлячись на те, що чимало питань земельного, майнового, організаційного та інших аспектів потребують вирішення у законодавчого врегулювання.

Зокрема, одним з актуальних питань створення і діяльності фермерських господарств вбачається законодавче забезпечення реалізації такої функції державного регулювання земельних відносин, як планування у сфері використання землі як територіального простору, як

головного засобу виробництва у сільському господарстві, як об'єкта природи. В сучасній доктрині земельного права, а також у наці аграрного права це питання окремо не досліджувалось, внаслідок чого набуття права на земельні ділянки, а також відведення в натурі (на місцевості) земельних ділянок для фермерських господарств у вигляді відокремлених садиб не має належного законодавчого забезпечення і здійснюється традиційно у порядку землеустрою відповідно до ЗК України та закону України «Про землеустрій».

При цьому практично не застосовуються норми чинного містобудівного, природоресурсного, екологічного, аграрного законодавства в частині планування територій фермерських господарств як відокремлених садиб.

Відповідно до закону України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 року (з наступними змінами і доповненнями) право на створення фермерського господарства мають громадяни України, які досягли 18 -річного віку та виявили бажання створити таке господарство.

При цьому законом передбачається можливість створення фермерських господарств як в межах, так і за межами населених пунктів. Законодавче закріплення такого юридичного факту, як місцезнаходження фермерського господарства, безпосередньо впливає на земельно-правовий статус господарства, особливо в частині освоєння земельної ділянки за цільовим призначенням. Зокрема, у ст. 7 згаданого закону передбачається, що громадяни, що створили фермерське господарство, мають право облаштувати житло в тій частині наданої для ведення фермерського господарства земельної ділянки, з якої забезпечується зручний доступ до всіх виробничих об'єктів господарства. Виходячи з цього, створення фермерського господарства у межах населеного пункту потребує додержання положень закону «Про регулювання містобудівної діяльності» та іншого чинного містобудівного законодавства щодо планування території населеного пункту, врахування зонінгових правил чи планів детального планування територій і планів земельно-господарського устрою земельних ділянок, відведення земельних ділянок за проектами землеустрою відповідно до містобудівної документації тощо.

Водночас законом «Про фермерське господарство» передбачено, якщо житло членів фермерського господарства знаходиться за межами

населених пунктів, то вони мають право на створення відокремленої фермерської садиби, якій надається поштова адреса. Відокремленою фермерською садибою є земельна ділянка разом з розташованими на ній житловим будинком, господарсько-побутовими будівлями, наземними і підземними комунікаціями, багаторічними насадженнями, яка знаходиться за межами населеного пункту.

Для облаштування відокремленої садиби фермерському господарству надається за рахунок бюджету допомога на будівництво під'їзних шляхів до фермерського господарства, електро- і радіотелефонних мереж, газо- і водопостачальних систем. При цьому у названому законі нічого не сказано про те, як мають регулюватися питання щодо планування забудови території відокремленої садиби, будівництва необхідної інженерно-транспортної інфраструктури, інших об'єктів виробничого призначення, необхідних для здійснення фермерським господарством виробничої та господарської діяльності, а також задоволення житлово-соціальних та інших потреб членів таких господарств.

З врахуванням викладеного можна зробити висновок, що в сучасних умовах удосконалення правового становища фермерських господарств потребує законодавчого врегулювання відносин, що виникають у сфері планування територій фермерських господарств, які створюються як відокремлені садиби.

Федчишин Д.В.,

*аспірант кафедри земельного та аграрного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ НА ЗЕМЛІ ГРОМАДСЬКОЇ ЗАБУДОВИ

Землі громадської забудови, що перебувають у межах населених пунктів повинні використовуватись раціонально та належно за цільовим призначенням. Для того щоб в умовах ринкової економіки використовувати землі на користь територіальної громади відповідного села, селища, міста, необхідно володіти точною інформацією про кількість, правовий режим і характеристики цих земель. Сьогодні значно

зростає необхідність вдосконалення правового регулювання земельних відносин в сфері використання земель громадської забудови. Однак, важливим напрямком розвитку правовідносин використання земель громадської забудови виступає не тільки нормативне забезпечення основних засад їх використання, але й закріплення реального механізму реалізації загальних норм щодо використання таких земель. Зараз, на жаль, відсутнє належне нормативно-правове регулювання земельно-процесуальних відносин в розглядуваній сфері.

Механізм реалізації прав на землю передбачає передовсім наявність земельних норм матеріального права й водночас норм земельно-процесуального права [3; с. 7]. Зокрема, визначається, що матеріальні земельні правовідносини регулюються нормами, які встановлюють права та обов'язки суб'єктів земельних правовідносин безпосередньо з приводу землі, а процесуальні – нормами, які встановлюють порядок виникнення, зміни та припинення матеріальних земельних правовідносин [4; с.34], порядок їх здійснення та способ реалізації [2; с. 93], процедуру здійснення земельних прав та виконання обов'язків, порядок вирішення земельних спорів [1; с. 163].

Одне з провідних місць у системі механізму реалізації прав посідає земельно-процесуальна форма реалізації права на землю. Вона розглядається як встановлений земельним законом порядок діяльності чи дій органів державної влади й органів місцевого самоврядування з питань: віднесення земель до відповідної категорії, переведення їх з однієї категорії до іншої; права власності на земельні ділянки та правового захисту цих прав; передача земельних ділянок у власність та надання у користування; припинення й перехід права на землю; гарантії прав на землю; виконання обов'язків власниками землі й землекористувачами та забезпечення раціонального використання землі; контроль за використанням і охороною земель, ведення земельного кадастру, здійснення моніторингу та землеустрою; вирішення питання про відповідальність за порушення земельного законодавства і про розгляд земельних спорів.

Найважливішим елементом механізму реалізації права на землі громадської забудови виступають процедури. Під процедурою прийнято розуміти сукупність правових вимог до складу, форми, строків і послідовності дій суб'єктів земельних відносин, регульованих нормами земельного права. Джерелами процедур вважаються безпосе-

редньо норми земельного права. У встановлених законом випадках дотримання процедури є умовою виникнення, зміни чи припинення земельних прав і обов'язків.

Під юридичною процедурою в земельному праві слід розуміти сукупність правових вимог, які висувають до дій суб'єктів правовідносин, дотримання яких необхідне для реалізації їхніх земельних прав і обов'язків або для реалізації прав та обов'язків іншими суб'єктами.

Фактичні дії суб'єктів, спрямовані на реалізацію прав на землі громадської забудови та вчинені відповідно до встановленої процедури, потрібно іменувати процедурними діями.

Стосовно використання земель громадської забудови важливе значення відіграє процедура здійснення забудови земельних ділянок. Така процедура закріплена в ст. 26 ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності». Вона складається з наступних етапів: 1) отримання замовником або проектувальником вихідних даних; 2) розроблення проектної документації та проведення у випадках, передбачених законом, її експертизи; 3) затвердження проектної документації; 4) виконання підготовчих та будівельних робіт; 5) прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів; 6) державна реєстрація права власності на об'єкт містобудування.

Дотримання встановленої законом процедури здійснення забудови сприятиме поліпшенню інфраструктури населених пунктів, підвищенню якості, надійності, безпечності збудованих об'єктів, що в, свою чергу, позитивно впливатиме на задоволення публічних інтересів, тобто потреб населення міст, селищ, сіл.

Список використаних джерел:

1. Ерофеев Б.В. Земельное право России. – М.: ООО «Профобразование», 2002. – 656 с.;
2. Земельне право: Академічний курс / За ред. В.І. Семчика, П.Ф. Кулинича. К.: Ін Юре, 2001. – 424 с.;
3. Семчик В. До питання про механізм реалізації права на землю громадянами та юридичними особами / В. Семчик // Право України. – 2009. – № 9. – С. 6–10.;
4. Советское земельное право и правовая охрана природы в СССР / Под ред. В.Н. Демьяненко. – Саратов: Б.и., 1978. – 120 с.

СУБ'ЄКТНИЙ СКЛАД АГРАРНИХ ПРАВОВІДНОСИН ЯК СИСТЕМОУТВОРЮЮЧИЙ ЧИННИК АГРАРНОГО ПРАВА

Специфічний суб'єктний склад регульованих нормативними масивами суспільних відносин визнається в загальнотеоретичній та галузевих юридичних науках одним із чинників формування галузей права.

В обґрунтування самостійності галузі аграрного права вітчизняні дослідники досить часто наводять тезу про специфічний характер суб'єктів аграрних відносин. А.М. Статівка та В.Ю. Уркевич доводять, що підставами для віднесення аграрного права до самостійної галузі права слід вважати те, що аграрним відносинам, які становлять його предмет, насамперед притаманні специфічні суб'єкти [1, с. 20–24]. В.М. Єрмоленко вказував, що за суб'єктним складом «аграрне право повністю не включається до предмета правового регулювання жодної з ... галузей приватного права» [5, с. 77–78]. Г.С. Корнієнко підкреслює, що наявність різноманітних специфічних суб'єктів в аграрному секторі «дає нам право говорити про велике коло правових відносин, що потребують спеціального правового регулювання нормами аграрного права» [6 с. 86].

Слід зазначити, що специфічність суб'єктів аграрних відносин не лише сприяла виокремленню галузі аграрного права, але і залишається рушійною силою її сучасного розвитку, багато в чому визначає систему аграрного права та внутрішню будову цієї галузі. Показово, що на використанні категорії суб'єктів аграрного права будується низка визначень системи аграрного права (В.З. Янчука [2, с. 296], Ю.М. Крупки [7, с. 17]).

В чому ж полягає такий вплив, взаємозв'язок суб'єктів аграрного права та системи цієї галузі?

Передусім, норми, що визначають правовий статус суб'єктів аграрного права («статусне» аграрне право), називають інститутом аграрного права. Як правило, відносять цей інститут до загальної частини аграрного права [3, с. 63; 4, с. 16–17]. Норми цього інституту дійсно

мають провідне значення в системі аграрного права, адже, визначаючи правовий статус суб'єктів аграрного права, в значній мірі визначають і зміст аграрних відносин.

Далі, норми «статусного» аграрного права характеризуються порівняно високою стабільністю та загальністю. «Статусне» аграрне право володіє доволі розвинутою системою правових принципів, які скріплюють правове регулювання аграрних відносин. «Статусне» аграрне право забезпечує взаємний зв'язок комплексного правового регулювання аграрних відносин, адже саме на рівні суб'єктів аграрного права перетинаються усі основні групи аграрних відносин – організаційні, майнові, зобов'язальні, земельні, природоресурсні, трудові тощо. Саме в силу відповідності суб'єкта права критеріям «аграрності» на них поширюють свою дію інші норми цієї галузі, передусім ті, що пов'язані із державною підтримкою, управлінням, особливими правовими режимами природокоористування, оподаткування тощо. Тому норми «статусне» аграрного права, в першу чергу, здатні виконувати роль «ядра» галузі права, навколо якого групуються більш мінливі норми та менш розвинуті інститути.

Норми «статусного» аграрного права найбільш яскраво відображають приватно-правові спрямованості у правовому регулюванні аграрних відносин. Через цей структурний елемент галузі аграрного права відбуваються її зв'язки з ключовими галузями приватного права – цивільним, господарським.

«Статусне» аграрне право, виражаючись та об'єктивуючись зовні, породило доволі міцний масив аграрного законодавства, що має значну питому вагу у системі джерел аграрного права. Так специфіка суб'єктів аграрного права впливає не лише на систему аграрного права, але і на її зовнішнє вираження – систему аграрного законодавства.

Викладене щодо взаємозв'язку системи аграрного права із суб'єктивним складом аграрних відносин варто враховувати у подальших дослідженнях, нормотворчій та правозастосовчій практиці.

Список використаних джерел

1. Stativka A., Urkevich V. About the place of the agrarian law in system of branches of law of Ukraine / A. Stativka, V. Urkevich // Journal of modern science. – 2006. – № 1-2. – P. 20–24.

2. Аграрне право України / за редакцією В.З. Янчука. – К.: Юрінком, 1996. – 560 с.

3. Аграрне право України: підручник / В.М. Єрмоленко, О.В. Гафурова, М.В. Гребенюк та ін.; за заг. ред. В.М. Єрмоленка. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 608 с.

4. Актуальні питання аграрного права України: теорія і практика: монографія / А.М. Статівка, В.Ю. Уркевич, В.М. Корнієнко та ін.; за ред. А.М. Статівки. – Х.: Вид-во «ФІНН», 2010. – 240 с.

5. Єрмоленко В.М. До питання про предмет аграрного права / В.М. Єрмоленко // Стан та перспективи розвитку аграрного права: матер. міжнар. наук.-теор. конф., присв. 80-річчю В.З. Янчука, Київ, 26-27 трав. 2005 р. / За ред. В.М. Єрмоленка, В.І. Курила. – К.: Магістр – XXI ст., 2005. – С. 74–79.

6. Корнієнко Г.С. Щодо місця аграрного права в системі права України / Г.С. Корнієнко // Аграрне право як галузь права, юридична наука і навчальна дисципліна: матер. всеукр. круглого столу (25 травня 2012 р.): зб. наук. пр. / за заг. ред. В.М. Єрмоленка, В.І. Курила, В.І. Семчика. – К.: Видавничий центр НУБіП України, 2012. – С. 85–87.

7. Крупка Ю.М. Аграрне право України: Навч. посіб. / Ю.М. Крупка; За наук. ред. Н.Р. Малишевої. – К.: Університет «Україна», 2006. – 160 с.

Червенко А.Г.,

*здобувач кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ПРАВОМІРНИМИ ДІЯМИ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Конституція України (ст. 41) встановлює, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Примусове відчуження суб'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на

підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості.

Наведені принципові конституційні положення мають безпосереднє відношення і до сфери земельних відносин. Вони виступають гарантією земельних прав, зокрема права власності на земельну ділянку. Окрім того відшкодування заподіяних збитків згідно із земельним законом виступає одним із способів захисту земельних прав.

Земельно-правова доктрина розрізняє збитки, заподіяні правопорушеннями, а також ті, які заподіяні правомірними діями. У першому випадку заподіяні збитки відшкодовуються в повному обсязі, у другому – у випадках та на умовах, передбачених законом. До правомірних дій, в результаті яких можуть бути заподіяні збитки у сфері земельних відносин, відноситься примусовий викуп (вилучення) земельних ділянок.

Питання відшкодування реальної шкоди у разі примусового викупу (вилучення) земельної ділянки є досить складним та багатограним. Порядок визначення розміру відшкодування, зокрема визначено Законом України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розмішені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності». Так, у відповідності до ст. 5 цього Закону, викупна ціна передовсім включає вартість земельної ділянки (її частини). Згідно із Законом України «Про оцінку земель» вартість земельної ділянки являє собою еквівалент цінності земельної ділянки, виражений у ймовірній сумі грошей, яку може отримати продавець. Окрім того викупна ціна включає також вартість житлового будинку, інших будівель, споруд, багаторічних насаджень, що на ній розмішені, з урахуванням збитків, завданих власнику внаслідок викупу земельної ділянки, у тому числі збитків, що будуть завдані власнику у зв'язку з достроковим припиненням його зобов'язань перед третіми особами, зокрема, упущена вигода, у повному обсязі. Розмір викупної ціни затверджується рішенням органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування, що здійснює викуп земельної ділянки, або встановлюється за рішенням суду.

У разі надання власнику іншої земельної ділянки замість відчуженої у викупну ціну крім того включається вартість виготовлення доку-

ментації із землеустрою, розроблення якої необхідне для отримання у власність такої земельної ділянки, а також витрати, пов'язані з державною реєстрацією прав на неї.

Вартість земельної ділянки, що відчужується або передається у власність замість відчуженої, визначається на підставі її експертної грошової оцінки, проведеної відповідно до закону. Експертною грошовою оцінкою земельних ділянок закон вважає результат визначення вартості земельної ділянки та пов'язаних з нею прав оцінювання (експертом з питань оцінки земельної ділянки) із застосуванням сукупності підходів, методів та оціночних процедур, що забезпечують збір та аналіз даних, проведення розрахунків і оформлення результатів у вигляді звіту.

Звіти з експертної грошової оцінки земельних ділянок, що відчужуються, підлягають рецензуванню, державній експертизі землевпорядної документації у випадках та в порядку, визначених законом.

Суб'єкти оціночної діяльності для проведення такої оцінки визначаються органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування або особою, яка ініціювала відчуженню об'єктів нерухомого майна в порядку, визначеному законом, а вартість надання послуг з рецензування або проведення державної експертизи звітів з експертної грошової оцінки сплачується за рахунок коштів відповідних бюджетів.

Якщо власник виступає проти відчуження свого нерухомого майна, зокрема земельної ділянки за оцінкою, проведеною суб'єктом оціночної діяльності, визначеним органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування, він може залучати іншого суб'єкта оціночної діяльності для визначення вартості нерухомого майна чи проведення рецензування звіту з оцінки такого майна. У цьому разі витрати на виконання таких послуг несе власник земельної ділянки, що має відчужуватися.

Таким чином можна зробити висновок, що чинне законодавство належним чином не захищає права власника земельної ділянки, оскільки процес визначення розміру відшкодування носить загалом односторонній характер. Звичайно, власник земельної ділянки має право на оскарження розміру відшкодування та порядку його визначення, але результат такого оскарження викликає певні сумніви, з огляду на судову практику, що сформувалася по даній категорії спорів.

ПРОВІВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

На сьогодні лише за умови раціоналізації природокористування можливе забезпечення переходу на ресурсоощадне виробництво та унеможливлення глобальних ризиків техногенного й антропогенного характеру, а також виходу аграрного сектору з кризи [1, с. 314].

Найважливіше місце серед природних багатств України займають ліси, що є унікальним відтворюваним ресурсом. У сучасних умовах життя людства ліс не лише не втратив свого значення, але і придбав нові функції. Так, ведення лісового господарства вирішує важливі державні завдання в галузі охорони, захисту і відтворення лісів, раціонального використання лісових ресурсів, забезпечення економічної й екологічної безпеки країни. Існує безумовний зв'язок між лісовим господарством, продовольчою безпекою, харчуванням, стійкістю сільського господарства й джерелами засобів до існування, в першу чергу, сільського населення.

Порівняно з іншими європейськими країнами, Україна відзначається істотними відмінностями лісорослинних умов, методів ведення лісового господарства, використання лісових ресурсів і корисних властивостей лісу у різних природних зонах (Полісся, Лісостеп, Степ, Українські Карпати та гірський Крим). Ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцезонаштуванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах. Лісовими ресурсами є деревні, технічні, лікарські та інші продукти лісу, що використовуються для задоволення потреб населення і промислового та аграрного виробництва та відтворюються у процесі формування лісових природних комплексів.

Використання лісових ресурсів може здійснюватися в порядку загального і спеціального використання. Так, на праві загального використання, громадяни мають право в лісах державної та комунальної власності, а також за згодою власника в лісах приватної власності

сті вільно перебувати, безоплатно без видачі спеціального дозволу збирати для власного споживання дикорослі трав'яні рослини, квіти, ягоди, горіхи, гриби тощо.

У порядку спеціального використання можуть здійснюватися такі види використання лісових ресурсів: 1) заготівля деревини; 2) заготівля другорядних лісових матеріалів; 3) побічні лісові користування; 4) використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей, потреб мисливського господарства, проведення науково-дослідних робіт. Порядок та умови здійснення спеціального використання лісових ресурсів встановлено постановою Кабінету Міністрів України «Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів» від 23 травня 2007 р., № 761, якою затверджено Порядок спеціального використання лісових ресурсів [2].

У лісах без заподіяння їм шкоди може здійснюватися заготівля другорядних лісових матеріалів: живиці, пнів, лубу та кори, деревної зелені, деревних соків, зокрема березового соку, який відзначається спеціалістами лікарсько-оздоровчими властивостями.

До побічних лісових користувань належать: заготівля сіна, випасання худоби, розміщення пасік, заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин, збирання лісової підстилки, заготівля очерету. Для їх переробки аграрні товаровиробники створюють підсобні підприємства та промисли, що є важливими структурними підрозділами підприємств в підвищенні матеріального добробуту їх членів (робітників). Збір і заготівля дикорослих плодів, ягід, грибів, лікарсько-технічної сировини є важливим джерелом поповнення продовольчого фонду країни, виробництва мармеладу, варення та цінних консервів і випуску цінних лікарських препаратів. З розвитком лісового господарства значення цієї функції лісу значно збільшилось. Технологія лісогосподарського виробництва має багато загального з сільськогосподарською та аграрною. Отже, підприємства лісового господарства виконують великий обсяг робіт, направлений не лише на підвищення продуктивності сільськогосподарських угідь, але і безпосередньо на поповнення продовольчих ресурсів.

Заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин здійснюється способами, що включають виснаження їх ресурсів. Заготівля лісових продуктів для отримання харчової та лікарської сировини в лісах, де заходи боротьби із шкідниками та хворобами

здійснювалися з використанням хімічних засобів, лісах, розташованих у смугах відведення автомобільних доріг або в зонах впливу хімічного та промислового виробництва, здійснюється з дотриманням відповідних санітарних норм і правил. Обсяги щорічного здійснення побічних лісових користувань визначаються для кожного власника лісів або постійного лісокористувача під час лісовпорядкування або спеціальних обстежень.

Таким чином, використання лісових ресурсів спрямовано, насамперед, на поповнення продовольчої бази і резервів лікарської й технічної сировини для задоволення потреб суспільства, а також окремих громадян у продуктах харчування, поліпшення якісного запасу продовольчих і медичних товарів, а також на розвиток садівництва й рослинництва.

Список використаних джерел:

1. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку / [Пасхавер Б.Й., Шубравська О.В., Молдаван Л.В. та ін.]; за ред. акад. УААН Б.Й. Пасхавера; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009.
2. Офіц. вісн. України. – 2007. – № 39. – Ст. 1550.

Шведенко П.Ю.,

*аспірант кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Обов'язковою умовою нормального функціонування сільськогосподарського виробництва в ринковому середовищі є наявність відповідної кредитної політики, яка враховувала б особливості аграрного сектора і створювала сприятливі умови для його розвитку. В умовах формування ринкових відносин подальший розвиток сільського господарства неможливий без ефективного функціонування кредитної підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

Сільськогосподарський кредит був і завжди буде у центрі уваги переважної більшості держав. За таких умов дослідження досвіду кредитування сільських товаровиробників набуло особливого значення і обумовлює його актуальність. Практика вимагає наукового обґрунту-

вання залучення достатніх кредитних ресурсів у сільськогосподарське виробництво на сприятливих для них умовах. Все більш актуальними стають також питання вдосконалення кредитного механізму, за допомогою якого передбачається усунути негативні тенденції в його функціонуванні та відновити основні принципи кредиту.

Світовий досвід свідчить, що кредитування, як засіб державної підтримки аграрного товаровиробника існує в більшості промислово розвинутих країн, які витрачають на її проведення значні кошти. Згідно з даними наведеними Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), яка включає 29 країн (у тому числі США, країни Європейського союзу, Австралію, Канаду та ін.) витрати за сім останніх років на підтримку аграрного сектора, шляхом кредитування в цих країнах склали більше 1,07 тр.лн доларів.

В аграрному виробництві практично всіх країн із розвинутою економікою на протязі довгого часу створювалась спеціалізована система сільськогосподарського кредиту на характеристиці якої слід хоч би коротко зупинитися. Вона виникла в середині XIX ст. у вигляді кредитних Союзів в Англії в 1844 р. в містечку Ройчдейт, ініціаторами їх створення стали місцеві ткачі. А вже в 1846 році був створений кредитний союз кооперативів в Німеччині. Його засновник Ф. Райффайзен поклав в основу принцип взаємодопомоги тих, для кого він виник. Союз функціонував без власного капіталу і дивідендів, а члени кредитних кооперативів несли загальну солідарну відповідальність. На принципах системи Райффайзена створювались місцеві каси сільськогосподарського кредиту і в Франції.

Досвід формування кредитних систем в США свідчить, що вони пройшли дещо інший від згаданого вище шлях їх створення. Тут саме держава виступила в ролі ініціатора створення кредитної системи фінансово-кредитних установ. В результаті виникла система федеральних кредитних банків (1932 р.), федеральна страхова корпорація (1934 р.), федеральна ощадна страхова корпорація (1934 р.), федеральна асоціація іпотечного кредиту (1938), федеральний банк для кредитування телефонізації (1971), в яких фермери нарівні з іншими громадянами могли одержувати кредити.

Спеціально для кредитування фермерів в 1916 р. була створена фермерська кредитна система, в яку увійшла система федеральних земельних банків, проміжних банків для кредитування фермерських земельних банків, асоціація кредитування виробничих потреб (1933 р.).

Вивчення історичного і сучасного досвіду організації кредитного обслуговування країн з розвинутою економікою дозволяє зробити висновок, що всі вони на сьогодні створили специфічні системи обслуговування аграрного сектора економіки.

В процесі формування ринкової системи кредитного забезпечення реального сектора економіки усі країни зазнавали труднощів в питаннях врахування її галузевих відмінностей. Обтяжливою специфікою системи кредитного забезпечення є тісний зв'язок механізму кредитування з наявністю високих ризиків у галузі та низькою прибутковістю сільського виробництва. Ця система знижувала обсяг кредитного забезпечення, особливо в періоди фінансової нестабільності економіки, коли галузь особливо потребувала додаткових фінансових ресурсів.

В такі періоди, з метою підтримки аграрного сектора, багато країн почали створювати державні системи кредитної підтримки галузі. Не покладаючись на державу з її мірами та напрямками кредитування сільськогосподарські товаровиробники почали створювати і власні (кооперативні) системи кредитного забезпечення.

Дослідження кількісних та якісних змін, які відбуваються в кредитних системах зарубіжних країн, а також урахування загальних тенденцій та закономірностей всесвітнього їх розвитку дозволить Україні швидше пройти шлях еволюції системи кредитування сільського господарства, на який зарубіжні країни витратили століття, оскільки вони перейшли до ринкових відносин з цією системою кредитування аграрного сектора на століття раніше України.

Порівняльний аналіз досвіду високо-розвинутих держав світу з українським, з питань кредитної політики є надзвичайно необхідним і корисним і в умовах вирішення питання про вступ України в ЄС.

Список використаних джерел:

1. Коробейников М. Зарубежная практика кредитования сельского хозяйства и её позитивное использование в условиях современной России //Международный хозяйственный журнал. -2010. - №4 – с. 24-26.
2. Олійник Д. С. Фінансова підтримка сільськогосподарського виробництва у зарубіжних країнах //Фінанси України. - 2002. - №6. - С. 72 – 79.
3. Хицков А. Кредитный потенциал сельскохозяйственного производства//АПК: экономика управления. - 2001. - №12. - С. 42.

ЗМІСТ

1. Андрейцев В.І. Організаційно-правові форми господарювання та їх вплив на довкілля людини, як необхідність інтеграції законодавства щодо антропозахисних правовідносин	7
2. Балюк Г.І. Правове забезпечення моніторингу земель як умова ефективного агровиробництва	11
3. Гетьман А.П. Щодо розробки концепції розвитку екологічного права як передумови вдосконалення екологічних та аграрних відносин	13
4. Єрмоленко В.М. До питання колишніх «колгоспних лісів»	17
5. Жушман В.П. Особливості кредитування сільськогосподарських товаровиробників в умовах становлення ринкової економіки	19
6. Каракаш І.І. Становлення Олексія Олексійовича Погрібного як юриста-науковця	22
7. Кулинич П.Ф. Фермерське право України на початку ХХІ століття: стан та перспективи	25
8. Мірошниченко А.М. Щодо необхідності вдосконалення системи прав на земельні ділянки	28
9. Носік В.В. Теоретичні проблеми оптимізації організаційно-правових форм товарного сільськогосподарського виробництва в Україні	31
10. Сидор В.Д. Спогади про вчителя	34
11. Статівка А.М. Деякі аспекти правового регулювання державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників як засобу забезпечення їх належного функціонування	35
12. Уркевич В.Ю. Актуальні земельно-правові проблеми функціонування сільськогосподарських кооперативів	38
13. Шульга М.В. Деякі аспекти обігу забудованих земельних ділянок	41
14. Анісімова Г.В. Правові форми природокористування: проблеми реалізації	43
15. Багай Н.О. Правове забезпечення державної підтримки сільського господарства України	48

16. Батигіна О.М. Правове регулювання державної реєстрації права оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення	51
17. Бейкун А.Л. Екологічний зміст проекту Аграрного кодексу України	53
18. Буракова А.М. До питання про деякі способи захисту земельних прав	57
19. Бурцев О.В. До питання про межові земельні спори	60
20. Бусуйок Д.В. Правове забезпечення публічно-приватного партнерства як засобу здійснення моніторингу земель сільськогосподарського призначення	63
21. Ващишин М.Я. Юридичні ознаки оптових ринків сільськогосподарської продукції	65
22. Гавриш Н.С. Правове регулювання ведення моніторингу ґрунтів в Україні	68
23. Гайдаржи Х.А. Правові питання функціонування сільськогосподарських виробничо-обслуговуючих кооперативів в Україні	70
24. Гафурова О.В. Щодо розвитку сільськогосподарської виробничої кооперації	73
25. Гордєєв В.І. Правове забезпечення здійснення аквакультури на умовах оренди	76
26. Єрмолаєва Т.В. Еколого-правовий механізм охорони водних ресурсів	79
27. Золотарьова Д.М. Zobov'язальні права у сфері земельних відносин	81
28. Ігнатенко І.В. Правові основи зміни дозволеного використання земельних ділянок	83
29. Коваленко Т.О. Банкрутство фермерських господарств: закон оновлено – дефекти залишилися	86
30. Ковальчук Т.Г. Проблеми правового регулювання відносин у сфері використання земельних та інших природних ресурсів в аграрному секторі економіки України	88

31. Ковач Д.Л. Деякі аспекти оформлення прав на земельну ділянку	91
32. Корнієнко В.М. Правове регулювання органічного сільського господарства: історія розвитку та сучасний стан	93
33. Корнієнко Г.С. Проблеми правового регулювання членства у фермерських господарствах	95
34. Костенко В.О. До визначення структури економіко-правового механізму використання і охорони земель	98
35. Костур О.Д. Державне сільськогосподарське підприємство як організаційно-правова форма ведення товарного сільськогосподарського виробництва в Україні та державах СНД	101
36. Кравець Н.В. Деякі питання запровадження принципу екологізації аграрного виробництва у сфері використання земель сільськогосподарського призначення	104
37. Кривко М.Є. Особливості договору поставки лікарських рослин сільськогосподарськими товаровиробниками	107
38. Кульчій І.М. Правові засади диверсифікації аграрного виробництва за участю сільськогосподарських товаровиробників	109
39. Курман Т.В. Екологізація сільськогосподарського виробництва як передумова його сталого розвитку	112
40. Лисанець О.С. Становлення фермерства в Україні	114
41. Лісова Т.В. Землеустрій як засіб охорони та відновлення земель сільськогосподарського призначення	117
42. Лушпасв С.О. Правове регулювання відносин з виробництва меду в аспекті продовольчої безпеки України	119
43. Любчич А.М. Специфіка процедурних норм в аграрному праві	121
44. Марченко С.І. Правові проблеми використання природних ресурсів у сфері бджільництва	125
45. Мельник Н.О. До питання про відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва	127

46. Наконечний А.Б. Щодо посилення відповідальності за порушення охорони земель в сфері аграрного виробництва	130
47. Настіна О.І. До проблеми земельно-правового реформування аграрного сектору	133
48. Невмержицька М.А. Угоди СОТ в системі ветеринарного законодавства	135
49. Одарюк М.П. Процедурні питання при проведенні державної експертизи землепорядної документації	137
50. Осадько А.С. Правова природа договору лізингу сільськогосподарської техніки	140
51. Панченко В.В. Інноваційно-інвестиційна діяльність як складова правового забезпечення конкурентоспроможності в аграрному секторі України	142
52. Печений О.П., Лащенко Л.В. Деякі проблемні питання спадкування права на земельну ділянку	144
53. Покальчук М.Ю. Агроторгові дома як суб'єкти аграрного ринку	146
54. Поліщук В.А. Організаційно-правові форми господарювання в промисловому садівництві	148
55. Разметаєв С.В. Актуальні питання права власності селянських та фермерських господарств на ліси	151
56. Рибалка К.І. Особливості правового режиму земель запасу	154
57. Рипенко А.И. Проблема «земельного мораторія» в аграрних, земельных и градостроительных отношениях	155
58. Савельєва О.М. Про приватноправові засади регулювання відносин в аграрному секторі України	158
59. Самсонова Я.О. Розвиток інтеграційних процесів в аграрній сфері виробництва, як пріоритетний напрямок аграрної політики України	161
60. Санніков Д.В., Саннікова М.В. До питання місця рішень Європейського суду з прав людини у системі джерел земельного права	163
61. Сашенко І.С. Щодо правового регулювання інвестицій у соціальний розвиток села в Україні	166

62. Святолуцька О.С. Деякі питання створення фермерської садиби	169
63. Сидоров Я.О. До питання про пріоритетні напрями розвитку правового забезпечення діяльності господарюючих суб'єктів в аграрному секторі	172
64. Сидоренко В.В. До питання про самовільне зайняття земельної ділянки	175
65. Старостіна Л.Л. Правові основи формування аграрної політики України у контексті становлення і розвитку фермерських господарств	177
66. Степська О.В. Орендні правовідносини в АПК: історичний та сучасний аспект	181
67. Суєтнов Є.П. Щодо визначення розміру компенсації за відчуження земельних ділянок для суспільних потреб та з мотивів суспільної необхідності	184
68. Тусва О.М. Про деякі правові питання функціонування дорадчої сільськогосподарської служби	187
69. Ущатовська О.І. Земельно-правові питання планування територій відокремлених садиб фермерських господарств	190
70. Федчишин Д.В. Щодо механізму реалізації прав на землі громадської забудови	192
71. Чабаненко М.М. Суб'єктний склад аграрних правовідносин як системоутворюючий чинник аграрного права	195
72. Червенко А.Г. До питання про відшкодування шкоди, заподіяної правомірними діями у сфері земельних відносин	197
73. Шарапова С.В. Правові засади використання лісових ресурсів в аграрному секторі	200
74. Шведенко П.Ю. Порівняльно-правовий досвід кредитування сільського господарства	202

РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

*Матеріали «круглого столу»,
присвяченого пам'яті
проф., д.ю.н., академіка НАПрН України
О. О. Погрібного*

Підписано до друку 10.06.2014. Формат 60x84/16. Папір офс.
Гарнітура Times. Друк офс. Ум. друк. арк. .
Наклад 100 пр. Зам. № .

Видавництво «Оберіг»
61140, м. Харків, проспект Гагаріна, 62, к. 97.
Свідоцтво про реєстрацію видавничої діяльності ДК № 3045
від 07.12.2007 р.

Набір та верстка комп'ютерного центру видавництва «Оберіг».

Віддруковано у ТОВ «Оберіг»
61140, м. Харків, проспект Гагаріна, 62, к. 97.
Свідоцтво про реєстрацію видавничої діяльності ДК № 3045
від 07.12.2007 р.